

Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Hospodářské a politické dějiny 20. století

Analýza exportu zbrojního materiálu Škodových závodů do

Jugoslávie ve 30. letech 20. století

Diplomová práce

Autor: Bc. Jan Kárník

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ing. Aleš Skřivan, Ph.D.

Rok: 2017

Poděkování

Touto cestou děkuji vedoucímu mé diplomové práce prof. PhDr. Ing. Aleši Skřivanovi, Ph.D. za odbornou pomoc a cenné rady při jejím vypracování. Dále také děkuji zaměstnancům Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky v Praze a Státního oblastního archivu v Plzni, především Mgr. Ladislavě Nohovcové za pomoc při vyhledání dokumentů týkajících se mé práce.

Prohlašuji na svou čest, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a s použitím uvedené literatury, vydaných a nevidaných pramenů.

Bc. Jan Kárník

V Praze, dne 6.1.2017

Abstrakt

Poloha Československa hrála v meziválečném období klíčovou roli pro rozvoj zde orientovaného zbrojního průmyslu. Zbrojní průmysl v Československu byl po vzniku Československa zastoupen především Škodovými závody. Na počátku 30. let byly zbrojovky značně ovlivněny hospodářskou krizí. Tyto podniky se ale s dopady hospodářské recese vyrovnaly daleko lépe než ostatní odvětví průmyslu. 30. Léta znamenala pro Škodovy závody nejenom hospodářské potíže, ale i nové příležitosti. Zakázky Škodových závodů byly v meziválečném období do velké míry ovlivňovány československou vládou. Ta používala hospodářskou politiku jako nástroj zahraniční politiky k upevnění svých pozic uvnitř Malé dohody. Škodovy závody naopak využívaly československé zahraniční politiky k vlastní hospodářské expanzi.

Klíčová slova: Československo; Jugoslávie; Zbrojní obchod; Škodovy závody.

Klasifikace JEL – N00, N44, N64

Abstract

The history of Czechoslovakia and its position played a key role in development of weapon industry in the interwar period. Arms industry in Czechoslovakia in interwar period was represented mainly by Skoda Works Company. The 1930s meant for arms industry economic instability, but on the other hand, it represented new opportunities as well. Weapon industry was strongly influenced by condition of economy of their business partners from Little Entente and by political situation in neighboring countries. Business plans of Skoda Works company were largely influenced by Czechoslovak government. Government of Czechoslovakia was using its economic policy as a part of its foreign affairs policy to strengthen role of Czechoslovakia as a leader of Little Entente. On the contrary, Skoda Works were using Czechoslovak foreign policy for their own economic expansion to markets abroad.

Key words: Czechoslovakia; Yugoslavia; Arms trade; Skoda Works.

JEL classification – N00, N44, N64

Obsah

Obsah.....	
Úvod.....	1
1 Vývoj československo-jugoslávských vztahů v meziválečném období 1918-1938	4
1.1 20. léta	4
1.2 Počátek 30. let a léta hospodářské krize	9
1.3 Pokrizový vývoj let 1933-1934	16
1.4 Nástup předválečné konjunktury 1935-1938.....	24
2 Vývoj vztahů mezi Škodovými závody a Jugoslávií v období 1918-1938.....	34
2.1 20. léta – období rozkvětu	34
2.2 Zhoršení vztahů v období hospodářského úpadku let 1930-1934	36
2.3 Nové možnosti v době zbrojní konjunktury let 1935-1938.....	40
3 Faktory ovlivňující vztah Jugoslávie a Škodových závodů ve 30. letech vzniklé v průběhu let 20.	45
3.1 Objednávky z let 1927 a 1928	45
3.1.1 Objednávka z roku 1927	45
3.1.2 Objednávka z roku 1928	48
3.2 Rozdělení výrobního programu mezi Škodovými závody a Zbrojovkou Brno v letech 1925 a 1929	51
3.2.1 Dohoda z roku 1925	53
3.2.2 Nové znění dohody o rozdělení výrobního programu z roku 1929.....	54
3.2.3 Spory Škodových závodů se Zbrojovkou Brno kvůli neplnění smluvních podmínek ve 20. letech.....	57
4 Působení hospodářské situace první poloviny 30. let na obchodní styk Škodových závodů a Jugoslávie	60
4.1 Dopad ochranných celních opatření Československa na jugoslávsko-československý obchodní styk	60
4.2 Zavedení clearingové režimu obchodování, jeho důsledky pro Škodovy závody	65
5 Dohoda o konsolidaci nesplatných jugoslávských bonů z roku 1935.....	73
6 Mechanismus uzavírání smluv ve 30. letech na příkladu objednávky 42 kamionů z roku 1936.....	79
6.1 Důležité formality, potřebné k bezproblémovému plnění zakázek	81
6.2 Podoba plateb za Jugoslávií objednaný materiál u Škodových závodů	84
6.3 Odlišnosti jednotlivých objednávek	86
7 Snaha Škodových závodů o budování pobočných závodů v Jugoslávii v druhé polovině 30. let.....	90
7.1 Kontrakty ke zbudování zbrojních podniků v Zenici a Sarajevu	92
7.2 Menší zakázky na jednotlivé strojní vybavení a prodej licencí s důrazem na dodávky pro jugoslávskou Kragujevac	96

Závěr.....	99
Přílohy	103
Prameny a literatura	108
Nevydané prameny.....	108
Publikované prameny.....	108
Odborná literatura	110

Úvod

Meziválečná 30. léta v Evropě jsou zajímavým studijním materiálem z hlediska hospodářské krize a jejího dopadu na politické vztahy mezi jednotlivými státy a z hlediska následných příprav na druhou světovou válku. Škodovy závody jako koncern hojně obchodující se zahraničím a exportujícím svůj zbrojní materiál mimo území tehdejšího Československa jsou modelovým případem obou zmíněných témat. Škodovka byla svou velikostí nucena značnou část své produkce exportovat do zahraničí. Už za Rakousko-Uherska byla významným dodavatelem dělostřeleckého i jiného zbrojního materiálu armádě monarchie. Tyto zkušenosti se Škodovým závodů hodily při vyzbrojování armád Malé dohody. Ta se měla stát novým subjektem nahrazujícím mocenské vakuum ve střední Evropě po rozpadu Rakousko-Uherska. Škodovy závody disponovaly potřebným potenciálem k vyzbrojení armád všech malodohodových států a obchod se zbrojním materiálem byl vždy velmi ekonomicky zajímavým.

Československá státní podpora byla pro Škodovy závody vítanou pomocí při obchodování s jugoslávskou vládou. Československo potřebovalo stmelit malodohodovou spolupráci a jednou z možností byla unifikace výzbroje malodohodových armád. Škodovka jako největší zbrojní podnik na území všech tří malodohodových států byla k tomuto účelu přímo předurčena. Z toho důvodu se v první části své práce zaměřím na podobu vztahů mezi Československem a Jugoslávií a spolupráci Škodových závodů a Československa ve společném postupu při vyjednávání s jugoslávskou armádou a státem. Škodovka stála o velké zbrojní kontrakty, protože často zněly na vysoké sumy a přinášely podniku zajímavý zisk. Součinnost s československým státem byla pro podnik vítaná. Československo se ale snažilo ovlivňovat charakter zbrojních vývozů do Jugoslávie i jejich objem. Představitelé Ministerstva národní obrany byly se zástupci Škodových závodů prakticky v neustálém kontaktu při diskuzích o podobě sjednaných obchodů.

Pokud chceme zkoumat hlavní milníky 30. let, tedy hospodářskou krizi a zbrojní konjunkturu, a jejich dopady na Škodovy závody, je nutné znát i vývoj v letech 20. V meziválečném období nebyl československý stát majoritním vlastníkem Škodových závodů, tím byla francouzská společnost Schneider. I přesto zasahovalo Československo do škodováckých zbrojních obchodů buď přímo přes státní aparát anebo prostřednictvím Škodovce

konkurenčních podniků. V druhé části práce se proto zaměřím na uzavřené smlouvy mezi Škodovými závody a Československou zbrojovkou v Brně a na velké zbrojní kontrakty uzavřené mezi Škodovými závody a Jugoslávií. Jedním z cílů této práce je upozornit na zásahy československé vlády do hospodaření podniku ve 20. letech a jejich dopad na jeho hospodaření v letech 30.

Hlavním tématem této práce je však spolupráce mezi Škodovými závody a Československem. Tomuto tématu je věnována třetí část mé práce. Státní instituce plzeňskému podniku samozřejmě pomáhaly při jednáních o zbrojních kontraktech, podnik se opíral o tehdejší legislativu anebo spolupracoval se státem zřizovanými podniky a institucemi. Hlavní otázkou ale zůstává, do jaké míry ovlivňovaly zásahy státu hospodaření Škodových závodů. Při uzavírání zbrojních obchodů byla součinnost podniku se státem nezbytná. Tato práce si klade za cíl zmapovat spolupráci Škodových závodů s československým státem a také prozkoumat, jaký měla jejich spolupráce dopad na uzavírané obchody mezi Škodovými závody a Jugoslávií. Jak dalece byly smlouvy mezi Škodovkou a jugoslávskou armádou ovlivněny zásahy československých vlád a jak tyto uzavřené smlouvy ovlivnily hospodaření podniku v následujících letech. Do jaké míry se prolínala snaha vedení Škodových závodů o ekonomický prospěch společnosti s cíli československých vlád o udržení jednoty Malé dohody.

I přesto, že Škodovy závody byly ekonomicky silným podnikem, bez podpory Československého státu by nebyly schopné dosáhnout na tak velké zbrojní kontrakty jako v případě Jugoslávie. Jugoslávská armáda žádala po Škodových závodech dodávky v hodnotě stovek milionů korun. Sama jugoslávská vláda na financování takto velkých nákupů neměla dostatek prostředků. Žádala proto Škodovy závody o poskytnutí úvěru na nákup jejich zbrojních výrobků. Hodnota úvěrů ale mnohdy dosahovala výše účetní hodnoty plzeňského podniku. Škodovy závody také neměly dostatek prostředků k poskytnutí úvěrů, které po ní Jugoslávie žádala a československé finanční instituce se zdráhaly Škodovce prostředky půjčit. Neměly Jugoslávii za příliš bonitního klienta. Tato práce vychází z teze, že bez součinnosti Škodových závodů s institucemi československého státu by nebyla Škodovka schopna získat prostředky ke krytí jugoslávských úvěrů. Nebyla by schopna financovat tak velké zakázky a z toho důvodu by je ani nemohla s Jugoslávií uzavřít.

Nejvýznamnějšími publikacemi, ze kterých jsem pro svou práci čerpal, byly publikace zaměřené na zbrojní průmysl v meziválečném Československu. Svět okřídleného šípů od Vladimíra Karlického přináší ucelený pohled na vývoj koncernu Škodových závodů ve 20. století. Publikace jako Dějiny koncernu brněnské Zbrojovky od Otakara Fraňka anebo Umlčené zbraně od Miroslava Šády přináší cenný náhled na československý zbrojní průmysl z jiného

hlediska než ze strany Škodových závodů. Knihy zaměřené na malodohodovou spolupráci pro mne byly přínosné v sledování vývoje mezinárodních vztahů a jejich dopad na státy Malé dohody. Čerpal jsem především z publikací Malá dohoda 1919-1938 autora Zdeňka Sládka a publikací Drahomíra Jančíka Německo a Malá dohoda a Třetí říše a rozpad Malé dohody. Důležité pro pohled na situaci v Československu 20. a 30. let byly publikace Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze 5.-8. října 1998, Zápas o střední Evropu od Ladislava Deáka a Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918-1945 od Rudolfa Olšovského.

Největším přínosem však bylo studium nevydaných pramenů. Nejdůležitější informace jsem čerpal ze Státního oblastního archivu v Plzni. Konkrétně na pracovišti v Klášteře u Nepomuku, do kterého je momentálně přestěhován Podnikový archiv Škodových závodů. Fondy Generálního ředitelství Škodových závodů a fondy Ladislava Karlického představují významný přínos při mapování zbrojních kontraktů Škodových závodů. Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, konkrétně jeho IV. Sekce národohospodářská, pro mne byla přínosná pro postížení studované problematiky ze strany československého státu. Fond Ministerstva průmyslu, obchodu a živností v Národním archivu Praha představoval pro zkoumané téma především doplňkové informace z pohledu dalších státních úředníků. Důležitým zdrojem informací pro mou práci byla československá legislativa. Jejím prostřednictvím jsem získal přehled o celní regulaci v obchodním styku mezi Jugoslávií a Československem a o státních podporách podnikání a exportu v době první republiky.

1 Vývoj československo-jugoslávských vztahů v meziválečném období 1918-1938

1.1 20. léta

Od vzniku samostatné Československé republiky 28. října 1928 jako jednoho z nástupnických států Rakousko-Uherska, se stalo československé území nositelem velké části průmyslových odvětví bývalé monarchie. Odhady hovoří o tom, že Československo zdědilo téměř 70 až 80 % průmyslové kapacity Rakousko-Uherska.¹ Československo se tak zařadilo mezi vyspělé průmyslové státy exportující své průmyslové výrobky do zahraničí. To bylo dáno především tím, že zde situovaný průmysl měl daleko vyšší produkční schopnosti než byla absorpční schopnost vlastního hospodářství. Průmysl na území nově vzniklého československého státu byl orientován na produkci pro celý rakousko-uherský trh. Proto musely průmyslové podniky v novém uspořádání Evropy hledat nová odbytiště pro své produkty, ale na druhou stranu musely hledat nová místa, kde nakoupit potřebné suroviny pro zajištění vlastní výroby.²

Průmysl na území nově vzniklého Československa byl orientován především v oblasti Čech, oblasti Slovenska a Podkarpatské Rusi však byly zaměřeny především na agrární výrobu. Československo tedy bylo od svého vzniku zemí průmyslově-agrární, což se v meziválečném období projevilo pro vedenou zahraniční politiku více jako problém než výhoda.³ Vývozní artikl z počátku 20. let také nepředstavovaly produkty pokročilého strojírenského, chemického nebo hutnického průmyslu jako tomu bylo v jiných průmyslově rozvinutých státech Evropy. Naopak se z Československa vyvážely především výrobky průmyslu zpracujícího, jakým bylo například

1 Ve zprávě vydané v roce 1922 Ministerstvem obchodu průmyslu a živností se hovoří až o téměř 80% průmyslového potenciálu, který Československo zdědilo po Rakousko-Uhersku. Národní archiv Praha. Ministerstvo obchodu, průmyslu a živností. karton 6. č.j. 471/22, 5540/21, Zpráva o činnosti státní správy za první tři léta trvání republiky ze dne 17.2.1922.; Naproti tomu zdroje z moderní analýzy zahraničního obchodu Československé republiky z období po první světové válce jsou již v odhadech střízlivější a odhadují zděděný průmyslový potenciál na zhruba 70% bývalého Rakousko-Uherska. Viz například: JANČÍK, Drahomír - KUBŮ, Eduard. Zahraniční obchod - aktivní či pasivní činitel zahraniční politiky? In VALENTA, Jaroslav - VORÁČEK, Emil - HARNA, Josef, Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze 5.-8. října 1998. 1. díl. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky. 1999. 367 s. ISBN 80-85268-99-X, s. 310.

2 KOSTA, Jiří. Zahraniční obchod Československa (1918-1937). In VALENTA, Jaroslav - VORÁČEK, Emil - HARNA, Josef.. Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze 5.-8. října 1998. 1. díl. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky. 1999. 367 s. ISBN 80-85268-99-X, s. 335.

3 PŮLPÁN, Karel. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. 2 sv. (302 s., s. 303-578). ISBN 80-7066-785-0, s. 146-147.

cukrovarnictví anebo textilní výroba. Panovaly také názory, že československý trh není připraven na vstup zahraniční konkurence a je zapotřebí jej dostatečně celně chránit před zahraniční konkurencí pomocí vysokých cel a vidinou budoucí soběstačnosti domácího hospodářství.⁴

Nově vzniklá hospodářsko-politická situace po ukončení 1. Světové války nutila Československo hledat nejenom partnery obchodní, ale i politické. Vzniklé mocenské vakuum ve střední Evropě budilo u československých politických představitelů opodstatněné obavy z možné restaurace moci Habsburků. Díky tomu se zahraniční politika jasně vyhraňovala proti nově vzniklým státům Rakousku a Maďarsku. V případě, že by bylo nuceno Československo čelit hrozbě ze strany těchto dvou států, musel být nově vzniklý stát dostatečně hospodářsky a politicky silný. Vhodní zahraniční partneři jak po stránce ekonomické, tak politické se nabízeli dva. Rumunsko a Jugoslávie se totiž nacházeli v obdobné situaci jako Československo.

Rumunsko se stejně jako Československo obávalo budoucího růstu moci Maďarska a z toho důvodu hledalo v této situaci partnera, který by byl ochoten mu v krizových okamžicích pomoci. Rumunské státní hospodářství bylo především zemědělského charakteru a pro vlastní rozvoj hledalo partnery, kteří by byli ochotni odebírat jeho zemědělské přebytky a zároveň dovážet vlastní průmyslové zboží. Rumunsko také disponovalo na svém území nerostnými surovinami, především ropou a rudami, které vyhovovaly potřebám československých hutních, chemických a zbrojních závodů. Rumunští představitelé také jevíli značný zájem o investice do rozvoje vlastních průmyslových závodů, které by mohly poskytnout československé banky. Ty se ale k investicím do zdejšího prostředí stavěly vlažně, protože Rumunsko bylo známé svou špatnou platební morálkou v případě zahraničních investorů.⁵

Druhým partnerem přicházejícím v úvahu jako spojenec Československa byla Jugoslávie. Ta se rovněž obávala revizionistických snah Maďarska a proto společný postup s Československem a Rumunskem proti potenciální maďarské hrozbě byl logickým vyústěním její snahy o zachování statu quo vzniklého po první světové válce. Jugoslávie se však skládala ze tří velkých národnostních skupin, Chorvatů, Slovinců a Srbů což způsobovalo uvnitř společnosti jisté rozpory. Problém nebyl ovšem pouze národnostní, ale také hospodářský. Její hospodářství bylo z velké části orientované na rolnické zemědělství, ve kterém pracovalo téměř 70 % obyvatel v souhrnu produkujících zhruba 60 % celkového jugoslávského domácího

4 NAP. Ministerstvo obchodu, průmyslu a živností. karton 5. č. pres. 1417/19. Zpráva prezidiu Ministerstva obchodu, průmyslu a živností k otázce volného obchodu z 15.12.1919.

5 SLÁDEK, Zdeněk. Malá dohoda 1919-1938 : její hospodářské, politické a vojenské komponenty. Praha: Karolinum. 2000. 297 s. ISBN 80-7184-820-4, s. 62.

produktu.⁶ Jugoslávie měla na svém území nesourodou dopravní strukturu, kterou bylo potřeba sjednotit a orientovat směrem na střed Evropy, ne jen na Balkán, jako tomu bylo dosud.⁷

Společný postup proti případným nárokům Maďarska na revizi stávajícího stavu včetně hranic nově vzniklých nástupnických států Rakouska-Uherska a společný hospodářský zájem vedl ke vzniku spojeneckého paktu Malé dohody. Datace jejího vzniku je však složitá, protože nevznikla jako trojstranná dohoda, ale jako souhrn dílčích dvoustranných obranných dohod mezi Československem a Rumunskem (1921), Československem a Jugoslávií (1921) a Rumunskem a Jugoslávií (1922). O Malé dohodě jako společném paktu, lze však hovořit již od roku 1920.⁸ Malá dohoda vznikla zpočátku jako obranný pakt, ale hospodářské zájmy jednotlivých států se brzy začaly hlásit o slovo.

Politické a hospodářské zájmy všech tří zemí byly samozřejmě rozdílné, ale největší rozdíl byl u dvojice států Československo-Jugoslávie. Obě země měly pouze jediný společný politický cíl, kterým byl odpor k revizionistickým snahám Maďarska. Československá politika byla jinak orientována výhradně na prostor střední Evropy, kdežto Jugoslávii zajímal především prostor jihovýchodní Evropy a oblast Jaderského moře. Bylo tedy důležité najít další spojenci mezi oběma státy, a tou se staly jejich hospodářské zájmy. Československý průmysl neustále hledal nová odbytiště pro své výrobky a suroviny a polotovary, kterými by mohl zásobit své provozy. Celkem hledal československý průmysl trh k umístění přibližně 1/3 objemu své produkce.⁹ Jugoslávie, jako agrární stát, hledala odbytiště pro svou zemědělskou produkci a zároveň možnosti rozvoje vlastních průmyslových odvětví. Každá ze zemí tedy mohla nabídnout ze svých komparačních výhod, kterými oproti svému partnerovi disponovala. Československý průmysl byl na daleko vyšší úrovni než průmysl Jugoslávie a Rumunska a tím mohlo Československo zásobovat své nové partnery produkty, o které zde byl zájem.¹⁰

6 PELIKÁN, Jan - TEJCHMAN, Miroslav. Dějiny Jugoslávie: (1918-1991). 1. vyd. Praha: Karolinum, 1994. 89 s. ISBN 80-7066-939-X, s. 13.

7 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 47-48.

8 Státy Malé dohody, tedy Československo, Jugoslávie a Rumunsko vystupovali za společné zájmy již od ukončení světové války na jednotlivých konferencích týkajících se poválečného uspořádání střední Evropy. Sládek hovoří o 1. září 1920, kdy Eduard Beneš o Malé dohodě hovořil na půdě parlamentu ČSR, jako o spojení, které má zabránit chaosu a revizionistickým snahám Maďarska ve střední Evropě.; SLÁDEK – Malá dohoda 1919-1938. s. 21; Naproti tomu Pelikán a Teichman hovoří o vzniku Malé dohody až od roku 1921, kdy všechny 3 státy vystoupily společně proti pokusu Karla Habsburského o restauraci monarchie v Maďarsku a termín Malá dohoda se začal oficiálně používat ve světové politice. PELIKÁN, TEICHMAN, Dějiny Jugoslávie 1918-1991, s. 14.

9 KUBŮ, Eduard. - PÁTEK, Jaroslav. Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha: Karolinum. 2000. 439 s. ISBN 80-7184-716-X, s. 16.

10 JAKUBEC, Ivan. Československý průmysl a racionalizace 1918-1938. In VALENTA, Jaroslav - VORÁČEK, Emil - HARNA, Josef. Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze 5.-8. října 1998. 1. díl. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky. 1999. 367 s. ISBN 80-85268-99-X, s. 323.

Orientace československých průmyslových podniků na jihovýchod Evropy, spolu se snahou československých vlád o integraci tohoto území pomocí malodohodového patku, se stala logickým vyústěním potřeby importu surovin a exportu průmyslových výrobků. Československo se ale neřadilo mezi čistě průmyslové státy. Podíl průmyslu na celkovém hospodářském produktu byl sice značný, ale zemědělství v Československu zastupovala velmi silná skupina obyvatel především na venkově. Podíl obyvatel pracujících v zemědělství na počátku 20. let dokonce přesahoval podíl obyvatel zaměstnaných v průmyslu. Podle sčítání obyvatel z roku 1921 pracovalo v zemědělství 39,6 % ekonomicky aktivních obyvatel a v průmyslu jen 33,8 %.¹¹ Poměr pracujících v zemědělství a průmyslu se měnil velmi pomalu a teprve v roce 1930 předstihla zaměstnanost v průmyslu zaměstnanost v zemědělství. V průmyslu pracovalo 34,9 % a v zemědělství 34,7 % ze všech pracujících obyvatel.¹² Přestože poměr pracujících v zemědělských odvětvích klesl za 10 let o téměř 5 %, v případě průmyslu se jednalo o nárůst pouhého 1 %.

Velké zastoupení československého zemědělství na celkovém produktu státu však bylo od počátku problémem ve vzájemném vztahu mezi Československem a Jugoslávií. Ta hledala pro odbyt svých zemědělských přebytků partnera, který by byl ochoten a schopen odebírat dostatečné množství vypěstovaných plodin. Jugoslávii trápil především velký nadbytek vypěstované pšenice a kukuřice a jejich neustále klesající ceny na světových trzích. Díky nim se umisťování na světové trhy stávalo stále složitějším a při klesajících ziscích producentů. Československo však mělo domácí trh téměř nasycený vlastní zemědělskou produkcí a bylo dokonce část své produkce nuceno vyvážet do zahraničí..¹³

Průmysl orientovaný na území Československa také nebyl typickým pro vyspělé západní evropské státy, kde hrál stále větší roli těžký průmysl s důrazem na průmysl hutní, chemický a strojírenský s již zapracovanou masovou sériovou výrobou. V případě zdejších podniků šlo v převážné většině případů o lehký průmysl zpracovatelský, textilní nebo potravinářský navázaný na zpracování zde vypěstovaných plodin s malosériovou nebo kusovou výrobou. Ten nebyl pro potřeby Jugoslávie tolik zajímavý. Z doby první světové války zde však zůstaly části těžkého průmyslu navázaného na zbrojařský průmysl, části hutních a strojírenských průmyslových odvětvích.¹⁴ I přes opotřebení strojového parku se jednalo ve 20.

11 Podle statistiky bylo zastoupení obyvatel Československa následující: zemědělství 39,6 %, průmysl 33,8 %, obchod a doprava 10,7 %, úřednictvo a vojsko 5,5 %, ostatní služby 10,4 %. OLŠOVSKÝ, Rudolf. Světový obchod a Československo 1918-1938. 1. vyd. Praha: SNPL, 1961. 287 s., s. 102.

12 KUBŮ, PÁTEK. Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa. s. 57.

13 OLŠOVSKÝ. Světový obchod a Československo 1918-1938, s. 117.

14 KUBŮ, PÁTEK. Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa, s. 93.

letech o nejprogresivnější průmyslové odvětví na území tehdejšího Československa schopné produkovat výrobky, které byly pro jugoslávské představitele dostatečně zajímavé.

Vzájemný obchodní styk mezi Jugoslávií a Československem zaznamenával i přes částečnou nekompatibilitu obou státních hospodářství během 20. let pozvolný nárůst. Českoslovenští vládní představitelé se snažili o prohloubení hospodářských vazeb na svého malodohodového partnera a prostřednictvím ministerských i zájmových uskupení budovat obchodní vztahy. Vývoz veškerého československého zboží do Jugoslávie vykazoval stoupající tendenci. V roce 1920 bylo do Jugoslávie vyvezeno zhruba 3,9 % celkové hodnoty veškerých československých vývozů. V roce 1930 se vývozy zvýšily na 8,7 %, což představovalo zdvojnásobení hodnoty vyváženého zboží z ČSR do Jugoslávie. Naproti tomu dovozy z Jugoslávie kolísaly v rozmezí 2 až 3,5 % celkových československých dovozů v období mezi lety 1920 až 1930 a vykazovaly stagnaci.¹⁵ Z těchto čísel je jasně patrné, že Československé výrobky byly v Jugoslávii lépe přijímány na rozdíl od její produkce dovážené do Československa. To se stalo v druhé polovině meziválečného období jádrem rozporů mezi oběma státy.

Roli klíčového faktoru omezující agrární dovozy z Jugoslávie hrála československá celní politika. Agrární stranou prosazená celní ochrana z let 1925 a 1926 představovala velmi výrazný krok proti liberalizaci obchodu. Celní ochrana byla namířena proti dovozcům zemědělských produktů, kterými byli i Rumunsko a Jugoslávie. Oba státy tak nastavily odvetná cla na výrobky československého průmyslu což silně komplikovalo situaci uvnitř Malé dohody.¹⁶ Nebýt československé celní ochrany, mohl se vzájemný obchod s jeho malodohodovými partnery vyvíjet v daleko pozitivnějších číslech.

Je tedy patrné, že o jugoslávské zemědělské zboží a polotovary nebyl v Československu takový zájem, jak by si jugoslávští politikové představovali. Přesto byly zemědělské dovozy z Jugoslávie do Československa naprosto převažující nad dovozy ostatních jugoslávských výrobků a surovin. Jejich podíl na celkových dovozech z Jugoslávie činil necelých 82 % a jejich nejdůležitější složkou bylo obilí a dobytek. Z Československa pak do Jugoslávie proudily především výrobky průmyslu textilního a kovozpracujícího, dohromady ke konci 30. let tvořící téměř 80 % celkových československých vývozů do Jugoslávie.¹⁷ Do něho však nebyly

15 Historická statistická ročenka ČSSR. 1. vyd. Praha: SNTL, 1985. 910 s, s. 853-854.

16 SKŘIVAN, Aleš. K charakteru, rozsahu a zaměření československého vývozu v meziválečném období. *Acta Oeconomica Pragensia*. 2007, 15, 7, s. 367–382, s. 371.

17 Jugoslávské zemědělské dovozy, z celkové hodnoty dovezeného zboží, se pohybovaly v rozmezí 79,9 % v roce 1924 až 81,69 % v roce 1930. Československé textilní vývozy do Jugoslávie se pohybovaly v rozmezí 39 % v roce 1923 až 46,5 % v roce 1929. Kovoprůmysl zaznamenal vysokou rostoucí tendenci, kdy se ze 7,7 % z

počítány zbrojní dodávky, které často nebyly do statistik ze strategickým důvodů počítány, aby se tak neprozradil zahraničí jejich celkový objem. Koncern Škodových závodů se ve velké míře podílel i na dodávkách mírového průmyslu například dodávkami parních lokomotiv a turbín.

1.2 Počátek 30. let a léta hospodářské krize

Rostoucí objem zahraničního obchodu mezi Československem a Jugoslávií ale přerušil nástup celosvětové hospodářské krize. Tu začal pád Newyorské burzy v roce 1929 a celkový hospodářský propad, který se v následujících měsících a letech přenesl do zbytku světa. Na vzájemné obchodní vztahy Československa a Jugoslávie začal být špatný stav světových financí patrný již v roce 1930. I přesto byl objem vzájemně zobchodovaného zboží a jeho hodnota v tomto roce nejvyšší. Bylo to dáno plněním obchodních dohod uzavřených v předešlých letech. Oba státy ale již čelily značným potížím kvůli nedostatečnému množství devizových prostředků potřebných k vzájemnému zahraničnímu obchodování.

Tímto problémem byla postižena především Jugoslávie, z důvodu převážně zemědělských charakterů jejich vývozů. Ceny jugoslávských zemědělských produktů neustále klesaly a navíc o ně přestával být ve světě dostatečný zájem. Jednotlivé státy začínaly dávat důraz na autarkii, samozásobitelství, vlastní zemědělskou produkci, aby tak dostatečně ochránily domácí producenty a zachovaly alespoň částečně pracovní místa. Bylo tomu tak i v případě Československa, které začalo v polovině roku 1930 zvyšovat dovozní cla na zemědělskou produkci dováženou i ze zahraničí. Jednalo se o rostoucí celní přírážky na obilí, především na pšenici, ječmen a žito a na vepřový a hovězí dobytek, tedy komodity představující podstatnou část jugoslávského vývozu do Československa. V roce 1928 vešel v platnost nový celní zákon, který umožňoval speciálně ustavenému vládnímu výboru, upravovat celní přírážky na tyto produkty podle aktuálních cen domácího zboží. Kvůli nástupu hospodářské krize se začalo možnosti naplno využívat až právě od poloviny roku 1930.¹⁸

celkových československých vývozů v roce 1923 vyšplhal na 33,5 % v roce 1929.; SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 91-92.

18 Poprvé využila vláda možnosti ke změně celních přírážek na obilí a mlýnské výrobky zákonem z 5.6.1930 jímž určovala nové celní přírážky za každých 100 kilogramů. Česko. Vláda. Zákon ze dne 5. června 1930 č. 72 jímž se vláda zmocňuje k zavedení celních přírážek k celním sazbám u některých druhů obilí, mouky a mlýnských výrobků a jímž se zakazovala chemická úprava mouky. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1930. částka 35. s. 1. citace 6. října 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1930/035-1930.pdf>> ; Jednalo se o celní přírážky, které se počítaly s již platnými všeobecnými celními sazbami na toto zboží platnými z 22.6.1926. Česko. Vláda. Zákon ze dne 22. června 1926 č. 109 jímž se částečně mění zákon o celním sazebníku pro československé území a celní sazebním a

Je ale zřejmé, že československá vláda s touto variantou počítala již o několik let dříve a nyní pouze přišla správná chvíle k jejímu uplatnění. Průměrná výše celních tarifů v procentech ceny zboží se v Československu zvedla z 31,3 % v roce 1927 na průměrných 50 % z celkové ceny zboží v roce 1931. Jednalo se tedy o téměř dvojnásobné zvýšení celních přírážek z ceny dováženého zboží.¹⁹

Roky 1931 a 1932 byly pro československo-jugoslávské vztahy opravdu krizovými. Kvůli špatnému stavu jugoslávských financí záleželo jejím vládním představitelům na umístění co největšího množství vlastní produkce na zahraničním trhu. Díky prodeji svých výrobků získávala Jugoslávie potřebné valuty, za které platila nákupy u svých zahraničních obchodní partnerů, včetně Československa. Jugoslávii se od počátku 30. let začínaly její valutové zásoby povážlivě tenčit a proto pro ni byl důležitý každý úspěšný obchod, zvláště pokud se týkal prodeje jejích zemědělských přebytků. 11. července 1931 uzavřely československá Velkonákupna a jugoslávský Prizad kontingenční smlouvu o dodávkách jugoslávské pšenice. Ale ještě koncem července Velkonákupna smlouvu stornovala z důvodu, že Prizad porušoval sjednané ceny a chtěla zredukovat množství dovezené pšenice.²⁰

Ve sporu se jednalo o dovoz 7 tisíc vagonů, které byly nyní připraveny k transportu, ale zůstaly stát na jugoslávských hranicích. Ministr zahraničí Eduard Beneš musel tedy intervenovat u československých dovozců a podařilo se mu přesvědčit je, aby dovezli alespoň část sjednaného kontingentu. Spor měl však neočekávané vyústění v důsledku neúrody v Československu. Díky ní se podařilo sjednat mimořádný dovozní kontingent dalších 20 tisíc vagonů jugoslávské pšenice. I přes nečekané vyřešení celé situace a mnohonásobné překročení původního kontingentu, měl incident ještě dohru. Jugoslávie se cítila jednáním československé strany poškozena a požadovala proplacení tax a poplatků spojených se zpožděním celé dodávky.²¹

Důležitější pro vzájemné vztahy Československa a Jugoslávie, ale bylo jugoslávské poučení z proběhlých jednání. Československo nebylo v době hospodářského úpadku příliš ochotno dovážet jugoslávské zemědělské produkty. Právě československé agrární kruhy v tomto ohledu představovaly silnou zájmovou skupinu, která se snažila různými prostředky

vydávají se ustanovení o úpravě obchodních styků s cizinou. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1926. částka 53. s. 1. citace 6. října 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1930/035-1930.pdf>>.

19 V případě Československa se jednalo o téměř zdvojnásobení průměrných celních přírážek z hodnoty zboží. Jugoslávie také zvyšovala své celní ochranářství mezi lety 1927 až 1931, z průměrných 32 % na 46 % z ceny dováženého zboží. V jejím případě nebyl nárůst tak výrazný jako u Československa. KUBŮ, PÁTEK, Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa, s. 329.

20 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 154.

21 Tamtéž, s. 155.

bránit jugoslávským zemědělským dovozům. Přestože se československé průmyslové kruhy snažily najít řešení z nastalé situace, protože stejně jako Jugoslávii a jejích zemědělským podniků, vázl vývoz vlastního materiálu, agrární lobby byla v Československou zastoupena silnou parlamentní agrární stranou. Mluvčí Agrární strany pak obavy v roce 1932 v podstatě potvrdil. V Národním shromáždění prohlásil, že Československo má ambici se stát v budoucnu naprosto zemědělsky nezávislým státem a Jugoslávie a Rumunsko, tedy českoslovenští nejbližší malodohodoví spojenci, by se měli o prodej zemědělských přebytků postarat jak uznají za vhodné.²² Takové prohlášení samozřejmě v době napjatých hospodářsko-politických vztahů mezi oběma státy, příliš Československu a jeho politickým vyjednavacům nepomáhalo.

Vývoz Československa v letech 1920-1937 (v běžných cenách v mil. Kčs)

rok	Vývoz ČSR celkem	Celkový vývoz ČSR do Evropy	Celkový vývoz ČSR do Jugoslávie
1920	27 569	26 623	1 082
1921	27 312	26 092	2 008
1922	18 086	16 279	782
1923	12 573	11 396	548
1924	17 035	15 539	830
1925	18 821	17 198	821
1926	17 857	15 969	963
1927	20 135	17 924	927
1928	21 224	18 521	948
1929	20 499	17 459	1 155
1930	17 474	15 158	1 521
1931	13 149	11 290	832
1932	7 392	6 176	404
1933	5 923	4 809	197
1934	7 288	5 737	258
1935	7 947	6 298	318
1936	8 036	6 164	430
1937	11 972	8 873	596

Zdroj: Historická statistická ročenka ČSSR. Federální statistický úřad. Praha. 1985, s. 852-853.

²² KVAČEK, Robert. Nad Evropou zataženo: Československo a Evropa 1933-1937. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1966. 450 s, s.47.

Jugoslávie se tak dostávala do stále horší situace, kdy přestávala být schopná platit za své závazky v zahraničí. K platbám potřebovala dostatečně množství deviz, které mohla získat pouze umístěním vlastních výrobků na zahraničních trzích. Vzhledem k tomu, že o její výrobky v zahraničí zájem upadal, spojený s jejich klesajícími cenami, začala mít Jugoslávie vážný problém s přísunem deviz. Spolu s celkově již ne dostatečně dobrým stavem jugoslávské státní pokladny dospěla situace až ke krizi státních financí. Jugoslávské Ministerstvo financí vyhlásilo v roce 1931 státní bankrot a platby zahraničních závazků se začínaly stále více zpožďovat. Na jaře roku 1932 pak platby v podstatě zamrzly úplně.²³ Československé podniky se kvůli špatnému stavu jugoslávské státní kasy samy začaly dostávat do potíží. Jejich věřitelé, u kterých financovaly výrobu pro Jugoslávii, požadovaly splátky za poskytnuté úvěry. Zasáhnout musela tedy československá vláda.

Následující rok 1932 představoval druhý krizový milník ve vzájemných hospodářských stycích obou států. Jugoslávie vyhlásila bankrot státních financí, protože ji prakticky došly devizové prostředky k placení zahraničních závazků. Československá Národní banka odpověděla zastavením přísunu valut nutných k dovozu jugoslávského zboží. Tím se stala situace patovou především pro společnosti, které měly v Jugoslávii zamrzlé pohledávky a v nově vzniklé situaci hrozilo, že za ně nebude mít Jugoslávie jak platit. Východisko bylo možno najít v clearingovém režimu obchodování. Clearing jako možnost obchodování zboží mezi Československem a Jugoslávií byl zaveden v polovině června 1932 jako provizorium platné tři měsíce.²⁴ Brzy bylo ale patrné, že ekonomická situace je velmi vážná a clearing představuje sice částečné, ale dlouhodobě životaschopné, řešení nastalé situace.

Clearingový obchod sice umožňoval jistou zahraniční směnu, ale její objem byl značně omezen a zdaleka nedosahoval hodnot, které potřebovali jak českoslovenští tak jugoslávští producenti. Československé podniky byly orientovány silně na export vlastních produktů, proto byl dlouhodobě vyšší vývoz československého zboží do Jugoslávie, než opačný dovoz jugoslávského zboží do Československa. Aktivní saldo zahraničního obchodu Československa dalo vzniknout řadě pohledávek, které měli domácí producenti u jugoslávských věřitelů. Clearingový režim obchodování však umožňoval vyvážet pouze zboží v hodnotě stejné, jaké bylo zároveň do země dováženo. Díky tomu se dostali českoslovenští výrobci do potíží, protože

23 KARLICKÝ, Vladimír. Svět okřídleného šípů : koncern Škoda Plzeň 1918-1945. Plzeň: Paseka. 1999. 651 s. ISBN 80-7185-269-4, s. 124.

24 Česko. Vláda. Vyhláška ministra financí (14) ze dne 20.června.1932, kterou se uveřejňuje opatření Národní banky Československé ku provedení dohody sjednanou mezi vládou království Jugoslávie a mezi vládou republiky Československé o úpravě platů z dovozu a vývozu zboží, jakož i z jiných závazků mezi oběma státy č. 93. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1932, částka 32. s. 4-5. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1932/032-1932.pdf>>.

doba splatnosti jejich pohledávek se stále prodlužovala. Zájmová skupina domácích vývozců z toho důvodu vyvíjela tlak na stát, především na ministerstva zahraničí a obchodu, průmyslu a živností, aby se pokusila nastalou situaci řešit a zvýšit dovozy z Jugoslávie. Stejný zájem měli i jugoslávští exportéři zemědělských produktů podporovaní vlastním státním aparátem, protože Jugoslávie měla také zájem na umístování co největšího množství své produkce na zahraničních trzích.

Dovoz Československa v letech 1920-1937 (v běžných cenách vmil. Kčs)			
rok	Dovoz ČSR celkem	Celkový dovoz ČSR z Evropy	Celkový dovoz ČSR z Jugoslávie
1920	23 384	17 499	340
1921	22 433	15 280	367
1922	12 695	9 092	268
1923	10 222	9 243	278
1924	15 855	14 592	418
1925	17 618	15 806	502
1926	15 277	13 889	583
1927	17 962	15 504	586
1928	19 208	16 252	450
1929	19 988	17 108	340
1930	15 715	13 805	439
1931	11 801	10 446	385
1932	8 158	6 567	389
1933	6 125	4 823	231
1934	6 392	4 926	200
1935	6 743	5 179	363
1936	7 915	5 952	348
1937	10 980	7 591	411

Zdroj: Historická statistická ročenka ČSSR. Federální statistický úřad. Praha. 1985, s. 853-854.

Představitelé jugoslávských hospodářských kruhů byli samozřejmě s nastalou situací velmi nespokojeni. Stejná nálada se začínala projevovat i v jugoslávském tisku, který byl stále více zaměřen proti snaze zahraničních partnerů udržovat neustálé aktivní saldo zahraničního obchodu v otázce Jugoslávie. Ta byla ještě v roce 1932 jedna z nejliberálnějších zemí pokud šlo o zahraniční obchodní politiku, přestože její největší odběratelé zemědělské produkce se snažili stále více bránit jejímu dovozu. K.M. Ljubisaljević ve svém článku *Musíme jim měřiti*

stejnou mírou, který vyšel ke konci února 1932 v časopisu Trgovinski Glasnik naznačuje, že by se Jugoslávie neměla snažit za každou cenu držet svých zavedených obchodních partnerů, pokud ti ji nejsou schopni uspokojit v jejich potřebách exportu zemědělských přebytků. Naopak navrhuje hledání nových partnerů, kteří s Jugoslávií nemají aktivní saldo zahraničního konta, anebo jej nemají tak vysoké, protože z takových zemí by bylo snazší dovážet potřebné průmyslové výrobky. Například Itálie se Ljubisaljevičevovi jevila jako ideální obchodní partner z důvodu, že byla největším dovozcem jugoslávské zemědělské produkce, ale dosud z ní nebyly průmyslové výrobky nakupovány kvůli jejich vysoké ceně. Svůj článek uzavírá slovy na adresu Československa: „*Jest krajní čas, abychom zanechali sentimentálního přátelství a stali se reálnými obchodníky, kteří dovedou hájiti hospodářské zájmy své země.*“²⁵

Československá vláda si uvědomovala, že v nastalé situaci je složité uspokojit své malodohodové spojence. Nicméně v případě stále více vyhrocených hospodářských vztahů s Jugoslávií bylo zapotřebí hledat východisko. Českoslovenští politici byli toho názoru, především pak dlouholetý ministr zahraničních Edvard Beneš, že je zapotřebí celý malodohodový pakt více upevnit a stmelit. Při konferenci států Malé dohody, konané v Ženevě ve dnech 18. a 19. prosince 1932, přednesl projev, ve kterém varoval před možnými silícími tendencemi evropských mocností. Beneš varoval před možnou hospodářskou a politickou expanzí Německa a Itálie a z toho důvodu bylo podle něho nutné posílit malodohodový pakt a upevnit jej v očích mezinárodní politiky.²⁶ Zároveň přednesl návrh Organizačního paktu Malé dohody, který byl ihned na konferenci schválen. Organizační pakt Malé dohody byl prezentován jako solidně vystavený diplomatický celek a celá Malá dohoda by v jeho duchu vystupovala v mezinárodní politice jako jeden celek. Tím by se samozřejmě zvýšila váha hlasu, kterou by všechny tři členské státy na mezinárodním politickém poli měly.²⁷

Posílení hospodářských styků mezi Československem a Jugoslávií bylo i v zájmu samotné Jugoslávie. Její zadluženost byla vysoká a odbyt jejích zemědělských výrobků stále nižší než domácí zemědělci potřebovali. Jugoslávie nutně potřebovala umístit své přebytky na zahraničním trhu aby tak mohla umořovat své závazky z minulých let u cizích dodavatelů. Jugoslávie vydávala na platby za zahraniční dluhy mezi 25-28% hodnoty svých exportů.²⁸ Proto

25 Státní oblastní archiv v Plzni – Podnikový archiv Škoda. KARLICKÝ 164 2982. nezařazeno. Přijímací komise. 0819/1589 Výtažek z článku z časopisu Trgovinski Glasnik ze dne 24.2.1932, Musíme jim měřiti stejnou mírou. K.M.Ljubisaljevič. Zprávy zpravodajského oddělení hlavního štábu plukovníka Miloše Žáka.

26 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 163.

27 BYSTRICKÝ, Valerián - DEÁK, Ladislav. Evropa na přelome: diplomatické a politické vzťahy v rokoch 1932-1933. 1. vyd. Bratislava: Pravda, 1974. 432 s, s. 233-235.

28 JANČÍK, Drahomír. Německo a Malá dohoda: hospodářské pronikání Německa do Jugoslávie a Rumunska v první polovině 30. let. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1990. 175 s. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Monographia; 134/1990, s. 15.

pro ni bylo nutné vymanit se z této pasti, aby měla dostatečné prostředky na nákupy nových produktů a modernizaci vlastního hospodářství

Československo bylo ale v přístupu ke své zahraniční hospodářské politice vnitřně rozpolčené. Mohly za to tři zájmové skupiny, vedoucí mezi sebou spory o směřování oficiální státní hospodářské politiky a snažící se prosadit svou vůli na úkor ostatních. Velkou lobby představovaly zemědělské kruhy, zastoupené v politice agrární stranou. Ti prosazovali co nejvyšší celní ochranářství domácího zemědělství se snahou o samozásobitelství vlastního trhu. Proti nim v této otázce stáli zástupci Ústředního svazu průmyslníků v čele se skupinou vedenou generálním ředitelem Škodových závodů Karlem Loevensteinem, kterým bylo jasné, že potřebují v nastalé situaci co nejvyšší zemědělské dovozy ze zahraničí k tomu, aby dostali zapláceno od svých zákazníků v jihovýchodní Evropě. Průmyslníci uznávali důležitost domácího zemědělství a chápali, že je jednou z důležitých složek hospodářství v Československu, nikoliv však tou nejdůležitější. Naopak se stavěli proti agrárníky prosazované zemědělské soběstačnosti státu. Především z toho důvodu, že sami potřebovali zemědělské dovozy od malodohodových partnerů k tomu, aby jimi mohla Jugoslávie a Rumunsko platit za své závazky z dodávek průmyslového zboží. Naopak Agrárníky prosazovaná devalvace koruny byla v průmyslových kruzích chápána pozitivně. Znehodnocení československé měny by zlevnilo průmyslové vývozy do zahraničí a umožnilo podnikům za své výrobky dosáhnout vyšších cen.

Na stranu československých průmyslníků se přikláněl také domácí bankovní sektor, který v Agrárníky deklarované zemědělské autarkii spatřoval ohrožení svých investic ve státech dovážejících do Československa svou zemědělskou produkci. Vrchní představitelé bank byli s průmyslníky za jedno v názoru, že je zapotřebí začít pracovat na zvýšení obchodní výměny mezi Československem na straně jedné a Jugoslávií a Rumunskem na straně druhé, čelící úpadku od nástupu hospodářské krize. Zvyšování celní a jiné administrativní zátěže na dovoz zemědělských produktů ze zemí Malé dohody chápaly obě skupiny negativně a stavěly se tak proti zájmu domácího zemědělství. Rozpory mezi bankéři a průmyslníky naopak představovala možnost devalvace měny. Z hlediska československých exportérů pozitivní inflační politika byla u bankéřů v čele s ředitelem Živnostenské banky Jaroslavem Preissem chápána jako ohrožení jejich zahraničních investic. Banky se snažily budovat v době krize rezervní fondy pro případ nenadálých výdajů a díky devalvaci koruny v předpokládané výši 20-25 % by tak ztratily čtvrtinu pracně vybudovaných rezerv.²⁹

29 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 169-171.

Ostatně otázka měnové politiky v Československu byla v první polovině 30. let neustálým předmětem sporů mezi těmito třemi zájmovými skupinami a obecně se agrární kruhy klonily spíše k politice inflační, protože ta zlevňovala závazky rolníků a ulevovala jim tak ve splátkách v krizových letech. Na druhou stranu působila deflační politika stejným způsobem, jako celní opatření, bránící domácí zemědělské producenty. V agrárních kruzích tedy z počátku nepanovala jednoznačná shoda, k jakému přístupu v československé měnové politice se připojit. Naopak, po upravení svých investic v zahraničí a zvážení všech souvislostí, deflační politiku prosazoval především bankovní sektor v čele s Živnobankou. Deflace naopak půjčky zdražovala a tím dávala bankám možnost posílit svou pozici v průmyslu.³⁰

1.3 Pokrizový vývoj let 1933-1934

Vládní politika se v otázce zahraničního obchodu s Jugoslávií snažila o oživení upadající vzájemné obchodní výměny. Krize nastala v roce 1932 po bankrotu jugoslávských státních financí a od té doby se objem vzájemné obchodní výměny propadal. V roce 1933 se celkové československé vývozy do Jugoslávie dotkly pomyslného dna. V porovnání s nejsilnějším předkrizovým rokem 1929 vyvezlo Československo do Jugoslávie v roce 1933 jenom 17% hodnoty vývozu roku 1929. Dovozy z Jugoslávie byly nejnižší až v roce 1934, kdy se dostaly na necelých 60% hodnoty dovozu z Jugoslávie do Československa posledního předkrizového roku 1929.³¹

Nastalou špatnou hospodářskou a politickou situací se snažilo Československo řešit pomocí nových orgánů v rámci malodohodového partnerství. Uzavřením Organizačního paktu se Československá zahraniční politika snažila stmelit upadající spolupráci mezi ním a Jugoslávií s Rumunskem. Samotný Organizační pakt Malé dohody byl do finální podoby sestaven již 16. února 1933 na setkání ministrů zahraničí malodohodových států v Ženevě, kteří jej byli i zmocněni ve jménu vlastních států podepsat. 30. května 1933 vešel v mezinárodní platnost vzájemným předáním ratifikačních listin na setkání delegátů v Praze. Jeho součástí byl i článek 6, podle kterého se měly všechny zásadní politické i obchodní smlouvy některého

30 SEKANINA, Milan. Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska. 1. vyd. Praha: Libri, 2004. 143 s. Otazníky našich dějin; sv. 11. ISBN 80-7277-213-9, s. 68-69.

31 Historická statistická ročenka, s. 853-854.

členského státu se třetí stranou, konzultovat s jeho malodohodovými partnery.³² Formulace byla však celkem vágní a ke konci 30. let toho zneužívaly jak Jugoslávie tak Rumunsko, kdy vedly v podstatě nezávislou zahraničně-hospodářskou politiku, přestože měly jednotlivé důležité hospodářské kroky prezentovat svým partnerům při pravidelných setkáních Stálé rady Malé dohody.

Edvard Beneš si jako ministr zahraničí uvědomoval, že pouze politická integrace Malé dohody nebude znamenat nic, pokud nebude podpořena integrací na hospodářské úrovni. Vyplývalo to z vývoje posledních let, díky kterým se jasně ukázala křehkost malodohodového paktu, pokud dojde k obchodním rozepřím mezi jejími členy. Proto byl součástí organizačního paktu i 7. článek, ustavující Hospodářskou radu Malé dohody. Ta měla být sestavena vždy z odborníků z hospodářské, obchodní a finanční praxe a sloužit jako poradní sbor Stálé rady, která byla složena z ministrů zahraničí jednotlivých států.³³ Činnost Hospodářské rady Malé dohody ale nebyla blíže specifikována. Kooperace mezi státy proto nezačala ihned po podepsání Organizačního paktu, ale Jugoslávie i Rumunsko spíše vyčkávaly, jak se k celému konceptu hospodářské spolupráce postaví samotné Československo.

V rámci Malé dohody byla ustavena její Stálá rada, která měla na pravidelných konferencích řešit nejpálčivější vzájemné problémy, které tyto tři státy v danou chvíli tížily. Po podepsání Organizačního paktu v roce 1933 došlo ve vzájemné spolupráci států Malé dohody k jistému zvratu. Ten se vyznačoval oživením do té doby upadající obchodní výměny. Dařilo se nacházet nové produkty a suroviny, které mohly být v rámci zavedeného clearingového režimu vzájemně obchodovány. Obchodní styk však zůstával především bilaterální a o poskytování preferencí se vždy musela u Československa zasadit pro své produkty zvlášť Jugoslávie a zvlášť Rumunsko. Spolupráce v rámci Malé dohody, i přes snahu Československa, se nadále nesla v duchu utvrzování spojení jen na venek, ale uvnitř zůstávaly stále stejné problémy jako před podpisem Organizačního paktu.³⁴

Snahy Československa a posílení malodohodové spolupráce však nebyly pracné pouze kvůli liknavosti jejich partnerů v rámci paktu. Stále větší problém začínalo pro československou snahu představovat probouzející se Německo. Hospodářské krize začátku 30. let na Německo dolehla z Evropských států nejvíce. Po nástupu Adolfa Hitlera do funkce říšského kancléře v

32 Za jednotlivé členské státy Malé dohody podepsali Organizační pakt jejich ministři zahraničí. Za Československo podepsal Edvard Beneš, za Rumunsko Nicola Titulescu a za Jugoslávii Boboljuba Jevtić.; Česko. Vláda. Organizační pakt Malé dohody. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1933. částka 40. č. 106. s. 3. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1933/040-1933.pdf>>.

33 Tamtéž, s. 4.

34 DEÁK, Ladislav. Zápas o střední Evropu 1933-1938: politicko-diplomatické vztahy. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1986. 287 s, s. 45-47.

roce 1933 se však v Německu prosadila zcela nová tendence jeho zahraniční politiky, která měla na Československo přímý dopad. Tendence hospodářské expanze Německa nebyla v jeho zahraniční politice nic nového, s nástupem Adolfa Hitlera do úřadu kancléře se ale mohla plně opřít o všechny státní struktury k tomu potřebné. Strana NSDAP již v dřívějších letech pracovala na ovládnutí důležitých institucí, ať už vládních i nevládních. Jedním ze stěžejních úspěchů na této cestě bylo postupné ovládnutí skupiny MWT v letech 1930 a 1931.³⁵

Ku prospěchu Hitlerovi vize byl Sekretářem Ministerstva zahraničních věcí Německa od roku 1930 Bernhardt von Bülow, zastánce silného Německa. Jeho ideou bylo, že se Německo nejdříve musí dostatečně soustředit na hospodářskou expanzi, aby se vyhnulo možným konfliktům s jinými mocnostmi. Von Bülow proto chápal podepsání Organizačního paktu Malé dohody v červnu 1933 jako ohrožení německých zájmů. Malá dohoda jako úzce kooperující nadnárodní skupina států byla pro německou expanzivní zahraniční politiku naprosto nepřijatelná. Zahraniční politika Německa byla zaměřená v prostoru střední Evropy na desintegraci Malé dohody, čehož mělo být dosaženo pomocí bilaterálních obchodních a preferenčních smluv s Jugoslávií a Rumunskem vedoucími k izolaci Československa a jeho postupnému pohlcení.³⁶

V samotném Československu byla hospodářské reorganizace Malé dohody chápána se smíšenými pocity. Politikové chápali potřebu si své malodohodové partnery zavázat, ale na druhou stranu se obávali, že k tomu nemá stát dostatečnou hospodářskou sílu. K Organizačnímu paktu měl například výhrady i ministr zemědělství Milan Hodža. Ten sice chápal snahu o posílení odbytu československých průmyslových podniků a tím i možnost většího odbytu zemědělských přebytků z Jugoslávie. Na druhou stranu ale chápal, že Československo nemá dostatečnou hospodářskou sílu a velikost vlastního vnitřního trhu, aby uspokojilo svého malodohodového partnera. Východisko spatřoval především v potenciálu francouzského hospodářství, které by bylo teoreticky schopné tyto přebytky odebírat.³⁷

To byl jeden z hlavních problémů, kterým muselo Československo čelit v době, kdy se začínalo Německo hospodářsky rehabilitovat. Německo disponovalo na rozdíl od Československa mnohem větším vnitřním trhem a jeho domácí zemědělství nebylo schopné

35 MWT byla zpočátku od svého založení v roce 1925 organizací zaštiťující schůze nezávislých světových národohospodářů. V letech 1930 a 1931 byla postupně ovládnuta německou skupinou MWT (Mitteleuropäischer Wirtschaftstag - Deutsche Gruppe), která soustřeďovala vlivné hospodářské magnáty spolu s jejich zájmovými uskupeními a svazy. Hlavní roli mezi nimi hrál Říšský svaz německého průmyslu Langanhmverein, kterému šlo především o ovládnutí trhu a surovinových zdrojů v podunajských státech. ; JANČÍK - Německo a Malá dohoda, s. 13.

36 Tamtéž, s. 12-15.

37 KVÁČEK. Nad Evropou zataženo, s. 48.

zásobovat vlastní domácí poptávku. V Německu byla tedy velká poptávka po dovozech zemědělských produktů ze zahraničí. V tomto ohledu mělo Německo oproti Československu výhodu při jednáních s Jugoslávií, protože chtělo dovážet z Jugoslávie daleko vyšší množství zemědělských produktů než bylo ochotné dovážet Československo.³⁸ Jedinou nedořešenou otázkou zůstávalo, čím bude Německo za jugoslávskou produkci platit.

Otazníkem pro Jugoslávii zůstávala platební morálka Německa. Ta byla v době krize ještě horší než v případě Jugoslávie. Německo ale na rozdíl od Československa nespátkovalo problém v platbách clearingem, ale naopak ho z důvodu nedostatku vlastních devizových prostředků do jisté míry preferovalo. Zároveň s nedostatkem zemědělských výrobků pro vlastní hospodářství se potřebovalo zbavit vlastních průmyslových výrobků jejich vývozem do zahraničí. Ať už nově vyrobených, anebo starých určených k postupné obměně. I z toho důvodu našly obě země společnou řeč v otázkách zahraničního obchodu, protože oba státy potřebovaly dovézt ty výrobky, kterých se chtěla jejich protistrana zbavit jejich vývozem do zahraničí. Oběma státům navíc vyhovoval clearingový režim obchodování. Německo nespátkovalo v prodeji vlastních průmyslových výrobků clearingem žádný problém a navíc bylo ochotné na svou produkci poskytovat výhodné ceny, což Jugoslávii plně vyhovovalo.³⁹ Československé podniky naopak přijímaly platby clearingem jenom jako pomyslné nutné zlo a hledaly možnosti, jak z Jugoslávie přijímat platby spíše rovnou ve valutách. Platby clearingem totiž pro československé podniky představovaly několikaměsíční, mnohdy i několikaleté, zpoždění ve výplatách objednávek. Československé podniky se z toho důvodu snažily opustit clearingové trhy a nahrazovat je trhy jinými zahraničními trhy neobchodujícími přes clearing.⁴⁰ Tím bylo Německo pro Jugoslávii ideálním partnerem v pokrizovém hledání nových zahraničně-obchodních vztahů.

V tomto období, kdy se mezi Československem a Jugoslávií jednalo o každý dovezený miligram nad rámec sjednaných kontingentů a sílícího vlivu Německa přikročilo československé Ministerstvo financí na nátlak agrárních kruhů a československých průmyslových exportérů k razantnímu kroku, o kterém se již delší dobu v ekonomických diskuzích uvažovalo. Československá zahraniční politika se snažila o prohlubování vztahů s Jugoslávií jako jejím klíčovým zahraničním partnerem. Jejím hlavním nástrojem proti rostoucímu vlivu Německa v Jugoslávii byla právě zahraničně-obchodní politika. Přesto

38 JANČÍK, KUBŮ. Zahraniční obchod - aktivní či pasivní činitel?, s. 311.

39 OLŠOVSKÝ. Světový obchod a Československo 1918-1938, s. 232.

40 V roce 1934 bylo přes clearing realizováno zhruba 80 % veškerého československého vývozu. V dovozu produktů představoval clearing téměř 90 % hodnoty veškerého dovezeného zboží.; KUBŮ, PÁTEK, Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa, s. 207-208.

přikročilo československé Ministerstvo financí společně s cedulovou bankou 17. února 1934 k devalvaci měny o 20 % hodnoty zlata obsaženého v Koruně. Pomocí provedené devalvace zlatého standardu se v roce 1934 podařilo dosáhnout nárůstu vývozu o 24,4 % v porovnání s předchozím rokem 1933.⁴¹ Výrazný nárůst vývozu je však příkládán i končícím hospodářským problémům ve světě a pomalu se zotavujícím domácím hospodářstvím. Československo tak získalo jistý dumpingový náskok v cenách vlastních produktů na zahraniční trhu v porovnání s ostatními státy stále držícími zlatý standard, protože svou devalvaci provedlo ze zemí zlatého bloku jako první. Nicméně jeho převaha netrvala dlouho, protože k rozsáhlé devalvaci se rozhodla v září 1936 Francie a jejího příkladu následovaly i ostatní evropské země stále držící ve své měně vysoký zlatý standard.⁴²

Díky devalvaci Koruny se relativně zlevnily vyvážené československé průmyslové výrobky v zahraničí, ale druhou stranou mince bylo zdražení nákupů jugoslávských zemědělských produktů v Československu. V tomto důsledku samozřejmě poklesl jejich nakupovaný objem domácími odběrateli. Ministerstvo zahraničních věcí na popud Jugoslávie i Rumunska, které devalvace také postihla, reagovalo u ostatních ministerstev, aby byla v tomto případě zajištěna náprava poskytnutím dodatečných dovozních kontingentů anebo příplatků na dovážené zboží.⁴³ Snížení dovozu z Jugoslávie neznamenal pouze problém pro jugoslávské exportéry do Československa. Postiženi byli také českoslovenští exportéři do Jugoslávie, neboť v důsledku nižších nákupů jugoslávského zboží se zvýšilo československé aktivní saldo ve vzájemném obchodním styku. Z toho důvodu se ještě více protahovaly výplatní lhůty podnikům exportujícím do Jugoslávie své výrobky, které pak musel stát mírnit poskytováním exportním pobídek nebo poskytováním výhodných exportním úvěrů kryjících úrokové ztráty v případě pozdních výplat pohledávek.

Veškerá opatření československé vlády snižující možnosti dovozu produktů jejich malodohodových partnerů nahrála do karet jeho konkurentům na mezinárodním politickém poli. Německo vidělo v prostoru střední a jihovýchodní Evropy svou oblast zájmu, kterou je potřeba si podmanit. Tento prostor se měl stát jeho hospodářskou základnou pro budoucí expanzi a bylo potřeba jej hospodářsky ovládnout. Jugoslávie byla v očích německé zahraniční politiky

41 Devalvací hodnoty zlata obsaženého v Koruně bylo určeno jeho nové množství na 37,15 mg ryzího zlata z doposud užívaného množství 44,58 mg ryzího zlata.; Česko. Národní shromáždění. Zákon č. 25 Sb. ze dne 17. února 1934, kterým se mění nebo doplňují některá ustanovení jednak opatření Stálého výboru ze dne 7. listopadu 1929, č. 166 Sb. z.a.n., o konečné úpravě československé měny, jednak zákona ze dne 14. dubna 1920 Sb. z.a.n., o akciové bance cedulové. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1934. částka 11, s. 1-2.

42 OLŠOVSKÝ, Rudolf a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918-1945. 1. vyd. Praha: SNPL. 1961. 718. [8] s, s. 395-397.

43 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 176.

zemědělskou a surovinovou základnou, ale Československo představovalo bezprostřední hrozbu pro německé zájmy v prostoru střední a jihovýchodní Evropy a bylo potřeba podlomit jeho politický a hospodářský vliv v regionu především z toho důvodu, že v oblasti představovalo hlavního spojence Francie a představitele poválečného uspořádání.⁴⁴ Celá 30. léta 20. století pro Československo nesla v duchu souboje mezi ním, jeho snahou o upevnění a udržení malodohodového spojení, a německou expanzí. Hlavní zbraní obou soupeřů v souboji o náklonnost Jugoslávie a Rumunska byla obchodní politika a síla domácího trhu.

V případě Jugoslávie měla Německu sloužit jeho hospodářská politika, kterou používalo jako svůj hlavní diplomatický prostředek. Největší výhodou Německa oproti Československu byla velikost a poptávka po zemědělských produktech a surovinách na jeho domácím trhu. Ten měl na rozdíl od Československa mnohem větší absorpční schopnosti zemědělských výrobků.⁴⁵ Německo se snažilo udržet se na jugoslávském trhu za každou cenu a pokud možno navyšovat obchodované objemy, ať už nakupované z Jugoslávie nebo do ní prodávané. Bylo ochotno přistoupit i k nevýhodným smlouvám, které by mu ale zajistily potřebné obchody. Hlavním nástrojem Německa byla skupina MWT, z níž byl v roce 1933 vyslán do Jugoslávie Otto Schnellbach, který měl zprostředkovat nové obchody i za cenu ztrát. Německá vláda hojně dotovala dovoz jugoslávských zemědělských produktů. Poskytovala za jugoslávské zemědělské produkty vyšší ceny než panovaly na světových trzích a německé průmyslové výrobky byly rovněž dotovány tak, aby byly levnější než v případě ostatních států. Na takovou hru ale nebyli ochotni českoslovenští průmyslníci přistoupit a pevně trvali na výši svých cen.⁴⁶ Tuto nabídku nemohla Jugoslávie jen tak odmítnout a tím začala německá expanze do jugoslávského hospodářství.

Německu nahrávala i napjatá situace uvnitř Malé dohody samotné v případě prohlubujících se vztahů Československa se SSSR. 9. června roku 1934 Československo a Rumunsko uznaly SSSR jako stát *de jure*. Československo se SSSR 16. května následujícího roku 1935 podepsaly spojeneckou smlouvu. Proti tomu se ovšem ohradila Jugoslávie i Rumunsko, Oba státy se sovětským Ruskem cítily ohroženy a neuznávaly v tomto ohledu československou zahraniční politiku a její návaznost na politiku Francie. Československo k jednání se SSSR přistoupilo kvůli rostoucím obavám z Německa. To v roce 1932 odstoupilo od Odzbrojovacího paktu, v roce 1933 vystoupilo ze Společnosti národů a v roce 1934 uzavřelo

44 DEÁK. Zápas o střední Evropu, s. 25-29.

45 FRANĚK, Otakar. Dějiny koncernu brněnské Zbrojovky. Díl 2. Zbraně pro celý svět: (zahraniční obchod zbraněmi a municí koncernu brněnské Zbrojovky mezi dvěma válkami). Brno: Blok. 1970. 195 s, s. 47.

46 JANČÍK. Německo a Malá dohoda, s. 39-40.

smlouvu o neútočení s Polskem.⁴⁷ To vše byly pro československou zahraniční politiku náznaky toho, že se bude Německo do budoucna snažit obnovit ztracené velmocenské postavení v prostoru střední Evropy a Československo bude jedním z prvních států, kam povede německá expanze. Československo se snažilo upevnit vlastní postavení v mezinárodní politice navázáním svých spojeneckých smluv na jeho největšího zahraničního spojence, kterým byla Francie.

Francie však představovala protiváhu rostoucí moci Německa i Itálie v prostoru střední a jihovýchodní Evropy a ty se samozřejmě snažily její vliv ve střední a jihovýchodní Evropě oslabit. Jugoslávie měla proti československému paktu se SSSR výhrady a veřejně se odmítla připojit k jeho jednání a naopak se od něj veřejně distancovala.⁴⁸ Jugoslávie jednala proti zájmům československé zahraniční politiky hlavně z důvodu slibně se rozvíjející obchodní spolupráce mezi ní a Německem, které jakoukoliv integraci ve střední a jihovýchodní Evropě neslo velmi nelibě, protože přímo ohrožovala jeho politicko-hospodářské ambice.

Němečtí diplomaté a jiní zástupci vystupující jménem Německa již předem jugoslávským politikům naznačovali, že jakékoliv jednání oslabující pozici Německa v regionu střední a jihovýchodní Evropy budou brány jako nepřátelské. Případné jugoslávské kroky by se mohly negativně promítnout na množství Německem nakupovaného zemědělského zboží v Jugoslávii a jeho výkupních cenách, které za ně bylo ochotno platit. Tím že dala jugoslávská vláda řízená premiérem Stojadinovićem přednost ekonomickým zájmům před politickou soudržností Malé dohody ukázala, kde je malodohodové slabé místo. Jugoslávie se bála ohrozit slibně se rozvíjející vztahy po podepsání nové obchodní smlouvy mezi ní a Německem 1. května 1934. V ní se Německo zavazovalo odebírat jugoslávské zemědělské produkty za předpokladu, že Jugoslávie bude do budoucna orientovat své hospodářství tak, aby co nejvíce odpovídalo potřebám hospodářství německého.⁴⁹ Tím začínali představitelé nacistického Německa pozvolna budovat svůj velký hospodářský prostor. Německu se ukázalo, že Malá dohoda na venek vystupující jako jeden silný subjekt v důležitých hospodářsko-politických tématech, je vlastně uvnitř velmi křehká. Větší provázanost a integrace malodohodových partnerů po podepsání Organizačního paktu v roce 1933 nebyla tak silná, jak ji Československo vykreslovalo okolnímu světu.

I přes rozpory o vedení společné malodohodové zahraniční politiky mezi Československem a Jugoslávii objem vzájemného obchodu mezi oběma státy rostl. Dovoz z

47 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 126-127.

48 DEÁK. Zápas o střední Evropu, s. 90-91.

49 JANČÍK. Německo a Malá dohoda, s. 51-53.

Jugoslávie se zvyšoval především u produktů, na jejímž vývozu záleželo Jugoslávii nejvíce. Pšenice bylo z Jugoslávie do Československa v roce 1934 dovezeno o téměř 1 800 tun více než se v původním dovozním plánu pro rok 1934 počítalo. Dovoz jugoslávské kukuřice byl vyšší oproti původnímu plánu dokonce o více jak 43 000 tun. Jen tyto 2 položky zvýšily hodnotu Československem dovezeného zboží z Jugoslávie o více jak 70 milionů korun.⁵⁰ V době kdy českoslovenští vývozci do Jugoslávie požadovali zvýšení dovozů z této země, se jednalo o první důležité kroky vedoucí k obnovení původních obchodních vazeb. Nicméně objem vzájemně obchodovaného zboží rostl daleko pomaleji, než požadovali jugoslávští exportéři a dostatečně neuspokojoval ani zájmy zástupců československých vývozců a státu, který hájil zájmy vlastního hospodářství.

Stálý problém představoval clearingový režim obchodování mezi oběma státy, který umožňoval dovážet z Jugoslávie pouze zboží v přibližně stejné hodnotě, jako bylo do Jugoslávie vyváženo. U jakéhokoliv zboží vyvezeného z Československa nad rámec sjednaných kontingentů. riskoval jeho vývozce, že za takové zboží nebude zapláceno. Alespoň ne v rámci několika nejbližších měsíců po vývozu zboží. Československé průmyslové koncerny tak navrhovali vzájemná jednání o zvýšení dovozů i v oblasti nerostných surovin. Suroviny byly na světových trzích stále obchodovány za cenné devizy a proto byl problém přimět jugoslávskou vládu k jednání o podobných vývozech. V roce 1934 je však vidět, že jednání přes Ministerstva zahraničních věcí Československa a Jugoslávie přinesla výsledky i ve zvýšení hodnoty exportů surovin, především rud. Chromových rud bylo dovezeno 1 600 tun, což bylo oproti plánu pro rok 1934 navýšení o 1 350 tun. Pyritových rud bylo dovezeno 11 700 tun, tedy o 1 700 tun více oproti původně sjednaným dovozním kontingentům.⁵¹ Takto dovážené suroviny putovaly přímo do zpracujících průmyslových závodů v Československu, jež je dále zpracovávaly anebo je používaly při výrobě vlastních produktů. Společnosti mohly podle nových možností dovážené zboží z Jugoslávie podle Národní banky dále reexportovat a získat za ně finanční prostředky daleko rychleji pouze za cenu možných kurzových ztrát.⁵² Podniky

50 NAP. Hospodářská rada Malé dohody. karton 2. Jednání Hospodářské rady Malé dohody - 4. zasedání 1935. Malá dohoda 1935. Praha 18.-23.3.1935, s.1.

51 Tamtéž, s.2.

52 Možné kurzové ztráty ale nebyly nikterak vysoké. Splatnost jugoslávských závazků československým podnikům se v roce 1933 pohybovala v rozmezí 9-10 měsíců. V roce 1934 již byla situace lepší, ale doba splatnosti československých pohledávek v Jugoslávii se stále pohybovala nad hranicí 6 měsíců. V případě reexportu jugoslávského zboží československými podniky tak nedocházelo k prodlení mezi vývozem zboží a inkasováním prostředků jako tomu bylo v případě clearingového systému. Československé podniky měly na zahraničním trhu vyšší šance než Jugoslávie umístit její zemědělské nebo surovinové přebytky. Kurzová ztráta o které se v této souvislosti mluvilo však byla zhruba ve stejné výši jako úroková ztráta v případě dlouhé doby splatnosti ze strany Jugoslávie při proplácení pohledávek z clearingového konta. Bylo tedy jen na jednotlivých československých společnostech, zda se smířily s dlouhým čekáním na proplácení svých pohledávek, anebo

dovážející a zpracovávající jugoslávské suroviny jejich dovozem částečně umořovaly vlastní pohledávky do té doby uvázně v Jugoslávii. Za další část hodnoty dovezených surovin poskytovaly podniky Jugoslávii devizové prostředky, které mohla Jugoslávie používala na další nákupy československého průmyslového zboží.

1.4 Nástup předválečné konjunktury 1935-1938

Rok 1935 se nesl ve znamení prohlubujících se rozporů mezi Československem a jeho malodohodovými partnery, především pak Jugoslávií. V březnu roku 1935 byla v Německu pod vedením Adolfa Hitlera obnovena branná povinnost. Tím se Německo začalo fakticky připravovat na válku ze tichého souhlasu ostatních evropských velmocí. Československo tedy hledalo východisko z možné budoucí agrese Německa. Řešení představoval garanční systém navázaný na zbylé evropské velmoci, které představovaly protipól německé expanzivní politiky do oblasti střední Evropy. Takovou možnost představovala Francie, jako hlavní spojenec Československa v Evropě. 1. května 1935 byl podepsán francouzsko-sovětský spojenecký pakt po dohodě francouzského premiéra Pierra Laval a Maxima Litvinova na dubnové Streské konferenci.⁵³ Pro Československo se naskytla příležitost uzavřít se SSSR spojenecký pakt a navázat jej na právě uzavřený pakt francouzsko-sovětský a již existující francouzsko-československý.

Spojenectví mezi Československem a SSSR bylo uzavřeno 16. května 1935 a Edvard Beneš se snažil spojenectví rozšířit na celou Malou dohodu podepsáním smluv mezi SSSR a Jugoslávií a Rumunskem. Rumunští političtí představitelé nebyli v přístupu k SSSR úplně jednotní a zatímco ministr zahraničí Nicolae Titulescu jednání se SSSR připravoval, král Carol a ministerský předseda Gheorgae Tatarescu takové jednání později v listopadu 1935 odmítli. Jugoslávie byla již od samého začátku proti jednání se SSSR a její premiér Milan Stojadinović intervenoval u rumunských nejvyšších státních představitelů proti jednání se SSSR a snažil se celou smlouvu pohřbít.⁵⁴

zda se samy chopily příležitosti a využily svých obchodních kontaktů a dále prodávaly jugoslávské zboží. ; Archiv Ministerstva zahraničních věcí České Republiky. IV SEKCE národohospodářská. karton 539. Zpráva Kompensy Brno pro Ministerstvo zahraničních věcí o možnostech jugoslávského clearingů z 5.6.1933. č.j. 80022, s. 3.

53 KVAČEK. Nad Evropou zataženo, s.123.

54 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 188.

Důvodů jugoslávského jednání bylo několik, ale mezi nejdůležitější patřil odpor ke klauzuli, díky níž by měla sovětská armáda možnost průchodu přes jugoslávské území v případě konfliktu s Maďarskem. Tento postoj sdíleli jak jugoslávští, tak rumunští představitelé a byl jejich důležitým společným argumentem proti uzavření smlouvy. Důležitým byl v tomto případě i fakt, že Jugoslávie se Maďarskem samotným necítila příliš ohrožena a více její zástupce trápila rozpínavost Itálie v prostoru jihovýchodní Evropy. V tomto ohledu nesouhlasil premiér Stojadinović i kníže Pavel s postojem francouzského premiéra Pierra Laval. Laval viděl možnost zachování statu quo ve střední Evropě právě prostřednictvím smírného postoje s Itálií. Pomocí ústupků italské zahraniční politice chtěl dosáhnout zafixování stávajícího vztahu a oslabit tak případnou moc Německa ve zdejším regionu.⁵⁵ Italská zahraniční politika šla však proti zájmům Jugoslávie a s tím nemohli její představitelé souhlasit. Navázáním se na francouzsko-sovětský pakt by tak s italskou a francouzskou politikou prakticky vyslovili souhlas a to nebylo v jugoslávském zájmu.

Hlavním důvodem ale byla nelibost Německa. Německá zahraniční politika vnímala spojenecké smlouvy mezi Československem, Francií a SSSR jako útok proti jejím vlastním zájmům ve střední a jihovýchodní Evropě. Zahraniční zástupci Německa vysílali k Jugoslávii jasné signály hrozící zhoršením slibně se rozvíjejících hospodářských vztahů započatých podepsanou jugoslávsko-německou obchodní smlouvou z roku 1934. V otázkách expanzivních ambicí Německa do Jugoslávie byl československý i italský přístup k zahraniční politice doslova požehnáním. Itálie se snažila co nejvíce rozšířit sféru svého vlivu směrem na Balkán a netajila se ani možnostmi rozbití Jugoslávie za účelem pohlcení jejího hospodářského potenciálu. Svůj odpor k italské převaze v prostoru Balkánu vyjádřila Jugoslávie již o dva roky dříve po podepsání Paktu čtyř velmocí v Římě v červenci roku 1933. Benito Mussolini se netajil touhou expandovat vliv Itálie na úkor zájmů Jugoslávie a premiér Stojadinović tehdy svorně se zbývajících státy Malé dohody a Polskem připravovaný pakt odmítli.⁵⁶ Byl to zřejmě jeden z mála aktů, kde se ukázala síla států Malé dohody při hájení společných zájmů jako jeden celek.

Urychlení ve sbližování vztahů Německa a Jugoslávie přinesl italský útok na tehdejší Habeš a následné události ve Společnosti národů. 3.10.1935 zaútočila italská vojska na Habeš s tichým souhlasem ostatních světových velmocí. Jednou z mála viditelných reakcí bylo uvalení

55 DEÁK. Zápas o střední Evropu, s. 114.

56 Pak Čtyř byl návrhem Benita Mussoliniho předloženým v březnu 1933 při příležitosti návštěvy britského premiéra MacDonalda v Římě. Jeho podstatou byla revize versailleského mírového systému směřující k zrovnoprávnění Německa ve zbrojení a izolaci SSSR z Evropské politiky. Evropské dění by pak bylo podle dohody kontrolováno čtyřmi zbývajících velmocemi, které pak podepsali, tedy Itálií, Německem, Francií a Velkou Británií. Pakt byl podepsán 15. července 1933, ale po odporu států Malé dohody a Polska nebyl ratifikován. DEÁK. Evropa na přelomu, s. 321-331.

sankcí na dovoz i vývoz některého zboží do Itálie. Pro Jugoslávii ale představovala Itálie, i přes rozpory v zahraniční politice, jejího největšího obchodního partnera, kam vyvážela největší část svých exportů. Státy Malé dohody se k uvaleným sankcím připojily pod podmínkou, že jim budou ztráty z neuskutečněného obchodu kompenzovány ostatními státy Společnosti národů. 19. října 1935 prosadil rumunský ministerský předseda N. Titulescu v Sankčním výboru Společnosti národů, že státy poškozené sankcemi budou ostatními státy kompenzovány v podobě obchodních výhod. V praxi to však znamenalo, že Jugoslávii bylo kryto díky pomoci Francie, Velké Británie a Československa necelých 25 % ztrát z obchodu s Itálií utrpěných přistoupením k sankcím na Itálii uvaleným.⁵⁷

Většina států souhlasících s uvalením sankcí na Itálii je však částečně anebo vůbec nedodržovala. Například naftové embargo prosazené Velkou Británií sabotovalo právě Německo, ale i USA. Díky rozporům v přístupu k sankcím byly tyto z velké části neúspěšné. Jugoslávie, která se sankce zavázala dodržovat a přišla tím o svého největšího obchodního partnera, tak byla nucena hledat odbyt jinde. Novým partnerem se pro ni stalo právě Německo. To na sebe dokázalo strhnout velkou část objemu zahraničního obchodu Jugoslávie, ještě do října 1935 náležejícímu Itálii. Když byly sankce v polovině roku 1936 zrušeny, Německo již bylo pro Jugoslávii obchodním partnerem číslo jedna pohlcujícím největší objem jugoslávských vývozů právě na úkor Itálie, ale i například Československa.⁵⁸

Francie, která se snažila zachovat rovnováhu sil v Evropě pomocí ústupků Itálii i Německu tak ztrácela důvěru ostatních států. Příkladem toho byla právě zahraničně-obchodní politika Jugoslávie. Francie se opakovaně v průběhu 30. let snažila prosazovat různé hospodářské pakty s cílem ulehčit tíživou situaci agrárním státům střední a jihovýchodní Evropy v letech hospodářské recese. Nicméně Francie sama nebyla příliš ochotna se těchto paktů účastnit hospodářky, protože její domácí agrární produkce byla pro vnitřní trh dostatečná. Československo pak za svého hlavního zahraničního partnera zvolilo právě Francii. Deziluze z francouzského přístupu k evropské politice vyvolané nedostatečným hospodářským zájmem vyvolaly v Jugoslávii tendence vést spíše zahraniční politiku na protest Francii. Československo jako vedoucí člen Malé dohody bylo tedy situováno do role, kdy se snažilo tyto tendence mírnit. Daleko častěji ale naráželo na rozpory mezi vlastní zahraniční politikou a jugoslávskou. Tím že Francie vyjádřila souhlas s Paktem čtyř jako signatářská země a

57 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 190.

58 KVAČEK. Nad Evropou zataženo, s.200.

nedostatečná hospodářská síla k prosazení integračních záměrů do budoucna ovlivnila příklon Jugoslávie k Německu, namísto k Malé dohodě.⁵⁹

Příkladem tomu byla snaha Československa navázat všechny státy Malé dohody na garanční smlouvy mezi Francií, SSSR a Československem. Jugoslávie v této možnosti nespátkovala potřebné záruky a raději orientovala svou zahraniční politiku stále více proněmecky. Německo bylo na rozdíl od Československa a Francie ochotné doložit své sliby také ekonomickou motivací a odebírat od Jugoslávie produkty, které se jí nedařilo prodat na francouzský nebo československý trh. Malá dohoda měla podle původních představ jejího tvůrce Eduarda Beneše posílit hlas Československa, Jugoslávie a Rumunska ve Společnosti národů. Díky vnitřním rozporům mezi těmito třemi státy, kdy se každý ze států snažil sledovat své vlastní zájmy, ale nebyla idea Malé dohody naplněna.⁶⁰

Československo se v pokrizovém vývoji orientovalo více ochránářsky k vlastnímu zemědělství a zemědělské produkci. Zdejší agrární kruhy prosadily orientaci státní politiky na budoucí autarkii u klíčových zemědělských produktů, jakými byly obiloviny a mlýnské výrobky. Ty ale tvořily hlavní část jugoslávských vývozu. Jugoslávská vláda se je tedy snažila marně umístit na trzích jejích strategických zahraničních partnerů, Československa a Francie. Po roce 1935 se již československé zemědělství začíná orientovat výrazně autarkisticky a klesají dovozy zemědělských produktů i přes snahu ministerstva zahraničních věcí o oživení obchodního styku s Jugoslávií. To vše se děje i přes odpor jugoslávských exportérů agrárních výrobků a československých vývozců lehkého i těžkého průmyslu.⁶¹

Československo produkovalo přibližně stejné množství obilovin v porovnání mezi roky 1925 a 1937, nicméně intenzifikace československého zemědělství neustále narůstala. V průběhu 20. let se sklízelo přibližně 14,5 tuny obilovin na jednu osobu zaměstnanou v zemědělství. V průběhu 30. let se již sklízelo více jak 15,7 tuny na jednu osobu zaměstnanou v zemědělství. Počet lidí zaměstnaných v agrárním sektoru však zůstal v poměru mezi 20. a 30. lety 20. století přibližně nezměněný.⁶² To představovalo pro jugoslávské exportéry jasný signál k tomu, že Československo není ochotno přijímat její zemědělské vývozy a je nutné orientovat svou pozornost na jiné země.

Logicky docházelo k postupné orientaci jugoslávských exportérů na německý trh, slibující lepší ceny a zaručený odběr jugoslávské produkce. Nutnost orientace Jugoslávie na

59 JANČÍK. Německo a Malá dohoda. s. 46-47.

60 HARNA, Josef. Krize evropské demokracie a Československo 30. let 20. století: (srovnávací sonda). Vyd. 1. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006. 183 s. ISBN 80-7286-104-2, s. 86.

61 OLŠOVSKÝ, PRŮCHA. Přehled hospodářského vývoje Československa, s. 361.

62 KUBŮ, PÁTEK. Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa, s. 84.

clearingový obchodní styk ji však zužovala výběr jejich zákazníků. Německá vláda pak domácím podnikům vyvážejícím nebo odebírajícím z Jugoslávie zboží garantovala od vyhlášení Nového plánu plynulost plateb a další exportní záruky. Proto představoval obchod s Jugoslávií pro německé vývozce z hlediska platebního styku bezrizikový obchod. Jugoslávským zemědělcům naopak garantovalo Německo vyšší výkupní ceny.⁶³ Takto agresivní hospodářské politice nebylo Československo schopné konkurovat a proto docházelo v průběhu 30. let k stále větší orientaci Jugoslávie na německý trh.

Českoslovenští dodavatelé se kvůli obchodní politice Německa v oblasti jihovýchodní Evropy a kvůli špatným platebním schopnostem cílových zemí museli smířit s postupnou ztrátou odbytišť v těchto zemích. Československý export si byl nucen hledat nová odbytiště i ve vzdálenějších koutech Evropy i mimo ni. Domácí vládu samozřejmě zajímal stav jejího hospodářství a z toho důvodu se v říjnu 1936 odhodlala k již dříve vyzkoušenému proexportnímu kroku z roku 1934, tedy další devalvaci československé měny.⁶⁴ Československý průmysl si nemohl dovolit zlevnění své produkce z toho důvodu, že mu chyběl potřebný inovační potenciál k lepší racionalizaci a zlevnění výroby. Devalvace měla proto zlevnit československé zboží v Jugoslávii a Rumunsku, ale i na jiných trzích, aby mohlo konkurovat výrobkům dováženým z Německa. Oproti očekávání vlády neměl domácí průmysl ale valný zájem na vývozu do zemí s tak špatnou platební morálkou, jakými byla právě Jugoslávie a Rumunsko. Namísto toho aby využily nabízené proexportní pobídky, kterou jim vlastní stát nabídl, zdražily vlastní zboží o 20% aby tak pokryly ztrátu z prodejů na zahraničních trzích vyvolanou devalvační politikou.⁶⁵ Tím zmařily celý efekt vyvolaný devalvací měny a celá akce tak vyzněla do ztracena.

Devalvace československé měny v roce 1936 představovala potíže i pro velké průmyslové podniky, financující své vývozní programy půjčkami. Po zhodnocení měny se zhoršilo postavení výrobních společností jako dlužníků. Pro velké koncerny, jakými byly například Škodovy závody, představovala devalvace obzvláště tíživý problém. Tyto podniky často financovaly výrobu určenou pro výrobu exportního materiálu u zahraničních finančních institucí. Jugoslávie, ale i ostatní státy, odmítla z recipročních důvodů Zlatou klauzuli, které měla zajistit přehodnocení pohledávek československých podniků tak, aby měly i po devalvaci měny stejnou hodnotu.⁶⁶

63 JANČÍK. Německo a Malá dohoda, s. 67.

64 OLŠOVSKÝ. Světový obchod a Československo 1918-1938, s. 259-267.

65 JANČÍK, Drahomír. Třetí říše a rozklad Malé dohody : hospodářství a diplomacie v Podunají v letech 1936-1939. Praha: Karolinum. 1999. 270 s. ISBN 80-7184-800-3, s. 72-73.

66 KARLICKÝ. Svět okřídleného šípku, s. 210.

Tím Jugoslávie zlevnila svůj dluh, ale českoslovenští exportéři museli vydělat více peněz, aby mohly zaplatit úvěry financovanou výrobu pro zahraniční zákazníky. Tento krok československé exportéry spíše poškodil, než aby jim pomohl. Nelze se tedy divit, že své výrobky v odpovědi na krok vlády zdražili.

Problém s umístěním vlastních výrobků měl československý průmysl i z důvodu probíhající industrializace v Jugoslávii a Rumunsku ve 30. letech. Výrobní celky dodávaly jak Československo, tak i Německo a v obou případech si podniky budovaly svou zahraniční konkurenci. Německo ale na rozdíl od Československa potřebovalo odebírat z těchto zemí zemědělskou produkci a suroviny, takže za dodávky průmyslových celků a strojových parků mělo vyřešeny platby domácím dodavatelům. Tím se mu dařilo alespoň částečně nasytit potřebu domácího trhu a zároveň tím oslabovat vazby Československa v tomto regionu. Československo tedy se svými malodohodovými partnery hledalo stále hůře společnou obchodní řeč.⁶⁷ Československá vláda se prostřednictvím Ministerstva zahraničních věcí snažila hledat v otázkách clearingové obchodní výměny s Jugoslávií a Rumunskem řešení, které ale nevyhovovalo domácím vývozcům. Československo ale nebylo ochotné poskytovat jugoslávským a rumunským vývozcům, ani československým podnikům, tak štědré subvence a ústupky, jako byla ochotná poskytovat německá vláda. Československým podnikům však jistý nesoulad mezi potřebami jejich a potřebami podnikatelů ze zbývajících zemí Malé dohody vyhovoval. Vyhovovaly jim již zaběhnuté postupy s minimem změn. Tímto způsobem například československý průmysl stále dovážel jugoslávské suroviny, ale přes zahraniční prostředníky ze zemí západní Evropy. Vzájemná obchodní bilance obou států byla i z těchto důvodů částečně zkreslena.⁶⁸

V druhé polovině 30. let již Jugoslávie orientovala svou zahraniční politiku výhradně podle ekonomických zisků, plynoucích z navazovaných nových kontraktů. Jugoslávie se proto snažila rozvolnit stávající spojení s Francií a Československem a vyhýbat se těm tématům a sférám vlivu, kde hrozil velmocenský konflikt. Stávající systém spojeneckých smluv byl již pro Jugoslávii nedostačujícím, poskytoval státu nedostatečnou ochranu a přinášel mu spíše ekonomické ztráty než zisk. Politikou orientovanou na přátelství s Německem a Itálií byla diktována hlavně hospodářskou nutností. Proto od roku 1936 přišly premiér Stojadinović a kníže Pavel s politikou Starých a nových přátelství, založenou na principu bilaterálních vztahů s ostatními státy a důrazem na neutralitu Jugoslávie.⁶⁹

67 DEÁK. *Európa na přelome*, s. 43-45.

68 JANČÍK. *Třetí říše a rozklad Malé dohody*, s. 79.

69 DEÁK. *Zápas o střední Evropu*, s. 169-171.

Příčinou všech těchto faktorů, německé konkurence, budování vlastních průmyslových podniků v Jugoslávii a Rumunsku, ale i velkému úbytku vzájemně obchodovaného zboží se státy preferujícími clearing, ztrácelo Československo vliv na trzích svých malodohodových partnerů právě na úkor Německa. Podíl nástupnických zemí celkově se v zahraničním obchodu Československa neustále snižoval. Z podílu 37% na celkové zahraniční obchodní výměně Československa z roku 1923 na 22,6% v roce 1937.⁷⁰ Nové místo pro umístování vývozu československých podniků začaly zaujímat státy západní Evropy i jiné mimoevropské destinace. Zajímavým pro československé exportéry začal být i trh Spojených států amerických. I přesto však byl československý vývoz stále nejsilněji etablován na evropských trzích.⁷¹

Vlivné československé zájmové skupiny se stejně jako stát snažily nepříznivou obchodní bilanci v případě střední a jihovýchodní Evropy zvrátit. Dosáhnout výsledku chtěly hledáním nových cest a komodit připadajících v úvahu pro rozvíjení obchodu mezi Československem a jeho malodohodovými partnery. Během 8. zasedání Hospodářské rady Malé dohody v Bukurešti se v Praze sešli představitelé československých bank, zájmových uskupení a průmyslových koncernů se zájmy v tomto regionu a založili Hospodářské ústředí. Založeno bylo na podnikatelské bázi s cílem rozvíjet hospodářskou výměnu mezi malodohodovými partnery, ale i jinými středo a jihovýchodoevropskými státy za pomoci hledání nových odbytišť pro jednotlivé výrobky, anebo hledáním nových nalezišť surovin. Tím by konkurovali podobné činnosti vyvíjené západoevropskými investory, především pak Německem ovládané skupině MWT. Skupina okolo Hospodářského ústředí vznikla na popud ministerského předsedy Milana Hodžy a v jejím čele byli nejvýznamnější představitelé československých bank a průmyslníků. V poradním sboru byli zastoupeni například generální ředitel Škodových závodů Karel Loevenstein, vrchní ředitel Československé zbrojovky Edvard Outrata, ředitel Československé Kolben-Daněk Jiří Hejda anebo jeden z ředitelů Baťova koncernu Hugo Vavrečka.⁷² V jeho čele tedy stály především ředitelé společností usilující o dovoz Jugoslávských a Rumunských surovin, které by byly spotřebovávány v jejich podnicích. Největší zájem na tom měly samozřejmě československé zbrojní podniky, jejichž hospodářskou silou se snažila československá vláda ovlivňovat politické směřování svých malodohodových partnerů.

70 CHYLÍK, Jindřich. Vývoj zahraničního obchodu v našich zemích. Vydání první. V Praze: Jednota k povzbuzení průmyslu v Čechách, 1947. 66 s, s. 49.

71 SKŘIVAN. K charakteru, rozsahu a zaměření československého vývozu v meziválečném období, s. 375.

72 JANČÍK. Třetí říše a rozklad Malé dohody, s. 22-23.

Přes snahu Československa oslabit jeho expanzivní politiku, zůstávalo Německo jeho největším zahraničním obchodním partnerem a společnou řeč s Jugoslávií v zahraničním obchodní styku hledalo stále obtížněji.⁷³ Ta čelila vlastním potížím pokud jde o obchod s Německem. Jugoslávie totiž vyvážela do Německa zboží ve vyšší hodnotě, než z něj dovážela a Německo chytře podmiňovalo prodej svých průmyslových výrobků dalšími jugoslávskými zemědělskými a surovinovými vývozy. Tím se Jugoslávie dostávala do začarovaného kruhu a na jejím clearingovém kontě vedeném pro obchod s Německem se stále více hromadily prostředky. Německo totiž skupovalo jugoslávské přebytky nejenom pro vlastní potřebu, ale toto zboží také prodávalo na zahraničních trzích za devizy. Byl to pro německé hospodářství vítaný přísun devizových prostředků, potřebných k nákupům surovin nutných pro zbrojní konjunkturu.⁷⁴ Spor se vyostřil natolik, že pro rok 1937 musela být uzavřena nová obchodní dohoda mezi Jugoslávií a Německem. Počítalo se v ní s tím, že část pohledávek Jugoslávie bude placena německými dodávkami zbrojního materiálu. Na to Jugoslávie samozřejmě slyšela, protože potřebovala modernizovat vybavení své armády. Jugoslávští vládní představitelé tak jednali již za zády svých malodohodových partnerů zcela otevřeně výhradně pro prospěch samotné Jugoslávie, nikoliv však pro prospěch Malé dohody.

Československá vláda se právě kvůli rostoucímu vlivu Německa ve střední Evropě a upadající malodohodové spolupráci snažila navázat malodohodový pakt na spojení s Francií. Cílem bylo přetvořit spojení mezi partnery v univerzální pakt proti jakémukoliv agresorovi. V případě Československa proti Německu, v případě Jugoslávie proti útoku Itálie a v případě Rumunska proti snaze o revizi poměrů v Besarábii. Zamýšlený pakt byl však nastaven přímo proti Německu a Itálii, což se nelíbilo ani Jugoslávii, ani Rumunsku. Tímto krokem by si jistě nenapravitelně poškodili pracně budované vztahy s Německem. Proti zamýšlenému spojení však zrazovala Francie i Velká Británie, která naznačovala, že Československo se proti rozpínavosti Německa již uchránit nedá a daleko lepší by bylo v duchu appeasementu jeho usmíření s Německem. Ideu nakonec pohřbila samotná jugoslávská vláda, když po jednáních v Římě v březnu 1937 uzavřela spojeneckou smlouvu s Itálií v níž se oba státy zavazovaly udržet si spojení i v případě útoku jednoho ze států na třetí stát. Tím Jugoslávie jednala přímo proti

73 V celkovém objemu vyvezeného a dovezeného zboží Československa představovalo Německo stále jeho největšího obchodního partnera, přestože jeho význam v meziválečném období upadal. V roce 1923 vyváželo Československo do Německa 40,42% hodnoty všech svých vývozu a z Německa dováželo 20,35% hodnoty veškerého dovezeného zboží. V roce 1929 se hodnota vývozu Německa propadla na 25% a vývozy do něj na 19,4%. V roce 1937 již činil tento poměr 15,5% hodnoty dovezeného zboží do Československa a hodnota vývozu představovala 13,7%.; CHYLÍK. Vývoj zahraničního obchodu v našich zemích, s. 48.

74 AMZV. IV SEKCE národohospodářská. karta 538. Zpráva vyslanectví Československé Republiky v Bělehradě Obchodní a živnostenské komora z 28.9.1936. č.j. 9305/36.

Organizačnímu paktu Malé dohody, ve kterém se signatářské země zavazovaly konzultovat důležité smlouvy i se svými partnery.⁷⁵

Jugoslávie dala tímto krokem jasně najevo, že spolupráce v rámci Malé dohody již pro ni nepředstavuje potřebné bezpečnostní a hospodářské garance a dává přednost orientaci na neutralitu s důrazem na hospodářský rozvoj vlastního státu. Premiér Stojadinović vyslal jasný signál Německu, že již pro Jugoslávii Malá dohoda nepředstavuje prioritu a nebude do budoucna hájit její zachování. Premiér Stojadinović to také již dříve v únoru roku 1937 důvěrně sdělil německému vyslanci v Bělehradě, že po uzavření smluv mezi Jugoslávií s Bulharskem, Itálií a Německem pro ni přestanou mít stávající dohody smysl.⁷⁶ Uzavření smlouvy s Itálií potvrdilo snahu Jugoslávie vyvázat se ze zaběhnutého garančního systému a nahradit jej vlastním.

Československo se samozřejmě snažilo malodohodový pak stmelit, ale Jugoslávii i Rumunsku již takové tendence připadaly zbytečné a veškerou snahu se snažili neutralizovat. Když o rok později 12. března 1938 došlo z německé strany k anšlusu Rakouska, rozhodlo to o osudu Malé dohody. Anšlus byl prohrou bezpečnostního systému garantovaného Francií, na níž byla navázána i Malá dohoda. Československo se tak ocitlo pod obrovským tlakem, protože jeho představitelům začínalo být jasné, že je další na řadě jako oběť německé rozpínavosti a Francie nebude schopná a ochotná dostát svým spojeneckým závazkům. Stojadinović tvrdil, že pokud nebude Československo ochotné se s Německem rozumně dohodnout v otázkách německé národnostní menšiny, nebude jej Jugoslávie podporovat v případě že vnitrostátní situace v Československu vyvolá konflikt. Rumunsko se na případný konflikt také dívalo se znepokojením. Případný konflikt Československa by mohl znamenat možný průchod rudé armády přes rumunské území což zdejší ministr zahraničních věcí Nicolae Petrascu-Comnen označoval za technicky nemožné.⁷⁷

Oficiální konec malodohodového spojení přinesl na podzim téhož roku Mnichov. Ještě před podpisem Mnichovské dohody čtyř velmocí o osudu Československa 30. září 1938 se spolu Rumunsko a Jugoslávie společně domlouvali, jak se v dané situaci zachovat. Oba státy se bály především možné agrese ze strany Maďarska, protože v takovém případě je stále vázaly spojenecké smlouvy s Československem.⁷⁸ Z možné situace však hledaly řešení. Rumunský ministra zahraničí Comnen a jugoslávský ministerský předseda Stojadinović se při společném

75 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 198-199.

76 KVAČEK. Nad Evropou zataženo, s. 333.

77 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 200-201.

78 DEÁK. Zápas o střední Evropu, s. 256-257.

setkání 25. září shodli na tom co říkal rumunský král Carol, tedy že v případě změn československých hranic se jedná o zcela novou situaci a přeje si do osudu Československa nezasahovat. Oba malodohodoví partneři Československa označili své závazky za neplatné od doby, kdy se do řešení německo-československého sporu v otázce německé národnostní menšiny na území Československa vložili ostatní velmoci. Zároveň však potvrdili platnost své spojenecké smlouvy z roku 1921.⁷⁹

Tímto krokem zanikla Malá dohoda jako prostředek k udržení statu quo ve střední Evropě. Byla to prohra francouzského garančního systému vzniklého po první světové válce. Veškerá snaha Československa o zavázání si svých partnerů proti možné agresi Německa vyzněla na prázdno. Nepomohl k tomu ani politický vliv, ani hospodářské pobídky, které svým spojencům nabízelo prostřednictvím domácího hospodářského potenciálu. Československé hospodářství bylo v porovnání s tím německým příliš malé a Francie o region střední a jihovýchodní Evropy nejevila dostatečný zájem.

79 JANČÍK. Třetí říše a rozklad Malé dohody, s. 206-208.

2 Vývoj vztahů mezi Škodovými závody a Jugoslávií v období 1918-1938

2.1 20. léta – období rozkvětu

Při vzniku nového československého státu po 1. světové válce postihly i Škodovy závody změny. Karel Škoda musel odejít z jejich vedení a do čela podniku musel být jmenován český občan. Změny se týkaly také jejich vlastnické struktury. Zároveň s obměnou vedení se hledal i nový vlastník podniku. Československé banky však na převzetí akcií neměly dostatek kapitálu a myšlenka odkupu části akcií samotnými podnikovými zaměstnanci byla po čase zavržena. Zvítězil nakonec návrh, že rozhodující podíl 40 tisíc akcií bude prodán francouzské společnosti Schneider et Cie. Ta měla zájmy ve stejné oblasti, jaké se věnovaly i Škodovy závody. Škoda prodal akcie francouzskému Schneideru 26. srpna 1919, který jejich koupí získal majoritní podíl ve společnosti.

Francouzská společnost tak získala vliv na budoucí směřování Škodových závodů v téměř celém meziválečném období.⁸⁰

Produkční kapacita Škodových závodů byla příliš velká na nově vzniklý československý trh. Nově vzniklý vnitřní trh státu byl mnohem menší, než tomu bylo za Rakousko-Uherska. Proto byla plzeňská společnost nucena, stejně jako mnoho dalších československých koncernů, hledat uplatnění pro své výrobky v zahraničí.⁸¹ Vstup domácích společností na zahraniční trh však byl problematický. Domácí výrobky byly kvalitativně horší ve srovnání s výrobky západoevropských zemí a na tamních měli domácí dodavatelé malou šanci uspět.⁸² Výroba Škodovky však byla na slušné úrovni, avšak prodávání na západoevropských trzích ji bránila jiná skutečnost. Po převzetí části akciového kapitálu Škodových závodů francouzských Schneiderem byla mezi nimi uzavřena dohoda o rozdělení sfér vlivu na evropském trhu. Schneider si podržel vliv na západě Evropy a části střední Evropy. Na Škodovy závody v podstatě zbylo území části střední, jižní a jihovýchodní Evropy.⁸³

80 Zprostředkovatelem této operace se stala Živnostenská banka, která na převodu akcií do zahraničí vydělala 17,42 milionu korun.; KARLICKÝ. Svět okřídleného šípů, s. 19-21.

81 SKŘIVAN, Aleš. Zbrojní výroba a vývoz meziválečného Československa. In Ekonomická revue. Ostrava: Vysoká škola báňská - Technická univerzita. 2006. roč. 9. č. 3. s. 19-31. ISSN 1212-3951, s. 20.

82 JANČÍK. KUBŮ. Zahraniční obchod - aktivní či pasivní činitel?, s. 310.

83 OLŠOVSKÝ, PRŮCHA. Přehled hospodářského vývoje Československa, s. 418.

Po vzniku Malé dohody se orientoval vývoz československých společností do zahraničí částečně podle představ domácích vlád. Jednoznačný zájem byl dán vývozem zbrojního materiálu do zemí Malé dohody, tedy Jugoslávie a Rumunska. Ty byly jako strategičtí partneři Československa proti potenciální restauraci moci Maďarska preferováni. Československé zahraniční politice záleželo na unifikaci výzbroje a proto preferovala vývoz do těchto zemí a byla ochotna poskytovat vývozcům v takových případech součinnost. Zároveň se do některých sousedních států, jako bylo právě Maďarsko anebo Německo, vyvážet zbrojní materiál nesměl.⁸⁴ Smlouvou se Schneiderem a směřováním politiky československého státu byl směr exportu Škodových závodů v Evropě do jisté míry daný.

Jugoslávie se stala pro Škodovy závody vcelku brzy hlavním zahraničním odběratelem zbrojního materiálu. Dalo by se říci i z důvodu, že vedení Škodových závodů nemělo s uzavřenou smlouvou s francouzským Schneiderem o územním monopolu jinou možnost. Druhý československý malodohodový partner Rumunsko zůstávalo na druhé pozici ihned za Jugoslávií co do výše škodovického zbrojního exportu, přestože do roku 1923 s ním vedla Škodovka spor o proplacení starých pohledávek. Škodovy závody dodávaly z počátku 20. let do Jugoslávie především munici. Zajímavé je, že do roku 1925 dodávala Škodovka do Jugoslávie nejenom dělostřelecký materiál a munici, jež představovaly hlavní výrobní náplň jejího zbrojního oddělení, ale dodávala také pěchotní zbraně a munici. Jednalo se především o zboží jiných výrobců, které Škodovka jen přeprodovala. V případě pěchotních zbraní se jednalo o výrobky brněnské Zbrojovky. Ta si totiž nemohla z počátku 20. let kvůli své menší velikosti dovolit vlastní prodejní aparát a nechávala se zastupovat československým státem anebo Škodovkou. Využívala jejího zbudovaného obchodního zastoupení a již zaběhnuté sítě kontaktů ve vývozních státech.⁸⁵

Potýkání se s domácí konkurencí v dodávkách pro československé Ministerstvo národní obrany, ale i v případě zahraničních dodávek československým malodohodovým partnerům, dalo vzniknout v polovině 20. let nové dohodě mezi Škodovými závody a Zbrojovkou Brno. Jejím hlavním iniciátorem ale byli představitelé československého státu, kteří chtěli zamezit pro své účely nežádoucí konkurenci. Potřebovali naopak dva silné podniky. Každý podnik orientovaný na výrobu zbrojního materiálu jiného charakteru tak, aby mohly oba efektivně

84 ŠŮLA, Jaroslav. Podnikání a podnikatelé v dějinách východních Čech: Sborník příspěvků přednesených na vědecké konferenci konané v Hradci Králové ve dnech 18. a 19. září 2002. Hradec Králové: Ústav historických věd PdF UHK. 2002. Dissertationes historicae 8/2002. ISSN 1211-8176, s. 183.

85 FRANĚK. Dějiny koncernu brněnské zbrojovky, s. 21-22.

zásobovat zbrojním materiálem domácí i spojenecké armády. Prostřednictvím obou podniků se snažila československá vláda naplňovat ideu unifikace výzbroje malodohodových armád.

Dohody mezi Škodovými závody a Zbrojovkou Brno byly v průběhu 20. let dvě. První smlouva uzavřená v roce 1925 stanovila rozdělení výrobního programu mezi oba podniky tak, že Škodovka měla zajištěn územní monopol platný pro střední a jihovýchodní Evropu ve výrobě a dodávkách dělostřeleckého materiálu a Zbrojovka Brno získala monopol na pěchotní zbraňový materiál.⁸⁶ Nová smlouva z roku 1929 upravovala již dříve sjednané podmínky z roku 1925. Těmito dohodami mezi podniky se udávalo směřování výrobního programu Škodových závodů ve 30. letech. Společně s územním monopoem určeným Škodovým závodům jejich majoritním vlastníkem, francouzských Schneiderem, byla orientace zbrojního exportu Škodovky pro nadcházející dekádu jasně určena.

Snaha o dobré postavení na trhu svých malodohodových partnerů byla podpořena právě zájmem Československa o unifikaci výzbroje států Malé dohody. Období 20. let bylo pro vztahy Škodových závodů a Jugoslávie vcelku příznivé. Škodovka uzavřela s Jugoslávií ve 20 letech řadu dlouhodobých zbrojních kontraktů na stovky milionů korun. Největším kontraktem uzavřeným v průběhu 20. let byla smlouva z 31. července 1928 uzavřená mezi Ministrem vojska a námořnictva Jugoslávie a mezi Ministerstvem národní obrany Československé republiky. Ta přiznávala Škodovým závodům dodávky děl a dělostřeleckého materiálu v hodnotě 840 milionů korun.⁸⁷ Bohužel se však v následujících letech po propuknutí celosvětové hospodářské krize ukázaly podepsané dlouhodobé kontrakty pro Škodovy závody jako problémové.

2.2 Zhoršení vztahů v období hospodářského úpadku let 1930-1934

S příchodem nového desetiletí se příznivě vyvíjející situace v jugoslávsko-škodovských vztazích razantně změnila. Hospodářská krize, která se ze Spojených států amerických postupně přelila do zbytku světa, postihla samozřejmě i obchodní vztahy mezi Škodovými závody a Jugoslávií. Jugoslávie se v počátku 30. let začala dostávat do platební neschopnosti a platby jejích závazků vůči Škodovým závodům se začínaly opoždovat. V roce 1932 zamrzly platby od jugoslávského státu úplně. Pro Škodovy závody představovala nastalá

86 PAŠ. G.Ř. - VAŘ 68/257. nezařazeno. Dohoda o rozdělení výrobního programu mezi Škodovými závody a Zbrojovkou Brno z 1.6.1925. bež. č. 130/14085.

87 PAŠ. G.Ř. – ZB – ZBROJNÍ. karton 175. nezařazeno. Smlouva z 31.7.1928 uzavřená mezi Ministerstvem národní obrany republiky Československé a Ministerstvem vojska a námořnictva Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. č.5724 pres/šef/dův/27.

situace velký problém, protože podle objednávek z 20. let měla zboží do Jugoslávie již z větší části dodáno anebo vyrobeno. Ta ze něj ale neměla při nedostatku devizových prostředků jak zaplatit. Z tohoto důvodu dodávky pro jugoslávskou armádu během let 1930 a 1931 postupně zpomalovaly až se v letech 1932 a 1933 prakticky zastavily.⁸⁸

Škodovy závody vyčkávaly na zlepšení finanční situace svého partnera, až bude opět schopen posílat platby za objednaný materiál. Celkově byl pro období let 1931 až 1935 typický pokles hodnoty škodovského exportu do Jugoslávie. Škodovy závody, jako typický exportní podnik nucený kvůli své velikosti značnou část svých výrobků exportovat, závisely z velké míry na vývoji světového zahraničního obchodu a finančním zdraví svých obchodních partnerů.⁸⁹

Zdroj: SKŘIVAN, Aleš. Zbrojní výroba a vývoz meziválečného Československa. *Ekonomická revue*. 2006. roč. 9. č. 3. str. 19-31, s. 25-26.

Československý stát začal od počátku 30. let s nástupem hospodářské krize podporovat export domácích výrobců do zahraničí. Tím chtěl podpořit výrobu domácích producentů a zajistit dostatečný přísun práce zaměstnancům podporovaných podniků. Hlavním proexportním

88 PAŠ. 2559-61. nezařazeno. Soupis děl a dělostřelecké munice dodaných Jugoslávii v letech 1930-1939 z 15.3.1939.

89 KARLICKÝ. Svět okřídleného šípů, s. 125.

opatřením byl v tomto ohledu zákon 121 sbírky z 16. července 1931, který zřizoval podporu domácím výrobcům exportujícím své výrobky do zahraničí. Zákon stanovil celkovou výši záruk, kterou bude moci stát za dané období poskytnout. Úhrn státních záruk byl stanoven v roce 1931 na 600 mil. korun pro první dva roky účinnosti zákona. Postupem 30. let vyvstala potřeba státní záruky dalšími zákony zvýšit, protože původně schválená suma nedostačovala potřebám československých podniků. V roce 1933 byla zákonem 45 sbírky přidána formulace, že nevyčerpaný fond na státní záruky smí být převáděn do let budoucích.⁹⁰ V dubnu roku 1935 byla celková možná výše záruk poskytovaných československým státem zvýšena na 1 miliardu korun a byly ještě více povoleny pravidla k jejich poskytování.⁹¹ V roce 1937 pak byla hranice posunuta na výši 1,5 miliardy korun.⁹² Takové navyšování celkové výše poskytovaných státních záruk koresponduje se zbrojní konjunkturou a celkovým rozvojem nových odvětví těžkého průmyslu, kterým v té době Československo procházelo.

V průběhu 30. let vydal československý stát a vláda ještě několik zákonů a nařízení upravujících podporu zahraničního obchodu. Například vládní nařízení ze září 1931 dále upravovalo a rozšiřovalo činnost Fondu pro pojišťování vývozních úvěrů a jasněji definovalo, komu mají plynout jaké záruky. Záruky měly být odstupňovány podle výše zisku, rizikovosti a naléhavosti. V §18 se zmiňovala přednost výrobkům, majícím v sobě větší stupeň lidské práce.⁹³ Škodovy závody jako jeden z největších zaměstnavatelů v Československu měly tedy s dodávkami zbrojního materiálu podle platných zákonů přednost téměř před všemi ostatními domácími producenty. Škodovy závody byly v krizových letech počátku 30. let nuceny masově propouštět své zaměstnance.⁹⁴ Propouštění a následná nezaměstnanost se pro Škodovku staly dobrým vyjednávacím prostředkem o státní podporu.

Východisko z krize ve vztazích mezi Škodovými závody a Jugoslávií vedlo především skrze podporu československého státu. Ten pomocí schválených záruk otevřel Škodovce

90 Česko. Národní shromáždění. Zákon ze dne 1.3.1933 jímž se určuje pro další léta výše státních záruk pro vývozní úvěry, které smějí poskytnuty býti podle II. hlavy zákona ze dne 16. července 1931, č. 121 Sb. z.a.n. o podpoře zahraničního obchodu, č. 45 Sb. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1933, částka 12.

91 Česko. Národní shromáždění. Zákon ze dne 9.4.1935 jímž se určuje pro další léta výše státních záruk pro vývozní úvěry, které smějí poskytnuty býti podle II. hlavy zákona ze dne 16. července 1931, č. 121 Sb. z.a.n. o podpoře zahraničního obchodu, č. 70 Sb. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1935, částka 26.

92 Česko. Národní shromáždění. Zákon ze dne 11.3.1935 jímž se určuje pro další léta výše státních záruk pro vývozní úvěry, které smějí poskytnuty býti podle II. hlavy zákona ze dne 16. července 1931, č. 121 Sb. z.a.n. o podpoře zahraničního obchodu, č. 37 Sb. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1937, částka 14.

93 Česko. Vláda. Vládní nařízení ze dne 24.9.1931, kterým se provádí zákon ze dne 16. července 1931, č. 121 Sb. z.a.n. o podpoře zahraničního obchodu, č. 158, Sb. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1931, částka 73. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1931/049-1931.pdf>>.

94 OLŠOVSKÝ, PRŮCHA. Přehled hospodářského vývoje Československa, s. 325.

možnosti k exportu jejích výrobků do zahraničí. Stav jugoslávských financí však nedovoloval tamější vládě splácet ani stávající objednávky u Škodových závodů financované přes úvěr podle pravidel dohodnutých v roce 1928. Tím spíše neměla jugoslávská vláda prostředky k financování nových objednávek zbrojního materiálu od Škodových závodů. Možnost pro pokračování vzájemného obchodního styku mezi Československem a Jugoslávií představovala možnost zavedení clearingového obchodního styku.⁹⁵ S jeho zavedením se otevírala i možnost znovu pokračovat ve platbách zamrzlých pohledávek, jež měly Škodovy závody u Jugoslávie.

Nicméně zpožděné platby za objednávky realizované skrze clearingový režim obchodování pokračovaly velmi pozvolna a nedosahovaly takové výše, jakou si Škodovka představovala. Úskalí clearingového obchodování souviselo s faktem, že výše hodnoty vývozu se musela rovnat hodnotě dovozu mezi oběma státy tímto způsobem obchodujícími. Jugoslávské hlavní exportní komodity byly především zemědělské výrobky, jejichž dovozu se snažily bránit československé agrární zájmové instituce. Československo tak muselo velkou část jugoslávských zemědělských dovozů dále reexportovat do zahraničí, aby získalo prostředky na vyplacení pohledávek domácím vývozcům jako byly právě Škodovy závody.⁹⁶

Nejvyšší představitelé Škodových závodů v čele s generálním ředitelem Karlem Loevensteinem intervenovaly u nejrůznějších státních institucí za oživení zahraničního obchodu.

Nové možnosti otevřela Národní banka Československá. Roku 1933 vydala prohlášení, jímž schvalovala pro potřeby podniků soukromý clearing. Škodovy závody se nabídnuté příležitosti okamžitě chopily a začaly s jugoslávskou vládou se zprostředkováním Ministerstva zahraničních věcí jednat o dovozu surovin a jejich polotovarů jako součásti clearingových plateb za své pohledávky.⁹⁷

Velkou zásluhu na rozhybání vzájemného obchodu mezi Jugoslávií a Škodovými závody měla další koncernová společnost Omnipol, zaměřující se na obchod se zahraničím. Tato společnost zprostředkovávala pro Škodovy závody nákup a přeprodávání jugoslávských zemědělských a surovinových exportů. Prostřednictvím výtěžku z jejich prodeje se snažila zesplatnit staré zamrzlé škodovácké pohledávky proti Jugoslávii. Činností Omnipolu bylo vyhledávat různé jugoslávské produkty a suroviny a snažit se je vhodně umístit na zahraničních trzích. Hlavními dovozními komoditami Omnipolu z Jugoslávie zůstávaly i nadále zemědělské

95 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 156-157.

96 SEKANINA. Kdy nám bylo nejhůře?, s. 19, nebo ; CHYLÍK. Vývoj zahraničního obchodu v našich zemích, s. 52.

97 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 177.

produkty. Jeho pracovníkům se ale dařilo nalézat nové zemědělské i surovinové komodity, které do té doby nebyly s Jugoslávií vůbec obchodovány.⁹⁸ Objem obchodovaného zboží společností Omnipol ale potřebám Škodových závodů také nedostačoval. Omnipolu se dařilo nacházet pro jugoslávské zboží zahraniční odbyty, ale výnos z obchodů byl stále příliš nízký.

2.3 Nové možnosti v době zbrojní konjunktury let 1935-1938

Ani možnost soukromého clearingu tedy nepřinášela Škodovce dostatečné objemy plateb za zamrzlé pohledávky. Význam Omnipolu proto v získávání prostředků pomocí clearingů v průběhu druhé poloviny 30. let upadal. Největší obrat přinesla až nová smlouva o konsolidaci nesplatných škodovských pohledávek a jejich konverzi na pohledávky nové z roku 1935. Konsolidované jugoslávské nesplacené bonifikace převedla Jugoslávie na bonifikace nové. Na konsolidované bonifikace byly dohodnuty nové podmínky splácení clearingem jugoslávského tabáku přes československou a jugoslávskou tabákovou režii. Tabákové režie na obou stranách se staraly o dovoz tabáku z Jugoslávie do Československa clearingovým systémem. Pro vzájemné vyrovnání plateb vedly konto jugoslávské vlády a Škodovým závodům. Přes tyto konta se zúčtovaly dovážené kontingenty jugoslávského tabáku. Ministerstvo financí Československa na základě tohoto zúčtování provádělo platby Škodovým závodům.⁹⁹

Konsolidace starých jugoslávských bonifikací byla podmíněna poskytnutím nového úvěru Jugoslávii na nákup dalšího zbrojního materiálu od Československých podniků. Nový úvěr zněl na výši 700 milionů korun, za které mohla Jugoslávie objednat libovolný zbrojní materiál. Hlavní slovo v plnění objednávek z nového úvěru si pro sebe vymínily Škodovy závody. Platby za výrobky objednané z nového úvěru hradila jugoslávská vláda emitací nové série kapitálových a úrokových bonifikací. Platby bonů byly s Jugoslávií dohodnuty prostřednictvím clearingového dovozu jugoslávské mědi a jiných kovů, ale i platbou v devizách. Měď a ostatní suroviny dovážely do Československa Škodovy závody prostřednictvím své filiální společnosti Jugoškoda. Ta převzala suroviny přímo od jugoslávských hutních podniků a dovezla je do Československa, kde je následně přeprodala

98 PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 13/97. nezařazeno. Noticky Omnipolu pro finanční oddělení Škodových závodů z let 1936 až 1937.

99 PAŠ. KARLICKÝ 164/2982. nezařazeno. Opis dopisu ředitele Československé tabákové režie generálnímu a obchodnímu ředitelství Škodových závodů z 10.5.1938.

domácím podnikům. Ze zisku hradila Jugoškoda platby jugoslávských bonifikací určených k úhradě jugoslávských nákupů u československých zbrojních podniků.¹⁰⁰

Díky nové dohodě o platebních podmínkách již nestálo novým objednávkám z Jugoslávie nic v cestě. Jugoslávská armáda začala od poloviny roku 1935 zadávat nové zakázky na zbrojní materiál vyráběný ve Škodovce. Škodovy závody by ale bez dalších státních záruk velký zájem o nové dodávky do Jugoslávie neměly. Vedení koncernu se obávalo nových kontraktů, protože finanční zdraví Jugoslávie stále nebylo v perfektním stavu. Často Jugoslávii chyběl dostatek deviz a proto velká část jugoslávských plateb i nadále probíhala clearingovým způsobem. Úhrady clearingem samozřejmě představovaly nemalé zpoždění v platbách za dodané zboží. V porovnání s platbou v devizách docházelo u zaúčtování clearingových obchodů k několikaměsíčnímu zpoždění. Československý stát se z toho důvodu snažil poskytnout Škodovým závodům servis v podobě propagace jejich výrobků prostřednictvím jeho zahraničních zástupců anebo velkorysých státních garancí. V některých případech poskytovalo Československo Škodovým závodům i dotace na vyvážené produkty.¹⁰¹

Škodovy závody ani po uzavření nové smlouvy s Jugoslávii neměly zajištěné prostředky k výrobě požadovaného materiálu. Československé finanční instituce se stále zdráhaly poskytnout Škodovce úvěr na dodávky zbraní do Jugoslávie. Poskytnutí úvěrů k zakázkám pro československého malodohodového partnera jim přišlo příliš riskantním kvůli stále špatné platební morálce jugoslávské vlády. Nové půjčky podmiňovaly státními zárukami na nově uzavřené smlouvy. Československo se státní podporou domácích exportérů dostávalo do téměř bizarní situace. Stával se z něj velkoexportér produktů, kterých měl do té doby i nedostatek. Jedním z hlavních vývozních artiklů jugoslávského hospodářství byly obiloviny. V jejich pěstování a spotřebě se stalo Československo v druhé polovině 30. let téměř soběstačné. V takových případech zajišťovaly československé státní orgány pouze jejich reexport do zahraničí.¹⁰² Největší objem reexportovaných produktů z Jugoslávie odcházelo paradoxně do Německa. To bylo až do konce 30. let největším československým obchodním partnerem i přes politické rozpory. Hamburk zastával v reexportu československých surovin samostatné místo, protože odtud mířila velká část Československem reexportovaného zboží dále do světa.¹⁰³

100 PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 69/413. nezařazeno. Dopis finančního oddělení Škodových závodů Národní bance československé z 21.7.1936. Fin.Sk./L.

101 SKŘIVAN. Zbrojní výroba a vývoz meziválečného Československa, s. 26-27.

102 KARLICKÝ. Svět okřídleného šípu, s. 204.

103 SKŘIVAN. K charakteru, rozsahu a zaměření československého vývozu v meziválečném období, s. 374.

Československý dovoz a vývoz podle jednotlivých zemí v poměru podle celkové hodnoty						
Stát	1923 v % celkové hodnoty		1929 v % celkové hodnoty		1937 v % celkové hodnoty	
	dovoz	vývoz	dovoz	vývoz	dovoz	vývoz
Německo	40,42	20,35	25	19,4	15,5	13,7
Hamburk	2,82	5,12	9,2	3,5	0,7	1,3
Jugoslávie	2,72	4,36	1,7	5,6	3,7	5
Rumunsko	1,82	3,22	2,4	3,8	4,8	5,4

Zdroj: CHYLÍK, Jindřich. Vývoj zahraničního obchodu v našich zemích. Vydání první. Praha. Jednota k povzbuzení průmyslu v Čechách. 1947. 66 s, s. 49.

Škodovka se v době zbrojní konjunktury druhé poloviny 30. let musela ale potýkat v obchodním styku s Jugoslávií i s další obtíží v podobě německé konkurence. Přestože se koncernu v druhé polovině 30. let celkově dařilo v celosvětovém měřítku exportovat své výrobky, u exportu zbraní do Jugoslávie stále více narážel plzeňský podnik na konkurenci německých zbrojovek podporovaných vlastním státem. Německo získávalo v Jugoslávii stále větší vliv zásluhou své agresivní zahraniční politiky. Německé podniky nabízely výrobky na jugoslávském trhu často za velmi nízké ceny aby předstihly konkurenci a získaly výsadní postavení na zdejším trhu. Československé vyslanectví hlásilo v květnu 1936 do Prahy až dumpingové ceny firmy Krupp při udržování jugoslávské železniční sítě. Stejně tak tomu bylo u cen výkupních, za které Německo vykupovalo od jugoslávských podniků produkované zboží. Německé společnosti nabízely za jugoslávské výrobky mnohdy ceny vyšší o 10 až 15% nad světovou tržní cenou.¹⁰⁴ Německá vláda vyplácela vlastním podnikům dotace a subvence pro potřeby obchodním styku se zeměmi střední a jihovýchodní Evropy. Snažilo se tím podrýt postavení československých firem na zdejším trhu i za cenu vlastních ztrát.

V takto ztížených podmínkách se dařilo Škodovým závodům umisťovat svou zbrojní produkci stále obtížněji. Na jejich obchodní styk s jugoslávskou armádou měl vliv především měnící se pohled na světovou politiku jugoslávských předních státních představitelů. Tvůrci jugoslávské státní politiky byli princ Pavel a ministerský předseda Milan Stojadinović. Ti šířili myšlenku neutrální jugoslávské zahraniční politiky a v nákupech od zahraničních dodavatelů preferovali mnohdy nejlevnější nabídku na úkor její kvality.¹⁰⁵ Do dodávek zbrojního materiálu

104 AMZV. IV SEKCE národohospodářská. karton 538. Dopis československého vyslanectví v Bělehradě o dumpingových cenách německého zboží z 6.5.1936. 4.951/36.

105 PAŠ. P SGR. Havlíček-Jugoslávie. Situační zpráva o poměrech v Jugoslávii z roku 1937.

tlačila Škodovy závody především československá vláda, jež potřebovala pomocí hospodářských pobídek posílit svůj slábnoucí vliv v Jugoslávii. Československo se pomocí Jugoslávii žádaných zbrojních zakázek snažilo udržet rozpadající se malodohodovou spolupráci.

Československá vláda sice tlačila Škodovku do dalších jednání s Jugoslávií, sama ale jevila spíše tendence ke stržení většího objemu zakázek pro vlastní potřebu. Československý stát se snažil od roku 1936 získat rozhodující vliv ve Škodových závodech pomocí nákupu jejich akcií. Československá vláda přinutila Škodovy závody k emitování nových akcií jako protiplatbu za poskytnutou vládní půjčku z let 1931. Za půjčku určenou k budování zbrojního závodu v Dubnici nad Váhom pro československou armádu získal stát opční právo na odkup části jejich akcií. Jejich nákupem snížil rozhodující vliv jejich hlavního akcionáře, francouzské společnosti Schneider. S ním se Československo dohodlo na rozdělení vlivu ve Škodových závodech. Republika měla mít rozhodující hlas v otázkách týkajících se bezpečnosti a francouzský podnik měl mít na starost především technologickou a výrobní stránku podnikání. Československo tak získalo důležitý vliv, díky kterému začínalo stále více směřovat zbrojní výrobu ve Škodových závodech pro potřeby vyzbrojování vlastní armády na úkor zahraničních zákazníků. Dokonce i na úkor zákazníků jakými byla Jugoslávie.¹⁰⁶

Německo obratně využívalo horšící se spolupráce mezi Československem a Jugoslávií pro vstup do jugoslávských zbrojních objednávek. Němečtí představitelé pověřeni jednáním s Jugoslávií chápali potřebu modernizace jugoslávské armády. Při jedné z mnoha návštěv nabídl Herman Göring premiéru Stojadinovićovi možnost poskytnutí úvěru 100 milionů marek na nákup německého zbrojního materiálu. Byla to pro německé zbrojovky vítaná možnost, jak napadnout monopolní postavení československých zbrojních firem v čele se Škodovými závody. Generálská komise vyslaná z Jugoslávie do Německa však nabyla dojmu, že se jim snaží německá armáda vnutit zastaralý materiál a z toho důvodu objednala jen menší objem zboží v hodnotě asi 13 milionů marek.¹⁰⁷ I přes první neúspěch německých firem to byl pro německé dodávky zbraní do Jugoslávie první krok k oslabení postavení československých zbrojních podniků.

Do konce 30. let však objednávky Škodových závodů pro jugoslávskou armádu nepředstihl žádný jiný podnik vyrábějící zbrojní materiál v Československu. Československá vláda a zbrojní podniky poskytli Jugoslávii v průběhu 20. a 30. velké úvěry na nákup válečného materiálu. V průběhu 20. let byly Jugoslávii poskytnuty úvěry ve výši téměř 1,5 miliardy korun

106 KARLICKÝ. Svět okřídleného šípů, s. 220-221.

107 JANČÍK. Třetí říše a rozklad Malé dohody, s. 126-127.

a v průběhu 30. let další úvěr ve výši 700 milionů korun. Přestože byly úvěry poskytovány na nákup od všech zbrojních podniků tehdejšího Československa, značnou část těchto úvěrů na sebe strhly právě Škodovy závody v Plzni. Z úvěrů v průběhu 20. let financovala Jugoslávie nákupy v hodnotě téměř 1,1 miliardy korun od plzeňského podniku.¹⁰⁸ V průběhu 30. let pak financovala Jugoslávie nákupy od Škodovky v přibližné hodnotě dalších 500 milionů korun.¹⁰⁹ Celkem tedy Škodovy závody dodaly v průběhu meziválečného období do Jugoslávie zbrojní materiál v přibližné hodnotě 1,6 miliardy korun. Hodnotou byly dodávky materiálu vyšší ve 20. letech, ale platby za ně vinou celosvětového hospodářského úpadku byly vyšší v letech 30. Zejména zásluhou konsolidace nesplatných pohledávek, kterou se podařilo tyto pohledávky znovu zesplatnit.

108 PAŠ. G.Ř. – ZB - ZBROJNÍ, karton 175. Smlouva k objednávce z 31.7.1928 v hodnotě 840 milionů korun; PAŠ. ZBROJNÍ JUGO SMLOUVY, karton 89. Vrácený úpis Ministerstva národní obrany k objednávce z roku 1927 na 263 milionů korun z 21.10.1936. č.j.5737.dův.pres.odb.předn./1936. Tyto úvěry z let 1928 a 1927 však nebyly plně splaceny a jugoslávské bonifikace jimiž za ně bylo placeno musely být v roce 1935 konsolidovány. ; PAŠ. G.Ř. - VAŘ 3/11. nezařazeno. Dopis o potvrzení objednávky Jugoslávie na zbrojní materiál Škodových závodů z roku 1925 v hodnotě 300 milionů korun z 1.12.1925. č.j.10.214/25 pres.šéf.dův.

109 Z nově poskytnutého úvěru 700 milionů korun si Škodovy závody pro dodávky vlastního materiálu vyhradili zhruba 500 milionů korun a zbytek přenechali Zbrojovce Brno. PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 70/414. nezařazeno. Dopis Škodových závodů podepsaný Karlem Loevensteinem Ministerstvu vojska a námořnictva Jugoslávie z 21.7.1935.

3 Faktory ovlivňující vztah Jugoslávie a Škodových závodů ve 30. letech vzniklé v průběhu let 20.

3.1 Objednávky z let 1927 a 1928

3.1.1 Objednávka z roku 1927

Pro pochopení obchodního styku mezi Škodovými závody a Jugoslávií ve 30. letech je zapotřebí vzít v úvahu i již dříve uzavřené smlouvy z předchozí dekády 20. let. Velké zbrojní kontrakty zněly často na vysoké sumy peněz a často byly financovány poskytnutými úvěry. Platby úvěrů byly rozvrženy do následujících let, někdy i desetiletí. Dlouhá doba splatnosti smluv uzavřených ve 20. letech a znějících na zbrojní materiál Škodových závodů spolu s hospodářskou krizí, která propukla ve světě roku 1928, silně ovlivnily vzájemný vztah mezi Škodovkou a Jugoslávií v následující dekádě. Škodovy závody měly v uzavřených obchodech s Jugoslávií vázán značný kapitál a hospodářským problémům čelící Jugoslávii nebyla schopna řádně dostát svým závazkům. Veškerý obchodní a politický styk mezi trojicí Československo, Jugoslávii a Škodovy závody byl ve 30. letech ovlivněn událostmi konce 20. let. Jednalo se především o dva velké zbrojní kontrakty na dodávku dělostřeleckého materiálu ze Škodových závodů jugoslávské vojenské správě. Tyto dodávky měly být první etapou modernizace jugoslávské armády a další velké obchody na zbrojní materiál od československých společností se předpokládaly v následujících letech.

Již od roku 1925 probíhala jednání mezi Škodovými závody a Jugoslávií o dodávce zbrojního materiálu. Představitelé Škodovky v této záležitosti zjišťovali u československé vlády, zda by bylo Československo ochotno ručit za platební podmínky pokud by Škodovy závody poskytly Jugoslávii na objednávku úvěr. Objednávka byla od počátku vyjednávání kalkulována na částku, kterou nebyly schopny Škodovy závody financovat z vlastních zdrojů. V případě krytí takto velké zakázky výhradně z vlastních zdrojů, by vedení ohrožovalo finanční zdraví vlastního podniku. Za předpokladu, kdy by protistrana nebyla schopná dostát svým platebním závazkům, by se Škodovy závody dostaly do značných finančních potíží. Pokud by Škodovy závody samy poskytly finance na objednávku v původně navrhované výši 300 milionů korun, celková hodnota úvěru by činila téměř 1/3 jejího ročního fakturovaného obrátu.¹¹⁰ Je tedy vidět, že Škodovy závody vkládaly nemalé prostředky do zbrojních kontraktů s Jugoslávií.

110 KARLICKÝ. Svět okřídleného šípů, s. 90.

Tím podnik samozřejmě riskoval a proto žádal od československé vlády záruky za uzavřené objednávky.

Pro potřeby financování objednávky v řádech stovek milionů korun si podnik musel opatřit zdroje u československých finančních institucí. Pokud by se Škodovka rozhodla financovat takto velký úvěr z vlastních zdrojů nebylo by to pro podnik finančně rozumné. Bylo nutné zajistit si potřebné prostředky jinde. Československé banky se ale zdráhaly bez potřebných garancí ze strany československé vlády na úvěr uvolnit potřebné prostředky. Investice do jugoslávského zbrojení připadaly československým bankám velmi riskantní. Škodovy závody měly ještě u jugoslávských ministerstev vojska a námořnictva a financí vázány značné pohledávky z předešlých objednávek z první poloviny 20. let.¹¹¹ Podobně se bankovní instituce stavěly i k době splatnosti projednávaných jugoslávských objednávek. Ty byly předpokládány na dobu 8 let, a proto zde existovalo riziko, že za objednané zboží nemusí být zapláceno v rámci daných termínů, anebo v nejhorším případě nikdy. Z toho důvodu požadovaly po československém Ministerstvu financí, aby za tyto objednávky přijalo patřičné záruky.¹¹² Byl to od bank logický požadavek především z toho důvodu, že československá vláda i Škodovy závody měly na uzavření objednávky velký zájem. Československá vláda se snažila průběžně upevňovat pozici v malodohodovém paktu a velká zbrojní objednávka byla velmi dobrým prostředkem zahraniční politiky. Škodovy závody měly na druhou stranu zájem na prodeji svých výrobků. Pokud by se vláda prostřednictvím ministerstev zaručila za plnění smluvních podmínek, pak by se jednalo o velmi dobrou investici s daleko nižším rizikem. Poskytnutí prostředků pouze z vlastních zdrojů Škodových závodů představovalo pro podnik mnohem větší zásah do jeho hospodaření.

Projednávané zakázky představovaly pro tuzemské podniky i vládu obrovskou příležitost k expanzi na jugoslávský trh. Pro Škodovku představoval kontrakt naplnění výrobní kapacity zbrojního oddělení na několik let dopředu a pro československou vládu možnost upevnění postavení v malodohodovém paktu. Vyjednační Škodovky a československé vlády si plně uvědomovali důležitost projednávaných smluv. Proto 1. prosince 1925 obdrželo škodovácké vedení dopis od ministra národní obrany Udržala, že ministerstva financí, zahraničních věcí a národní obrany Československé Republiky jsou ochotna za úvěr do výše

111 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 93.

112 JANCÍK. Třetí říše a rozklad MD, s. 74-76.

300 milionů korun poskytnout záruky. Záruky pro poskytnutí úvěru platili pouze v případě, že bude objednané zboží vyrobeno výhradně československými zbrojařskými podniky.¹¹³

Formulace výroby objednaných zbraní byla záměrně volena obecně. Československé vládní kruhy si chtěly ponechat prostor pro možnost, že by část objednaného zboží mohla být vyráběna také v brněnské Zbrojovce. Škodovy závody však na sebe konec soustředili celou výši projednávaného úvěru 300 milionů korun. O konečném příjemci zakázek pro jugoslávské Ministerstvo vojska a námořnictva bylo rozhodnuto ještě v prosinci roku 1925. Od prosince roku 1925 zahájili představitelé Škodových závodů jednání s Jugoslávií o konečném znění objednávky a přesných specifikacích výrobků.¹¹⁴

Vyjednávání o dodávkách zbrojního materiálu trvalo mezi Škodovkou a Jugoslávií téměř dva roky. Na konci září roku 1927 dospěla Jugoslávie ke shodě s představiteli Škodových závodů o konkrétním znění smlouvy. 30. září 1927 byl podepsán kontrakt k objednávce dělostřeleckého materiálu od Škodových závodů. Hodnota objednaného škodovského zboží byla v konečném objednávce stanovena na 263 milionů korun. Československé Ministerstvo národní obrany se muselo zavázat jugoslávské protistraně, že za tuto splnění smluvních podmínek ze strany Škodových závodů bude v Jugoslávii ručit. Pokud by byla jugoslávská strana nucena pro nedodržení smluvních podmínek požadovat po Škodových závodech proplacení části zakázky, Ministerstvo národní obrany mělo požadovanou částku vyplatit. Československá vláda poskytla Škodovce záruky ve výši 10% z celkové hodnoty objednávky, tedy 26,3 milionu korun. Výplata záruk měla ale nastat pouze v případě, že by Škodovka neplnila své závazky proti jugoslávské vládě, například nedodala materiál ve sjednaných lhůtách nebo kvalitě.¹¹⁵

Z platebních podmínek objednávky z roku 1927, které byly pro tak velký zbrojní úvěr dohodnuty, je patrný předkrizový optimismus. Již 1. února 1928 obdržela Národní banka Československá jugoslávské pokladniční poukázky v hodnotě 136 783 483 korun, kterými bylo za objednávku placeno. Národní banka měla obdržené jugoslávské bonifikace zaúčtovat a postupně vyplácet Škodovým závodům podle rychlosti plnění zakázek. Obdržené bonifikace splatné do března roku 1932 představovaly polovinu hodnoty objednávky a jugoslávská vláda

113 PAŠ. G.Ř. - VAŘ 3/11. nezařazeno. Dopis ministra národní obrany Udržala generálnímu řediteli Škodových závodů Dr. Loevensteinovi o poskytnutí záruk na objednávku zbrojního materiálu z 1.12.1925. č.j. 10.214/25 pres. šéf. dův./1925.

114 PAŠ. G.Ř. - VAŘ 3/11. nezařazeno. Aktová noticka pro generálního ředitele Škodových závodů Dr. Karla Loevensteina z 2.12.1935.

115 PAŠ. KARLICKÝ 164/2982. nezařazeno. Dopis Ministerstva národní obrany generálnímu ředitelství Škodových závodů o vrácení záručních listů z objednávky z roku 1927. 21.10.1936. č.j. 5737 dův. pres. odb. předn./1936.

předpokládala vysokou rychlost při jejich splácení.¹¹⁶ Druhou polovinu hodnoty objednávky vyplácelo jugoslávské ministerstvo rovněž v pokladničních poukázkách průběžně s plněním dovozních kvót ze strany Škodových závodů. Jugoslávie předpokládala splatit poskytnutý úvěr 263 milionů korun za necelé čtyři roky.

3.1.2 Objednávka z roku 1928

O novém a větším kontraktu na dodávku zbrojního materiálu se začalo mezi Jugoslavií, Československem a československými zbrojními podniky jednat ihned od počátku následujícího roku 1928. Již 3. července téhož roku vznikl první koncept smlouvy, ve kterém se počítalo s dodávkami dělostřeleckého materiálu a příslušné munice. Nadále se však jednalo o způsobu plateb za objednávané zboží a jiných technických detailech smlouvy. Ke shodě došlo až v zimě roku 1928, kdy byly upřesněny všechny náležitosti a dodací lhůty a 1. prosince 1928 byla smlouva podepsána. Smlouvu podepsali za Ministerstvo vojska a námořnictva Království Srbů, Chorvatů a Slovinců generál Stevan Hadžić, za Ministerstvo národní obrany Československé republiky divizní generál Dr. Rudolf Kroutil a za Škodovy závody stvrdil smlouvu svým podpisem vrchní ředitel Ing. Vladimír Fiala. Smlouva byla uzavřena oficiálně mezi jugoslávským Ministerstvem vojska a námořnictva a československým Ministerstvem národní obrany. Smlouva sice zněla na dodávky zbrojního materiálu vyráběného ve Škodových závodech, ale dodávkou materiálu bylo podle smlouvy zavázáno československé Ministerstvo národní obrany. Generální ředitel Škodových závodů Karel Loevenstein byl tedy nucen 10. prosince zaslat ministerskému prezidiu žádost, aby byla objednávka oficiálně předána k vyřízení Škodovce.¹¹⁷

Objednávku Ministerstvo národní obrany předalo Škodovým závodům k přímému vyřízení ministerským dekretem z 11. prosince 1928.¹¹⁸ Výnos Ministerstva Národní Obrany přiznával Škodovým závodům dodávku válečného materiálu v celkové hodnotě 840 milionů

116 PAŠ. G.Ř. - VAŘ 3/11. nezařazeno. Dopis ministra národní obrany Udržala generálnímu řediteli Škodových závodů Dr. Loevensteinovi o přijetí pokladničních poukázek znějících na jméno Škodových závodů z 1.2.1928. č.j. 564 pre. šéf. dův./1928.

117 PAŠ. GŘ - ZB- ZBROJNÍ. karton 175. Dopis generálního ředitele Škodových závodů Dr. Karla Loevensteina prezidiu Ministerstva národní obrany ze dne 10.12.1928. č.j. 89 7/1.

118 PAŠ. GŘ – ZB - ZBROJNÍ. karton 175. Dopis právního oddělení Škodových závodů adresovaný prezidiu Ministerstva národní obrany ze dne 13.3.1929.

korun .119 Uzavřená smlouva měla zajistit modernizaci dělostřeleckého materiálu jugoslávské armády i námořnictva. Dodávky materiálu a platby za ně byly rozvrženy na mnoho let dopředu, splatnost posledních bonifikací určených k platbě materiálu byla původně kalkulována až na rok 1938. Potřeba modernizace jugoslávské armády, celosvětový vrchol hospodářské konjunktury i předchozí smlouva uzavřená roku 1927 měli zásluhu na velmi rychlém postupu při uzavírání takto velkého a důležitého kontraktu. O tom svědčí rychlost, s jakou postupovaly protistrany při vzájemném jednání o technických specifikacích zbrojního materiálu. Smlouvu podepsali zástupci Československa, Škodových závodů a Jugoslávie necelý rok od zahájení jednání.

Formálně byla smlouva uzavřena mezi Jugoslávií a Československem, konkrétně mezi ministerstvy vojska a námořnictva a národní obrany. Dodávkou zbrojního materiálu byly však pověřeny Škodovy závody, které měly dodávat zbrojní materiál přímo jugoslávské vojenské správě. Jednalo se o dělostřelecký materiál, o děla a kanóny různých ráží a střel pro tyto zbraně. Součástí objednávky bylo i příslušenství potřebné k modifikaci a opravě dodaných děl a kanónů, jako byly například náhradní hlavně děl. Smluvní strany se dohodly vyhradit část prostředků poskytnutého úvěru k opravě již dříve zakoupeného zbrojního materiálu od Škodových závodů. V některých případech byla smluvena výroba munice nebo jejích částí přímo v Jugoslávii i s prodejem patentů k výrobě těchto zařízení.¹²⁰ Licence dodané k výrobě škodovackých produktů v jugoslávských továrnách měly v celkovém měřítku kontraktu minimální význam. Z celkové hodnoty objednaného zboží zaujímaly maximálně jednotky procent.

Platba za objednávku z prosince 1928 měla probíhat pomocí státních bonifikací vydaných Jugoslávií, které zněly přímo na jméno Škodových závodů. Vydané bonifikace představovaly nezrušitelný závazek jugoslávské vlády. Československý stát se na základě smlouvy z roku 1928 zaručoval Škodovým závodům proplácet jugoslávské bonifikace v korunách. Zároveň ručil jugoslávské straně, že ze strany Škodovky nedojde k pochybením v podobě nedodržení smluvních podmínek. V případě, že by byly smluvní podmínky ze strany Škodových závodů porušeny, například nedodržením smluvených dodacích lhůt, ručil

119 Cena objednaného zboží byla ve skutečnosti 862 079 400 korun, ale od této částky se ještě odečetla jugoslávská státní taxa 2,5%, tedy 21 552 000 korun. Finální cena bez úroků vycházela na 840 527 400 korun.; PAŠ. GŘ – ZB - ZBROJNÍ. karton 175. Smlouva k objednávce z 1.12.1928.

120 Jednalo se o dodávku polotovarů, mosazných těles, k výrobě 10 cm časovacích granátů vzor 28. Dodáno mělo být 40 000 kusů a všechny měly být smontovány přímo v dílnách jugoslávského Ministerstva Vojska a Námořnictví. Po této dodávce měla získat jugoslávská strana dostatek zkušeností k tomu, aby mohla výroba, respektive montáž, probíhat i přímo v jejích provozech bez dalšího přispění Škodových závodů.; PAŠ. ZBROJNÍ JUGO SMLOUVY. karton 89. Koncept smlouvy k objednávce z 1.12.1928.

Československý stát Jugoslávii 10% kaucí hodnoty objednávky. Kauci by v případě nutnosti proplacení Ministerstvem národní obrany Jugoslávii okamžitě Škodovy závody československé vojenské správě proplatili. Na kauci existovaly záruční listy vydané Škodovými závody pro Ministerstvo národní obrany Československa s podobným zněním jako záruční listy vydané Československem pro Jugoslávii. Záruky pozbývaly platnost až v době dodání veškerého smlouvaného materiálu jugoslávské vojenské správě Škodovými závody.¹²¹ Platba za poskytnutý úvěr měla probíhat prostřednictvím státních bonifikací vydaných Jugoslávii. Ta se zavazovala poskytnout 70 kapitálových bonů v hodnotě objednávky 840 milionů korun a 735 úrokových bonů v hodnotě dalších 305 milionů korun. Úrokové bony kryly 7% sazbu z poskytnutí úvěru. Celková suma, kterou měla Jugoslávie za materiál Škodových závodů zaplatit, byla tedy 1, 145 miliard korun a její splatnost byla stanovena do roku 1938.¹²²

Ve znění smlouvy podepsané v roce 1928 bylo placení dohodnuto prostřednictvím jugoslávských bonifikací. Jednalo se o kompenzační platby jugoslávským tabákem dodávaným prostřednictvím Ředitelství státních monopolů Království SHS přes Československou tabákovou režii. Ta se měla na československé straně starat o jejich zúčtování a spolu s jugoslávskou správou monopolů evidovat závazky Československa proti Jugoslávii. Československo na základě zúčtování tabákových režii vyplácelo domácím společnostem výplaty jugoslávských pohledávek v korunách. Veškerý kompenzační styk probíhal na základě tabákových konvencí uzavřených mezi československým a jugoslávským ministerstvem financí 8. a 21. června 1928. V případě kompenzačních plateb tabákem měly být umazávány příslušné jugoslávské bonifikace, kapitálové i úrokové, zapsané u československého Ministerstva financí znějící na jméno Škodových závodů. Jugoslávské Ministerstvo války a námořnictva se zavazovalo, že bude využívat svého vlivu k tomu, aby byly kontingenty tabáku naplňovány v takové míře, aby jimi byly v dostatečné míře kryty jednotlivé sumy právě splatných bonů. Pokud jugoslávská tabáková režie dodala nedostatečné množství tabáku k pokrytí platby právě splatných bonů, měla Jugoslávie doplatit rozdíl devizovými prostředky.¹²³

121 PAŠ. ZBROJNÍ JUGO SMLOUVY. karton 89. Dopis právního oddělení Škodových závodů Ministerstvu národní obrany z 18.3.1929.

122 Veškeré bony zněly na jméno Akciové Společnosti dříve Škodovy závody v Plzni. 70 kapitálových státních bonů v celkové hodnotě 840 527 400 korun bylo splatných vždy 15. dne příslušného měsíce po 10 kusech za rok po dobu sedmi let. V letech 1928-1930 bylo určeno jako bezesplatné období a bony začínaly být splatné od 15. dubna 1931 do 15. března 1938. 735 úrokových bonů bylo rozpočítáno rovnoměrně k 70 kapitálovým bonům a byly spláceny spolu s nimi. Tyto úrokové bony byly úročeny 7% sazbou pololetně z příslušné zbývající hodnoty vydaných kapitálových bonů i podle případných dílů měsíce, podle toho, kdy byly splaceny. Celková výše úrokových bonů byla kalkulována na 304 941 831 korun. Celková suma k zaplacení činila tedy 1 145 469 231 korun.; PAŠ. GR – ZB - ZBROJNÍ. karton 175. Smlouva k objednávce z 1.12.1928, s. 7-8.

123 Tamtéž, s. 10-14.

Potřeby jugoslávské armády ve druhé polovině 20. let přinesly Škodovým závodům zakázky na velké množství jimi vyráběného zbrojního materiálu. Bez podpory Československa ale neměly Škodovy závody možnost financování tak velkých úvěrů, které jugoslávská vláda žádala. Prostřednictvím podpory a poskytnutí potřebných státních záruk získala Škodovka možnost financovat velké úvěry v druhé polovině 20. let. Československá vláda usilovala o unifikaci výzbroje malodohodových armád. Proto souhlasila s poskytnutím státních záruk na jugoslávskou objednávku. Uzavření velké objednávky na zbrojní materiál Škodových závodů zároveň posilovalo pozice československých podniků a Československa na jugoslávském trhu. Sjednané smlouvy vycházely z optimistického výhledu dalšího hospodářského vývoje konce 20. let. Vývoj v následující dekádě ale ukázal problémovost dlouhodobých kontraktů pro Škodovy závody. Velká část plateb z Jugoslávie za objednávku z roku 1928 přestala být splácena a Škodovy závody musely hledat nové způsoby zesplatnění jugoslávských závazků. následující dekádě ale ukázal problémovost dlouhodobých kontraktů pro Škodovy závody.

3.2 Rozdělení výrobního programu mezi Škodovými závody a Zbrojovkou Brno v letech 1925 a 1929

Škodovy závody byly největším zbrojním podnikem na území prvorepublikového Československa. To bylo pro podnik klíčovým předpokladem pro ovládnutí hlavních zbrojních kontraktů ve 20. a 30. letech na domácím trhu. I přes své výsadní postavení v Československu se Škodovka v zahraničí potýkala s konkurencí v podobě cizích zbrojařských podniků jakým byl například francouzský Schneider, anglický Vickers anebo německý Krupp. Konkurenci čelila Škodovka i v podobě domácích československých podniků, které stály o dodávky zbrojního materiálu do zemí Malé dohody. Škodovy závody měly velký zájem o co největší podíl na exportech pro armády malé dohody. O objednávkách pro Rumunsko a Jugoslávii však nerozhodoval podnik sám, ale jednání se účastnili i zástupci československého státu. Ti naopak sledovali zájmy všech československých zbrojovek, zejména těch ve státním vlastnictví. Brněnská Zbrojovka byla od vzniku Československa státním podnikem a stát měl zájem na její budoucí hospodářské prosperitě.

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 byla Zbrojovka menší zbrojařský podnik. Ten byl ale ve většinovém vlastnictví československého. Stát měl ve Zbrojovce podíl

75% akciového kapitálu a v její správní radě seděli i zástupci československé armády.¹²⁴ Brněnská Zbrojovka přešla pod správu Ministerstva národní obrany, které se již od počátku snažilo o budoucí prosperitu a rozvoj podniku. Vedení podniku dbalo na to, aby měli zaměstnanci dobré pracovní podmínky a odpovídající platové ohodnocení. Jenom solidní podnik mohl v budoucnu podporovat snahu československých vlád o monopolní postavení v otázce vyzbrojování jugoslávské armády.¹²⁵ Československý stát mohl prostřednictvím majoritního podílu ve firmě ovlivňovat podobu zakázek, které Zbrojovka uzavírala a zároveň zajišťoval podniku přístup k zajímavým kontraktům pro československé malodohodové partnery. Díky tomu Zbrojovka rozšiřovala svou produkci a rostl její ekonomický potenciál. Československá vláda se zároveň snažila využívat dodávek zbrojního materiálu k upevnění vlastního postavení v Malé dohodě a ještě více si tak zavázat své malodohodové partnery Jugoslávii a Rumunsko. Z tohoto pohledu byla konkurence mezi Škodovými závody a Zbrojovkou Brno nežádoucí. Škodovka i Zbrojovka počátkem 20. let dodávaly Jugoslávii ruční palné zbraně a odpovídající munici. Podniky si z pohledu československé vlády zbytečně konkurovaly a její snahou bylo konkurenci mezi oběma společnostmi eliminovat rozdělením jejich výrobního programu.

Vedení obou společností mělo zároveň zájem na obchodu s Jugoslávií. Unifikace výzbroje malodohodových armád, kterou prosazovalo Československo, jim v tomto případě plně vyhovovala. Konkurenční problém ale představoval výrobní program, který se u obou podniků částečně překrýval. Škodovka vyráběla pod licencemi i pěchotní zbraně a munici pro ně, což představovalo hlavní produkci brněnské Zbrojovky. Zbrojovka měla naopak tendenci k získávání licencí pro výrobu dělostřelecké munice, která byla do té doby výsadou Škodových závodů.¹²⁶ Brněnská zbrojovka ale měla tu výhodu, že byla vlastněna československým státem. Ten potřeboval pro své zájmy silný a prosperující podnik. S vedením Škodových závodů bylo proto dohodnuto propojení obou podniků pomocí smluv a vzájemného odkupu akciového kapitálu mezi společnostmi. Smyslem zamýšlené smlouvy bylo eliminovat konkurenci mezi oběma podniky a nastavit jejich výrobní program tak, aby se vzájemně doplňoval.

124 FRANĚK. Dějiny koncernu brněnské zbrojovky, s. 24.

125 Stát se rozhodl v roce 1919 rozdělit zisk 1 692 000 korun následovně: 372 240 korun bylo určeno na zvýšení platů dělníkům a mistrům, 135 360 korun na zvýšení platům úřednictvu, 135 360 na podpůrný fond zaměstnancům podniku, 50 760 na reprezentační účely, 152 280 bylo převedeno na účet dalšího roku a 846 000 do rezervního fondu. NAP. Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností. karton 6. Zpráva Ministra Národní Obrany o stavu hospodaření Zbrojovky Brno a o rozdělení zisku z 20.12.1919. č.j. 5235.

126 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 55.

3.2.1 Dohoda z roku 1925

Jednáním o rozdělení výrobního programu Škodovky a Zbrojovky předcházela jednání o strukturálních změnách brněnské Zbrojovky. Mělo dojít ke změně právní klasifikace podniku na akciovou společnost s Ministerstvem financí Československa jako majoritním vlastníkem. Škodovy závody byly na žádost československých ministerstev přesvědčeny, aby do Zbrojovky vstoupily jako jeden z hlavních akcionářů koupí 15 tisíc akcií v hodnotě 12 milionů korun. Výměnou za odkup části akcií získaly Škodovy závody zástupce ve správní radě brněnské Zbrojovky.¹²⁷

Jednání mezi zástupci Škodovky, Zbrojovky a československé vlády byla vedena ústně v Praze a stvrzena byla 25. června 1924. Škodovy závody přijaly upisovací prohlášení na akcie Zbrojovky Brno vydané Ministerstvem financí. Tím, že Škodovy závody převzaly část akcií brněnské Zbrojovky, se posílily vazby mezi oběma podniky. Československý stát ve svazku figuroval jako majoritní akcionář Zbrojovky. Tím si československá vláda zajistila na Škodovy závody vliv nejen z pozice státu, ale i z pozice konkurenčního podniku.¹²⁸

26. května roku 1925 uzavřely Škodovy závody a Zbrojovka Brno smlouvu, podle které si rozdělily výrobní program. Škodovy závody zastupoval v této záležitosti vrchní ředitel Ing. Vladimír Fiala a Československou Zbrojovku v Brně zastupoval vrchní ředitel Klement Růžička, pp. generál Josef Peška, generál František Nosál, inspektor Ministerstva národní Obrany Kylar a ministerský rada Ministerstva financí Kallus. Škodovka se podle uzavřené smlouvy zavazovala přenechat Zbrojovce veškerou výrobu ručních palných zbraní, pušek a kulometů. Také získala Zbrojovka výhradní právo k výrobě munice pro tyto zbraně. Ve vzájemném ujednání bylo dohodnuto, že Škodovka získá výhradní právo výroby dělostřeleckých zbraní a odpovídající munice s ráží větší než 25 mm. Zároveň se Škodovy závody zavazovaly, že výrobu a prodej ručních palných zbraní nebudou iniciovat ve svém vlastním podniku, ale ani v jiných podnicích, ve kterých mají majoritní vlastnické postavení. Majoritním postavením se rozumělo 50% a vyšší podíl akciového kapitálu daného podniku anebo většinové zastoupení ve správní radě třetího podniku. Stejně podmínky platily recipročně i pro brněnskou Zbrojovku.¹²⁹ Otázka majoritního postavení Škodovky nebo Zbrojovky v

127 Škodovy závody se v tomto ujednání zavazovaly i co nejrychleji vstoupit v jednání o rozdělení výrobního programu obou podniků. PAŠ. G.Ř. - VAŘ 68/257. nezařazeno. Dopis Ministerstva financí Škodovým závodům a potvrzení a úpisu akcií Zbrojovky Brno ze dne 25.6.1924. č. 78.693/24-IIA/3.

128 KARLICKÝ. Svět okřídleného šípů, s. 107.

129 PAŠ. G.Ř. - VAŘ 68/257. nezařazeno. Dopis Zbrojovky Brno adresovaný Škodovým závodům v Plzni potvrzující rozdělení výrobního programu mezi oběma podniky z 1. června 1925. s.č. 130/14085.

některém z jiných podniků věnujících se zbrojní výrobě se stala v pozdějších letech nejednou předmětem sporu mezi oběma společnostmi.

Druhým podstatným bodem dohody mezi zbrojními podniky bylo využití již vybudovaných obchodních zastoupení Škodových závodů v cizině. Škodovy závody měly poskytnout Zbrojovce k dispozici svá zahraniční zastoupení. Spolu s poskytnutím zahraničních zastoupení měla Škodovka pomáhat Zbrojovce s propagací jejích produktů. Cílem bylo zaštitit Zbrojovku škodováckým obchodním aparátem a pomoci ji s rozšířením na zahraniční trhy za použití již vybudované sítě obchodních zástupců a kontaktů, které Škodovka v cizině měla.¹³⁰ Z plzeňského podniku byl po dobu trvání dohody přidělen brněnské Zbrojovce technologický referent pomáhající Zbrojovce při zpracování technických specifikací nabídek. Spolu referentem měla Zbrojovka ve Škodových závodech k dispozici úředníka pověřeného komerčním referátem ke zpracovávaným nabídkám. Výměnou za poskytnutích svých obchodních zastoupení, vyplácela Zbrojovka každoročně Škodovce 300 tisíc korun na údržbu její zahraniční prodejní organizace. K částce 300 tisíc korun vyplácela Zbrojovka ke stejným účelům dalších 5 % z došlých plateb za objednávky uzavřené prostřednictvím škodováckého zahraničně-obchodního aparátu.¹³¹ Škodovy závody uzavřením smlouvy se Zbrojovkou fakticky eliminovali domácí konkurenci ve výrobě těžkého dělostřeleckého materiálu, která ji ze strany Zbrojovky hrozila. Brněnská Zbrojovka získala podpisem smlouvy významného obchodního partnera, s jehož pomocí urychlila svůj vstup do jugoslávských zbrojních zakázek.¹³²

3.2.2 Nové znění dohody o rozdělení výrobního programu z roku 1929

Z vývoje prvních pěti let fungování smlouvy mezi Škodovými závody a Zbrojovkou Brno bylo patrné, že smlouva z roku 1925 se stávala pro oba podniky stále více nevyhovující. Z obou stran sílila potřeba její revize revidovat. Původní smlouva měla být automaticky prodloužena v roce 1934 za předpokladu, že se oba podniky nedohodnou jinak. Již v roce 1929 ale obě společnosti vstoupili v jednání o její revizi. Hospodářský rozmach Zbrojovky ve 20.

130 FRANĚK. Dějiny koncernu brněnské zbrojovky, s. 20.

131 PAŠ. G.Ř. - VAŘ 68/257. nezařazeno. Dopis Zbrojovky Brno adresovaný Škodovým závodům v Plzni o rozdělení výrobního programu mezi Škodovými závody Československou Zbrojovkou z 1. června 1925. s.č. 130/14085.

132 PAŠ. G.Ř. - VAŘ 68/257. nezařazeno. Dopis Zbrojovky Brno adresovaný Škodovým závodům v Plzni o vzájemném využívání zahraniční obchodní organizace Škodových závodů z 1. června 1925, s.č. 131/14086.

letech byl s podporou československého státu a Škodových závodů velmi rychlý a Zbrojovce přestávala stávající smlouva vyhovovat. Škodovy závody měly ke smlouvě rovněž své připomínky. Na počátku března 1929 jednali v Praze generální ředitel Škodovky dr. Karel Loevenstein a její vrchní ředitel Ing. Vladimír Fiala a zástupci Zbrojovky gen. Ing. František Nosál a generální ředitel Klement Růžička o úpravě obchodního zastoupení Zbrojovky Brno prostřednictvím škodovického zahraničního zastoupení. Škodovka totiž nechtěla nadále poskytovat Zbrojovce své zahraniční obchodní zastoupení. Podle nové dohody měly Zbrojovku nadále zastupovat pouze agenti, kteří nebyly přímými zaměstnanci Škodových závodů. Ti se také mohli rozhodnout, zda budou Zbrojovku i nadále zastupovat. Záleželo jen na přesvědčovacích schopnostech vedení brněnského podniku, zda se jim podaří obchodní zástupce přimět k další spolupráci. Veškeré rozjednané obchody, které za Zbrojovku do té doby vyřizovala Škodovka měly být do konce roku 1930 předány zpět Československé Zbrojovce k samostatnému vyřízení.¹³³

Dohoda o provizích z obchodů sjednaných prostřednictvím škodovického obchodního zastoupení byla nadále platná. Platila ale pouze v případě došlých plateb a skutečně uzavřených a vyřizovaných objednávek. Bylo běžnou praxí, že se Škodovy závody vzdaly provize ve prospěch Zbrojovky Brno v případě, že se jim samotným nepodařilo smlouvy s třetí stranou uzavřít. Pokud Zbrojovka sama převzala v daném případě iniciativu a smlouvu uzavřela prostřednictvím svých firemních struktur. Škodovy závody od dohody z roku 1925 vyjednávaly s kupujícími jménem Zbrojovky, ale v případě že se jim nepodařilo smlouvu zdárně uzavřít, poskytly Zbrojovce veškerou dokumentaci a korespondenci s potenciálním kupujícím. Tím se také vzdaly nároku na 5 % provizi plynoucí z úspěšného obchodu. Zbrojovka v roce 1925, po uzavření dohody o poskytnutí zahraničního obchodního zastoupení, předala Škodovým závodům ke sledování své rozjednané zahraniční obchody. Jednalo se o objednávky pěchotních zbraní, ze kterých v polovině roku 1929 ještě nebyly vyřízeny objednávky pro Rumunsko, Jugoslávii, Řecko, Kolumbii, Ekvádor, Peru a Honduras. V polovině léta roku 1929 Škodovka podávala do Zbrojovky zprávu, že pokud nebudou tyto obchody zdárně uzavřeny do 31. prosince 1930, předá je zpět brněnské Zbrojovce k jejímu vlastnímu řešení a zříká se tím nároku na provizi.¹³⁴ Dohodu o zahraničním obchodním zastoupení mezi Škodovkou a Zbrojovkou

133 PAŠ. G.Ř. - VAŘ 68/257. nezařazeno. Dopis Zbrojovky Brno plzeňské Škodovce o potvrzení ujednání o obchodním zastoupení z 9.3.1929. č. 33148.

134 PAŠ. G.Ř. - VAŘ 68/257. nezařazeno. Dopis Škodových závodů o rozvázání ujednání o obchodním zastoupení z roku 1.6.1925 v otázce neuzavřených zahraničních objednávek Zbrojovky Brno z 2.7.1929.

ukončil brněnský podnik kvůli rostoucím odvodů Škodovým závodům za sjednané obchody. Fixní taxa zůstávala stejná, ale variabilní procentní složka neustále rostla.

V otázce výroby zbraní a munice si Zbrojovka kladla vyšší cíle a proto navrhovala změnu v otázce výrobního programu. V původní dohodě z roku 1925 byla hranice ráží rozdělující výrobní programy obou podniků stanovena na 25 mm. V nové smlouvě ale Zbrojovka navrhovala posun na ráži 40 mm, čímž by znatelně zasáhla do produkce Škodových závodů. Z pohledu Zbrojovky se jednalo spíše o pokus posunout hranici více ve svůj prospěch, ale zástupci Škodových závodů tento návrh Zbrojovky z 18. března 1929 silně připomínkovali.¹³⁵ Vedení Škodovky zároveň v roce 1928 uzavřelo s Ministerstvem národní obrany smlouvu, která zaručovala plzeňskému podniku monopolní postavení na dodávky děl, kanónů a munice pro československou armádu.¹³⁶ Tím si zajistila v jednáních s brněnskou Zbrojovkou lepší postavení v době, kdy se diskutovalo o nové podobě smlouvy rozdělující výrobní program.

V květnu roku 1929 byla mezi Škodovými závody a Zbrojovkou Brno uzavřena nová dohoda o rozdělení výrobního programu mezi oběma podniky se zapracovanými připomínkami Škodových závodů. Znění smlouvy z velké části kopírovalo znění dohody z roku 1925, šlo spíše o potvrzení stávajícího stavu. Škodovy závody se zavazovaly nekonkurovat Zbrojovce Brno ve výrobě pěchotních zbraní jako byly pušky, kulomety a příslušná munice ráže 25 mm a menší. Zbrojovka naopak nesměla konkurovat Škodovce ve výrobě děl a munice s příslušenstvím pro ně opět s hranicí 25 mm. Zákaz se opět vztahoval i na podniky spadající do sféry rozhodujícího vlivu jednoho z obou podniků. Nároky na rozšíření výrobního programu Zbrojovky Brno vyplynuly naprázdno. Novinkou ve vzájemných vztazích mezi Škodovkou a Zbrojovkou bylo zvýšení informovanosti o kapitálových účastech obou podniků v případě třetích stran. Obě společnosti si měly vzájemně předkládat veškeré materiály dokumentující, jaký přesně mají vliv na jiné ovládnuté podniky nebo podniky v nichž mají rozhodující vliv.¹³⁷

Dalšími podstatnými body nové dohody byly články o vzájemném objednávání materiálu a vzájemném zaměstnávání zaměstnanců. Každá ze společností měla objednávat výrobky a polotovary, které potřebovala pro svou další výrobu ale sama je nevyráběla, výhradně

135 PAŠ. GŘ-VAŘ 68/257. nezařazeno. Dopis s návrhem rozdělení výrobního programu Zbrojovky Brno adresovaný Škodovým závodům z 18.3.1929. č. 34284.

136 ŠÁDA, Miroslav. Umlčené zbraně: československá zbrojní výroba 1918-1938. Praha: Naše Vojsko. 1966. 253 s, s. 48.

137 Znění dohody se již vztahovalo nejen na rozhodující kapitálové účasti, ale nově i na syndikátní smlouvy s právem veta v rozhodujících orgánech dané společnosti nebo jinými dohodami se třetími stranami.; PAŠ. G.Ř. - VAŘ 68/257. nezařazeno. Opis dopisu Zbrojovky Brno adresovaný Škodovým závodům v Plzni s novým zněním smlouvy o rozdělení výrobního programu ze dne 17.5.1929. č. 3883. s. 3.

od druhé smluvní společnosti. Ceny výrobků odebraných zmíněným způsobem byly vypočítány z cen běžně dostupných na trhu představující ceny dokonalé konkurence. Klauzule platila za předpokladu, že druhá společnost vyráběla požadovaný produkt. Další změnu představovalo zaměstnávání zaměstnanců, kteří dříve pracovali pro jednu ze společností a rozhodli se přejít do druhé. První ze společností měla v takovém případě právo veta a mohla svému bývalému zaměstnanci znemožnit nastoupit na pozici u svého spřáteleného konkurenta. Nová dohoda byla uzavřena na dobu 10 let s platností do 31. prosince 1939.¹³⁸

S novými uzavřenými dohodami mezi oběma podniky a vzájemnou kapitálovou účastí se mohlo zdát, že jejich konkurence bude minulostí a obě společnosti budou nadále spolupracovat ve vzájemné schodě. To rozhodně byly i představy československé vlády. Ta si představovala od jejich vzájemné spolupráce a doplňujícího se výrobního programu, že se oba podniky stanou hlavními producenty zbrojního materiálu pro Malou dohodu. Potenciál obou podniků by byl schopný do budoucna zajistit přísun pěchotních i dělostřeleckých zbraní a munice pro společnou obranu malodohodového paktu.

3.2.3 Spory Škodových závodů se Zbrojovkou Brno kvůli neplnění smluvních podmínek ve 20. letech

Ani přes uzavřené smlouvy rozdělující výrobní programy se oba podniky nevyvarovaly vzájemným sporům v následujících letech. Vzhledem ke složité situaci si oba podniky mohli dovolit protistranu klamat. V některých případech docházelo k obcházení smluv ze strany Zbrojovky záměrně. Zbrojovka Brno nechtěla Škodovce vyplácet provize za uskutečněné prodeje, anebo zadávala výrobu ve svých pobočných nebo spřízněných závodech. Tím nebyly Škodovy závody takto zadanou výrobu sledovat a v rámci smlouvy postihovat. Větší spor mezi oběma podniky nastal krátce před uzavření nových dohod v roce 1929. Zbrojovka Brno zadala výrobu dutinek, polotovarů pro výrobu dělostřeleckých granátů, u firmy Roth a Československá Kolben-Daněk. Podle úmluvy se jednalo o sféru vlivu Škodových závodů, protože zmíněné dutinky byly určené k výrobě dělostřelecké munice ráže větší než 25 mm. Škodovy závody se o jednání Zbrojovky dozvěděly zprostředkovaně prostřednictvím denního tisku. O to důrazněji požadovaly na Zbrojovce vysvětlení a nápravu situace v případě porušení smluvních podmínek.¹³⁹

¹³⁸ Tamtéž, s. 4-5.

¹³⁹ KARLICKÝ. Svět okřídleného Šípu, s. 105.

Podle úmluvy z 25. června 1924 formulované ve výnosu ministerstva financí a stvrzené podpisem smlouvy o rok později květnu 1925 si Škodovy závody a Zbrojovka Brno rozdělily výrobní program tak, aby si vzájemně nekonkurovaly. Součástí podepsané smlouvy byla také klauzule o vzájemné pomoci při plnění zakázek a o zákazu kooperovat své zakázky s třetí stranou v případě, že by se týkaly produktů a duševního vlastnictví jedné z firem. Obě společnosti si tak od poloviny roku 1925 musely pečlivě hlídat svého partnera u každé objednávky, aby nebyla tato smlouva porušena a tím jedna ze stran nepřišla ke škodě plynoucí z jejího porušení. V roce 1929 kdy chtěla brněnská Zbrojovka objednat dutinky k výrobě dělostřeleckých granátů u firmy Československá Kolben-Daňek musela Škodovka zasáhnout. Zbrojovka poskytla k dispozici ČKD část výrobní dokumentace, která byla ale původním vlastnictvím Škodovky. V duchu smlouvy z roku 1925 musela Škodovka zmíněnou dokumentaci poskytnout i Zbrojovce. Škodovka se proti jednání Zbrojovky musela ohradit a důrazně jejímu vedení připomenout znění smlouvy z roku 1925 a následně 1929, kde bylo podobné jednání brané jako nepřipustné. Škodovy závody se v tomto případě mohli bránit právní cestou, protože ze strany Zbrojovky se jednalo o porušení smluvních podmínek. Zbrojovka ale po nátlaku Škodových závodů sjednala u společnosti ČKD nápravu a výroba byla k urovnání sporu přesunuta do dílen škodovské zbrojovky v Plzni.¹⁴⁰

Spolupráce mezi Zbrojovkou Brno a Československou Kolben-Daňek často porušovala smlouvy mezi Škodovkou a Zbrojovkou. Problematické bylo pro Škodovku i zaměstnání Ing. Klementa Růžičky ve vedoucí pozici ČKD. Ten přešel z pozice generálního ředitele brněnské Zbrojovky na post generálního ředitele ČKD, ale nadále působil ve správní radě Zbrojovky. Tím měl zajištěn přístup k technickým specifikacím a jiným citlivým údajům a dohodám ujednaným mezi Škodovkou a Zbrojovkou. Zároveň působil na vedoucí pozici pro Škodovku konkurenčního podniku.¹⁴¹ Škodovy se musely v tomto případě pojistit, že ředitel Fiala nebude vynášet důvěrné informace dospolečnosti, ve které nově působil. Zbrojovka musela s Fialou uzavřít dohodu o mlčenlivosti v otázkách důvěrných škodovských informací. Škodovy si musely hlídat své postavení a investice, přestože byly nezanedbatelným akcionářem Zbrojovky Brno. Postavení Škodových závodů v brněnské Zbrojovce nebylo majoritní a o podobných případech se dozvíдалy spíše náhodou.

140 PAŠ. G.Ř. - VAŘ 68/257. nezařazeno. Dopis Škodovky Zbrojovce Brnove věci porušení smluvních podmínek z 9.1.1930.

141 PAŠ. G.Ř. - VAŘ 68/257. nezařazeno. Dopis Škodovky ve věci porušení smluvních podmínek dodávek dělostřeleckých dutinek pro Jugoslávii z 10.1.1930. č. 25316/G.

Dohody mezi Škodovými závody a Zbrojovkou Brno uzavřené v druhé polovině 20. let byly pro Škodovku velmi důležitým faktorem ovlivňujícím její výrobní program i do jisté míry předurčujícím její exportní orientaci ve 30. letech 20. století. Československý stát jako majoritní vlastník Zbrojovky mohl na Škodovku působit nejen z pozice státní moci, ale i prostřednictvím podniku, který byl plzeňské firmě konkurentem. Zároveň si oba podniky mezi sebou měly vzájemně zprostředkovávat potenciální obchody a doplňovat svůj výrobní program. Podle smluv se Škodovka a Zbrojovka staly svými výhradními dodavateli. V případě že měl jeden podnik potřebu zboží, které vyráběl druhý podnik, měl být v takovém případě v dodávkách upřednostněn. Československé vládě se tak podařilo spojit mezi sebou dva velké zbrojní podniky a zároveň tak mít větší vliv na Škodovy závody.

Podle platných dohod se Škodovy závody staly výhradním dodavatelem dělostřeleckého materiálu pro všechny země Malé dohody, ne jen pro samotné Československo. Zbrojovka Brno na druhou stranu dodávala výhradně zbraně pěchotní. Díky rozdělení trhu se mohly oba podniky orientovat na výrobu, na kterou byly lépe zařízeny. Oba podniky společně ve 30. letech pod taktovkou uzavřených smluv ovládly československý zbrojní export. Na něm se podílely Škodovy závody zhruba z jedné poloviny a Zbrojovka Brno byla v exportu zbraní do zahraničí v celkových číslech druhá.¹⁴²

Jak tomu bylo patrné z jednání obou podniků z konce 20. let a v letech 30., Škodovka postupovala Zbrojovce části svých kontraktů často za přímé intervence československých státních úředníků. Střetávání obou společností bylo o to vyšší, o co více vrcholila zbrojní konjunktura druhé poloviny 30. let. Československu se provázáním obou podniků dařilo eliminovat vzájemnou konkurenci a mít tak do jednání s Jugoslávií o zbrojních zakázkách vyšší vyjednávací potenciál. Ať už se jednalo o přímé dodávky zbrojního materiálu, anebo o jednání o vstupu a budování jugoslávského zbrojního průmyslu. Československo mělo k dispozici dva silné zbrojařské podniky, které byly schopny a ochotny plnit funkci výrobní základny pro vyzbrojování malodohodových partnerů. Obě zbrojovky měly působit částečně jako protiváha rostoucího německého vlivu před druhou světovou válkou.

142 PŮLPÁN. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990, s. 162-163.

4 Působení hospodářské situace první poloviny 30. let na obchodní styk Škodových závodů a Jugoslávie

4.1 Dopad ochranných celních opatření Československa na jugoslávsko-československý obchodní styk

Jugoslávie se dostala do finančních potíží po nástupu Velké hospodářské krize na konci 20. let 20. století stejně, jako ostatní státy té doby. Ale díky charakteru jejího hospodářství a zaměření zahraničního obchodu dopadla krize na Jugoslávii velice tvrdě. Jugoslávie byla především agrární zemí a charakter jejích vývozů byl tak omezen v první řadě na export zemědělských produktů. Orientace na export zemědělských výrobků se s nástupem hospodářské krize projevila jako značně problematická. Převládající hospodářskou politikou se v té době u evropských zemí stala snaha o autarkii v oblasti zemědělské výroby. Ne jinak tomu bylo i u jednoho z jejích největších obchodních partnerů, kterým bylo právě Československo. To se snažilo, pod tlakem zemědělských zájmových skupin uvnitř státu, především agrární strany, o ochranu vlastní zemědělské výroby a v důsledku toho omezovalo dovozy zboží stejného charakteru ze zahraničí.¹⁴³

Spolu s omezováním zemědělských dovozů začalo Československo zvyšovat úroveň celní ochrany v případě importu zemědělských produktů. Státní ochránářství zemědělského sektoru ale nebylo v Československu ničím novým. Již před nástupem krize na konci 20. let byla celní opatření v Československu velmi striktní co se týkalo právě zemědělských produktů.¹⁴⁴ Dovozy byly možné především díky sjednávaným kontingentům a doložkám nejvyšších výhod, které byly přiřazovány dováženému zboží. Po plném propuknutí hospodářské krize československá vláda ještě zvýšila dovozní cla a vyjednávání o kontingentech dovážených zemědělských produktů se stalo ještě těžším.¹⁴⁵

Jugoslávie se snažila v první řadě vyvážet přebytečné obiloviny, jakými byly pšenice, žito nebo kukuřice a velkou roli v jejích zemědělských exportech do Československa hrál úlohu i vepřový dobytek. Celní ochrana na dovoz takového zboží se od vzniku Československa neustále zvyšovala. Na dobytek obecně byly po vzniku Československa stanoveny cla v řádech desítek korun a na obiloviny nebylo dokonce clo uvaleno žádné. Takto byla cla stanovena v

143 FRANĚK. Dějiny koncernu brněnské Zbrojovky, s. 25.

144 SKŘIVAN. K charakteru, rozsahu a zaměření československého vývozu, s. 5.

145 KOSTA. Zahraniční obchod Československa 1918-1937, s. 336-338.

roce 1921 novým celním zákon z prosince téhož roku.¹⁴⁶ Roku 1925 byl ale již prosazen nový celní zákoník, upravující mimo jiné cla na Jugoslávii nejvíce dovážené zemědělské produkty, mezi nimiž začínal stále více dominovat obiloviny. Na pšenici a žito bylo uvaleno clo 7 korun za každých dovezených 100 kilogramů, na kukuřici pak 4 koruny.¹⁴⁷ Ještě téhož roku se tehdejšímu ministru zemědělství za agrární stranu Milanu Hodžovi podařilo do celního zákoníku prosadit paragraf, podle které bylo možné měnit celní přírážky nad rámec uzákoněného cla na obiloviny prakticky každý měsíc. Ceny se tak měly vypočítávat podle tržních cen platných v předchozích dvou měsících.¹⁴⁸

Tím získala československá agrární strana prostředek, kterým mohla ovlivňovat množství a ceny dovážených obilovin. To se ukázalo hlavně v první polovině 30. let, kdy se celní přírážky dovážené pšenice, žita a kukuřice v letech 1934 a 1935, tedy produktů kterých Jugoslávie vyvážela nejvíce, pohybovaly v rozmezí 30 až 45 korun za každých dovezených 100 kilogramů. Ceny se pak měnily každý měsíc vládními nařízeními.¹⁴⁹ Celní přírážky na vepřový dobytek se zvedly ještě více, z původních 22 korun za kus v roce 1925 až na 337 korun za každých 100 kilogramů živé váhy v létě roku 1933.¹⁵⁰ Jednalo se o celní přírážky, které se připočítávaly k všeobecné celní sazbě na určené druhy zboží. To vše představovalo pro vzájemný obchodní styk mezi Československem a Jugoslávii v době hospodářské krize oslabení obchodních vazeb a pokles objemu vzájemně obchodovaného zboží.

146 Česko. Vláda. Vládní nařízení ze dne 19. prosince 1921 č. 460 o nové úpravě celních sazeb pro československé celní území. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1921. částka 123, s. 2-3. citace 7. září 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1921/123-1921.pdf>>.

147 Česko. Vláda. Vládní nařízení ze dne 4. června 1925 č. 111 o částečné úpravě celního sazebníku pro československé celní území. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. Roč. 1925. částka 47, s. 1-2. citace 7. září 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1925/047-1925.pdf>>.

148 Česko. Vláda. Vyhláška ministrů financí, průmyslu, obchodu a živností a zemědělství ze dne 13. srpna 1925 č. 179 již se provádí vládní nařízení ze dne 4. června 1925, č. 111 Sb. z. a n. o částečné úpravě celního sazebníku pro československé celní území. § 1 In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1925. částka 73, s. 1. citace 7. září 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1925/073-1925.pdf>>.

149 Česko. Vláda. Vládní nařízení ze dne 3. srpna 1934 č. 190 o celních přírážkách k celním sazbám na některé druhy obilí. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. Roč. 1934. částka 66. § 1. s. 1. citace 7. září 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1934/066-1934.pdf>> nebo Česko. Vláda. Vládní nařízení ze dne 1. června 1935 č. 120 o celních přírážkách k celním sazbám na některé druhy obilí. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. Roč. 1935. částka 36. § 1. s. 4. citace 7. září 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1935/036-1935.pdf>>.

150 Česko. Vláda. Vyhláška ministrů financí, průmyslu, obchodu a živností a zemědělství ze dne 5. srpna 1933 č. 166 o celní přírážce k celním sazbám na vepřový dobytek. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1933. částka 52. s. 10. citace 7. září 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1933/052-1933.pdf>>.

Změny celních sazeb v porovnání let 1926 a 1930

	Všeobecná celní sazba platná od 22.6.1926 (v Kč / 100 kg)	Nově schválené celní přirážky platné od 5.6.1930 (v Kč / 100 kg)	Celkové clo za dovoz vybraných produktů (v Kč / 100 kg)	Zvýšení celkového celního zatížení vybraných produktů od 5.6.1930 (v %)
Pšenice	60	25	85	0,416666667
Žito	56	50	106	0,892857143
Ječmen	44	36	80	0,818181818
Oves	48	34	82	0,708333333
Mouka a mlýnské výrobky	120	75	195	0,625

Zdroj: Česko. Vláda. Vládní nařízení o přirážkách k celním sazbám na některé druhy obilí. Roč. 1926 a 1930.

V letech 1934 a 1935 kdy byly celní přirážky na dovoz pšenice nejvyšší, docházelo ale k paradoxním situacím. Ministerstvo zemědělství se snažilo co nejvíce chránit pomocí celních přirážek tuzemské producenty. Výše přirážek se pohybovala v desítkách korun za každých dovezených 100 kilogramů zahraniční pšenice. Ministerstvo zahraničních věcí se naopak ze všech sil snažilo podporovat tuzemské exportéry jakým byly především Škodovy závody. Ti byly naopak závislí na jugoslávských zemědělských dovozech, ze kterých byly pomocí clearingu placeny jejich dodávky do Jugoslávie. Protože ale bylo nutné vyřešit tíživou politicko-hospodářskou situaci mezi Československem a Jugoslávií, ministerská rada Československa se na popud Ministerstva zahraničních věcí rozhodla o výjimečných příspěvcích na pšenici. Příspěvky byly platné jen na pšenici dovezenou z Jugoslávie ve výši 18 korun za každých dovezených 100 kilogramů. Rozhodnutí platilo pro kontingenty dovezené z Jugoslávie v letech 1934 a 1935.¹⁵¹

Celní bariéry ale nebyly pro jugoslávské exportéry jediným problémem. Cena jugoslávské pšenice byla mnohem nižší, než byla cena domácí pšenice vyprodukovaná v Československu. I přes snahu Agrárníků zvedat celní bariéry, však dovážená pšenice z Jugoslávie zůstávala stejně drahá a často byla i levnější než pšenice produkovaná domácími výrobci. Rok 1932 představoval pro československé zemědělce špatný rok a úroda domácích obilovin byla rekordně nízká a jejich cena naopak vysoká. Levnější zboží ze zahraničí, především z jihovýchodní Evropy bylo mnohem levnější. Aby se zajistila ochrana domácích

¹⁵¹ AMZV. IV SEKCE národohospodářská, karton 538. Zpráva o rozhodnutí Předsednictva ministerské rady a výplatě preferencí na dovezenou jugoslávskou pšenici do ČSR v hospodářském roce 1934/35 zaslaná Ministerstvu zahraničních věcí Československa 19.10.1935. č.j. 18.380/35.

producentů, přidaly se k celní ochraně i právní předpisy pro vymílání obilovin, které měli ještě více ztížit dovoz zahraniční produkce. Původně byl stanoven poměr pro vymílání obilí, kdy na jeden vagon domácí pšenice připadalo 5 pět wagonů pšenice zahraniční. Později bylo prosazeno zpřísnění v poměru 1:4 a z počátku roku byl tento poměr stanoven na 1:2, což výrazně omezilo dovozy zahraničních obilovin do Československa.¹⁵²

Agrární kruhy v Československu dělaly vše pro to, aby ochránili domácí produkci před dovozem levnějších produktů ze zahraničí. Československo bylo ještě v roce 1931 největším odběratelem jugoslávské pšenice. Od té doby se pod tlakem hospodářské krize i lobby agrárních kruhů její dovoz postupně snižoval. Na popud zemědělských zájmových skupin byla 13. července 1934 založena Československá obilní společnost, která monopolizovala zahraniční obchodní styk s obilím.¹⁵³ Její vznik byl namířen proti dovozům pšenice a jiných obilovin do Československa. Snižování dovozů mělo být dosaženo pomocí administrativních a jiných opatření ztěžujících dovoz. Spolu se snahou domácích zemědělských producentů se do roku 1937 proměnilo Československo z dovozce pšenice na jejího vývozce.¹⁵⁴

Pro Jugoslávii představoval export jejích zemědělských výrobků přísun důležitých deviz, díky kterým mohla platit za potřebné průmyslové výrobky a investiční celky v zahraničí. Mezi tyto výrobky se počítaly i zbrojní dodávky z Československa, hlavně pak ze Škodových závodů. Kvůli omezení přísunu zahraničních devizových prostředků z mezinárodního obchodu činilo jugoslávskému státu stále větší potíže dostat svým závazkům vůči dodavatelům. I přes veškeré obtíže v obchodním styku se svými zahraničními partnery a přes jejich obranná obchodní opatření, se Jugoslávie do poslední chvíle takovým opatřením vyhýbala. Zvyšování celních sazeb ze strany Československa na dovoz zemědělských produktů, které se postupně zvyšovaly již od roku 1925 na popud agrární strany, reagovala Jugoslávie stejným způsobem a zvyšovala celní sazby na dovoz průmyslových výrobků.¹⁵⁵

Tímto způsobem se obě země od sebe stále více hospodářsky izolovaly a popíraly své komparační výhody, kterých by jinak mohly ve vzájemném obchodě využívat. Situace bohužel

152 PAŠ. KARLICKÝ 164/2982. nezařazeno. Výtažek z článku bělehradské Politiky ze dne 27.2.1932, Vývoz naší pšenice do Československa - Československé předpisy pro vymílání znemožňují příznivé umístění našeho kontingentu. Zprávy zpravodajského oddělení hlavního štábu.

153 Československá obilní společnost byla založena jako akciová společnost, nicméně převod vlastních akcií z jednoho vlastníka na jiného mohla bez udání důvodu zamítnout. Bez souhlasu společnosti se stal převod akcie neplatný. Činnost Československé obilní společnosti tak byla naprosto autonomní a nikdo mimo agrární kruhy nemohl do její vlastnické struktury proniknout. Česko. Vláda. Vládní nařízení ze dne 13. července 1934 č. 137 o úpravě obchodu s obilím, moukou a mlýnskými výrobky a některými krmivými In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. Roč. 1934, částka 55. s. 1-15. citace 22. listopadu 2016. [online]. Dostupný z URL:<<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1934/055-1934.pdf>>.

154 OLŠOVSKÝ, PRŮCHA. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918-1945, s. 333.

155 KUBŮ, PÁTEK. Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa, s. 206.

dospěla až do bodu, kdy již nebyla Jugoslávie schopna nadále své závazky splácet a v roce 1932 vyhlásila bankrot státních financí. Československá Národní Banka odpověděla zastavením přísunu valut Jugoslávii a tím se hospodářský styk mezi oběma státy prakticky zastavil.¹⁵⁶

S bankrotem jugoslávských státních financí zamrzly i platby Škodovým závodům za jejich dosavadní dodávky. Veškeré rozjednané smlouvy na dodávky dalšího zbrojního materiálu z plzeňského podniku byly pozastaveny, protože nebylo v danou chvíli jasné jak by za ně jugoslávská vláda prováděla platby. To pro Škodovku představovalo nemalou obtíž, protože na základě již uzavřených smluv se ji na skladech hromadily výrobky, čekající na vyexpedování a převzetí jugoslávskou armádou. Protože ale nebyla protistrana schopna splácet objednané zboží, expedice materiálu byla v roce 1931 pozastavena alespoň do doby, kdy budou vyřešeny všechny potřebné náležitosti týkající se dalšího obchodního styku.¹⁵⁷

Dovoz průmyslového, hutního a strojního zboží, mezi než patřily i zbrojařské výrobky, do Jugoslávie závisel na schopnosti Jugoslávie exportovat vlastní zemědělské produkty do zahraničí. Za získané devizy z exportu mohla jugoslávská vláda nakupovat zahraniční průmyslové výrobky. Jugoslávie se ale dostala do situace, kdy dovoz zahraničního zboží dlouhodobě převyšoval vývoz vlastních zemědělských produktů. O jugoslávské vývozy nebyl v Československu zájem především z toho důvodu, že jugoslávské zemědělské výrobky byly považovány za méně kvalitní. Obchod s jugoslávskými subjekty byl pak ze strany československých podniků považován za více rizikový. Proto měla Jugoslávie problémy se získáváním prostředků potřebných ke splácení svých objednávek.¹⁵⁸

Vzniklou situaci s napětím sledovali zástupci Škodových závodů kvůli vlastním zájmům k vývozu výrobků do Jugoslávie. Při zvyšující se celní ochraně československého hospodářství a tím klesajícím dovozů z Jugoslávie uvažovala sama Jugoslávie v roce 1932 o zavádění odvetných celních a jiných dovozních opatření proti československému zboží. Takové jugoslávské reakce se Škodovka obávala oprávněně, protože podle nového celního zákona platného v Československu od 1. ledna 1928 směla vláda přijímat potřebná ochranná celní opatření k tomu, aby vyrovnávala a ochraňovala tuzemské producenty.¹⁵⁹ Jak již bylo zmíněno výše, tak v první polovině 30. let toho vláda využívala především k ochraně československého

156 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 155.

157 KARLICKÝ. Svět okřídleného Šípu, s. 141.

158 JANČÍK. Německo a Malá dohoda, s. 81.

159 Odvetná celní opatření a jiné celní přírážky měl navrhnout poradní sbor vlády složený z 6 odborníků. Odborníky navrhovaly vždy po 2 členech ministři financí, průmyslu, obchodu a živností a zemědělství. Česko. Národní shromáždění. Celní zákon ze dne 14. července 1927 č. 117. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1927. částka 51, § 7, s. 2. citace 7. září 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1927/051-1927.pdf>>.

zemědělství. Pokud by Jugoslávie odpověděla na zvyšující se československou celní ochranu zvednutím dovozních cel na průmyslové výrobky, byly by tím přímo postiženy Škodovy závody.

Přijetí opatření v podobě vyšších dovozních cel Jugoslávií na strojní a hutní výrobky, případně devizových a dovozních povolení by bránilo Škodovým závodům vyvážet své výrobky do Jugoslávie. Z pohledu jugoslávských vládních kruhů se tedy jednalo pouze o odvetná opatření, která na její produkty již uplatňovalo Československo. Zástupci Škodovky tedy zjišťovaly na nejvyšších místech československé vlády, do jaké míry se mají obávat jugoslávských odvetných dovozních opatření na své výrobky. Škodovka se cítila nastalou situací značně postižena a proto apelovala v březnu 1932 na Ministerstvo zahraničních věcí u ministerského rady dr. Štanglera, aby v případě že Jugoslávie k ochranným opatřením opravdu přistoupí, se snažili zástupci ministerstva sjednat co nejrychleji v této věci nápravu. Pokud by ministerstvo nebylo schopné v této věci intervenovat, přáli si Škodovy závody alespoň zjistit, jak vysoká budou Jugoslávií připravovaná celní opatření.¹⁶⁰

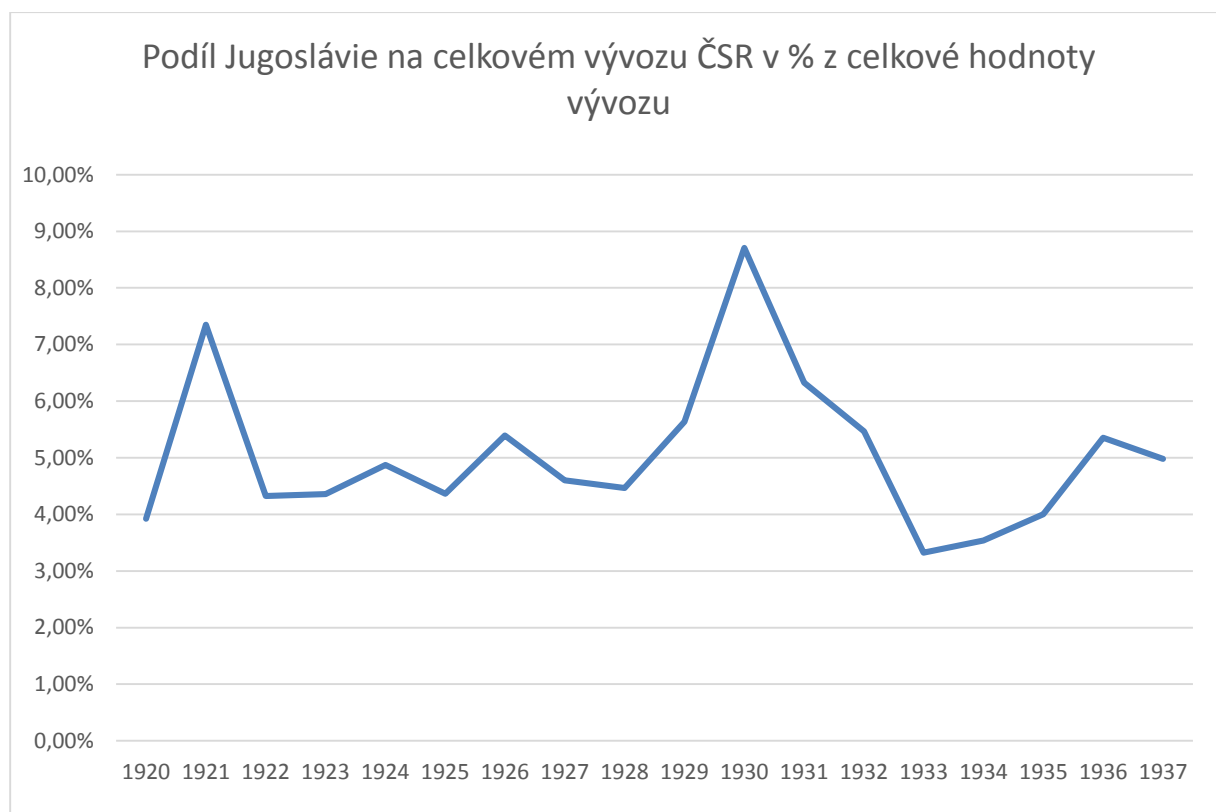
4.2 Zavedení clearingové režimu obchodování, jeho důsledky pro Škodovy závody

S krachem státních financí malodohodových partnerů Československa, se mezi těmito státy rozpadl i multilaterální obchodní styk. Jediným východiskem v nastalé situaci bylo zavedení bilaterálních smluv na základě clearingového systému obchodování. K oficiálnímu zavedení clearingového režimu obchodování došlo 22. června 1932. Za tímto účelem byly zřízeny sběrné účty vedené u československé a jugoslávské národní banky. Sběrný účet jugoslávské národní banky byl veden u Zemské banky v Praze, sběrný účet Národní banky Československé byl pak veden u Národní banky království Jugoslávie. Dlužníci v jednotlivých zemích spláceli své závazky na účty svých národních bank, které se staraly o převod prostředků zahraničním věřitelům.¹⁶¹ Clearingový režim obchodování mezi Československem a Jugoslávií

160 AMZV. IV SEKCE národohospodářská. karton 538. Dopis Škodových závodů ministerskému radovi Ministerstva zahraničních věcí Dr. Stanglerovi z 26.3.1932. č.j. 41365.

161 Zajímavé bylo, že oba účty vedené v Československu i v Jugoslávii, byly vedeny v Korunách s pevně voleným směnným kurzem mezi Korunou a Dinárem. Tím se dosáhlo zjednodušení vlastních převodů mezi jednotlivými účty. Kurz mezi měnami byl stanoven v červnu 1932, 100 Kč = 168,226 Din, 100 Din = 59,444 Kč.; Česko. Vláda. Vyhláška ministra financí (14) ze dne 20.června.1932, kterou se uveřejňuje opatření Národní banky Československé ku provedení dohody sjednanou mezi vládou království Jugoslávie a mezi vládou republiky Československé o úpravě platů z dovozu a vývozu zboží, jakož i z jiných závazků mezi oběma státy č. 93. In

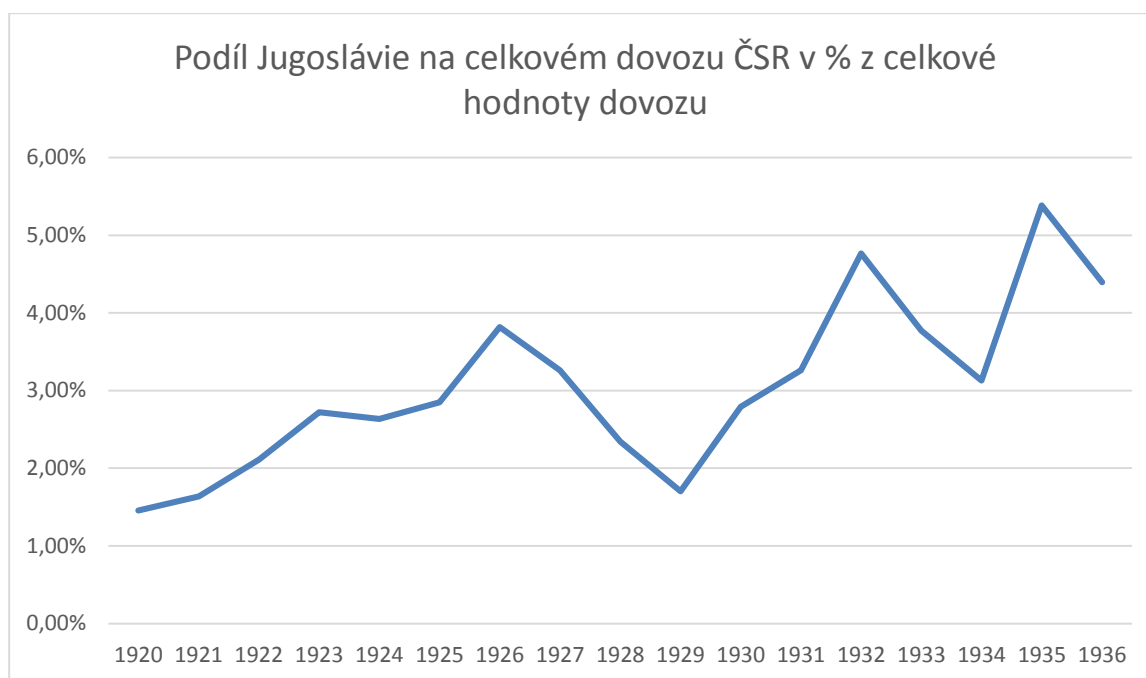
byl v červnu roku zaveden pouze na provizorní dobu 3 měsíců. Brzy bylo ale patrné, že nebude snadné jej zcela opustit a stal se jedním z hlavních způsobů směny mezi oběma státy po zbytek 30. let.

Zdroj: Výpočty z Historická statistická ročenka ČSSR. 1. vyd. Praha: SNTL. 1985, s. 852-853.

Se zavedením clearingů ve vzájemném obchodním styku mezi Jugoslávií a Československem se přistoupilo i ke kontrole deviz poskytovaných k vzájemné výměně zboží.¹⁶² Jejich výše byla ovlivněna v případě Jugoslávie množstvím zboží, které ji bylo povoleno do Československa vyvézt. Na zboží dovážené z Jugoslávie do Československa byly stanoveny přísné dovozní kontingenty a podle nich se vypočítával přiděl deviz na nákupy zboží od československých producentů. Problém spočíval v tom, že společnosti se zájmem vývozu do Jugoslávie potřebovaly, aby kontingenty na dovoz zboží byly co nejvyšší. Tím by měla jugoslávská státní pokladna dostatek peněz na dovoz jejich zboží.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého. roč. 1932, částka 32. s. 4-5. citace 11. října 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1932/032-1932.pdf>>.
¹⁶² OLŠOVSKÝ. Světový obchod a Československo 1918-1938, s. 234-236.

Zdroj: Výpočty z Historická statistická ročenka ČSSR. 1. vyd. Praha: SNTL. 1985, s. 853-854

Zahraniční obchod s Jugoslávií rostl až do roku 1930, tedy i v době propuknutí Velké hospodářské krize. Po vyhlášení krachu jugoslávských státních financí v roce 1932, ale začala zahraniční obchodní výměna mezi Československem a Jugoslávií rychle upadat. Celkové vývozy z Československa v hodnotě 1 521 milionů korun z roku 1930 se propadly do roku 1933 na téměř desetinu, na 197 milionů korun. Dovozy z Jugoslávie se propadly jen dvojnásobně z hodnoty 439 milionů korun v roce 1930 na hodnotu 200 milionů korun v roce 1934.¹⁶³ Ve vysokých částkách československého vývozu v letech před hospodářskou krizí je započítána i hodnota zbrojního materiálu vyrobeného ve Škodových závodech v průběhu 20. let. Vývoz zbrojního materiálu se záměrně nepočítal zvlášť, ale jeho hodnoty byly promítnuty do položky strojního a hutního materiálu. Tím byly částečně skryty před zahraniční konkurencí.

Československo mělo až do propuknutí krize nastaven zahraniční obchodní styk s Jugoslávií na bázi každoročních přebytků. Československá hospodářská politika se držela na svou dobu zažitého a doporučeného režimu, tedy udržovat aktivní saldo na svém zahraničním účtu. Vývozy do Jugoslávie mnohonásobně převyšovaly dovozy. Propad vzájemného obchodu mezi Československem a Jugoslávií nebyl pouze záležitostí jednotlivých odvětví, ale byl záležitostí celého hospodářství. Jak je vidět například z následující statistiky dovozu kovových výrobků do Jugoslávie, kterou zaslal pro potřeby Ministerstva obchodu, průmyslu a živností

¹⁶³ Historická statistická ročenka, s. 853-854.

vyslanec v Bělehradu dr. Wellner. Mezi kovové výrobky se počítala i část zbrojních dodávek, především dutinek pro výrobu dělostřeleckých nábojů a armovaných součástí děl a kanónů dodávaných Škodovými závody.¹⁶⁴

Dovoz kovových výrobků do Jugoslávie v letech 1931 - 1933			
	Objem v kg	Dovoz celkem v Din.	Dovoz z ČSR v Din.
1931	583 289	16 758 632	1 840 554
1932	198 244	7 055 845	808 363
1. polovina 1933	47 512	2 425 578	365 651

Zdroj: AMZV. IV SEKCE národohospodářská. Karton 538. Zpráva vyslanectví Československé republiky v Bělehradu zpracovaná Dr. Wellnerem pro potřeby Ministerstva obchodu o stavu dovozu kovových výrobků do Jugoslávie z 9.11.1933. č.j. 8896/33.

Clearingový systém zahraničního obchodování nebyl tedy pro Československo, respektive pro československé strojí a průmyslové podniky nikterak výhodný. Aby byla Jugoslávie schopná za dovážené zboží i nadále platit, byly československé podniky nuceny výrazně omezit vývoz zboží. Pokud by vyvážely nad rámec sjednaných kontingentů, nebylo jisté, zda by za své zboží dostali z jugoslávské strany zaplacení.¹⁶⁵ Problém s vyplácením zahraničních pohledávek se Škodových závodů týkal velmi výrazně, protože zamrzlé platby za velké zbrojní objednávky z konce 20. let byly z tohoto důvodu velmi omezeny. Škodovy závody musely z důvodu zpoždujících se plateb v roce 1931 výrazně omezit expedici již vyrobeného materiálu do Jugoslávie.¹⁶⁶

Platby za zbrojní materiál dodaný ze Škodových závodů plynuly z vývozu jugoslávských zemědělských přebytků a jejich objem byl mnohonásobně nižší, než by Škodovka potřebovala. Plzeňský podnik byl odkázán na vleklá jednání o nové platební dohodě

164 AMZV. IV SEKCE národohospodářská. karton 538. Zpráva vyslanectví Československé republiky v Bělehradu zpracovaná Dr. Wellnerem pro potřeby Ministerstva obchodu o stavu dovozu kovových výrobků do Jugoslávie z 9.11.1933. č.j. 8896/33.

165 OLŠOVSKÝ. Světový obchod a Československo 1918-1938, s. 236.

166 KARLICKÝ. Svět okřídleného šípů, s. 94-95.

a hledání nových produktů, kterými Jugoslávie pomocí clearingů platila za dovážené škodovacké zbraně. V následujícím roce 1932 dosáhl celkový zbrojní export Škodových závodů absolutního minima v meziválečném období.¹⁶⁷ Potřeba nové dohody s Jugoslávií se pro Škodovku stala stěžejní záležitostí.

Jugoslávie však chtěla vyvážet především své zemědělské přebytky, o které ale v Československu nebyl velký zájem. Jednalo se o pšenici nebo kukuřici, kterých ale československé zemědělství produkovalo pro vnitřní trh dostatek. Pro dovezené zboží se proto na československém trhu špatně hledalo umístění. Absorpční schopnost československého trhu byla již dostatečně nasycena domácími producenty.¹⁶⁸ Československý průmysl neměl ani valný zájem na dovozu zemědělských polotovarů pocházejících z Jugoslávie, protože ty byly považovány za méně kvalitní. Výrobou z jugoslávských polotovarů by tak klesla kvalita výrobků a tím i konkurenceschopnost československých průmyslových závodů používajících dovezené jugoslávské polotovary. Československý zbrojní průmysl měl největší zájem na dovozu jugoslávských surovin, ale k jejich dovozu by muselo dát souhlas Ministerstvo národní obrany. Dovoz jugoslávských surovin by muselo ministerstvo vyvážit dalšími hmotnými výhodami.¹⁶⁹

Společnost Kompensa dostala v roce 1933 za úkol zabývat se oživením vzájemné obchodní výměny mezi Československem a Jugoslávií. Její prací bylo hledat nové možnosti v clearingovém obchodním styku mezi československými a jugoslávskými podniky. Hledala jugoslávské podniky vyrábějící zboží, které se zatím clearingem do Československa nedováželo a navrhovala a zprostředkovávala jugoslávským podnikům jejich potenciální československé obchodní partnery. Národní banka Československá také dávala prostor i soukromému clearingů a tím se stávala práce Kompensy jednodušší.¹⁷⁰ Cílem bylo umožnit podnikům v Československu získávat potřebné devizy pro obchod s Jugoslávií a znovuzesplatňovat své zamrzlé pohledávky vlastními silami. Československo mělo oproti Jugoslávii i lepší postavení ve světovém obchodě a proto se rozvíjely i možnosti reexportu vybraných jugoslávských produktů k získání potřebných devizových prostředků při obchodním styku s Jugoslávií.¹⁷¹

167 Tamtéž, s. 598-599.

168 KVAČEK. Nad Evropou zataženo, s. 156.

169 Ze záznamu jednání zástupců Kompensy (Sdružení dovozců a vývozců pro mezinárodní směnné obchody) dále vyplývá, že pokud by měl mít československý průmysl zájem na dovozu jugoslávských polotovarů, měly by mu být nabídnuty jisté kompenzace. AMZV. IV SEKCE národohospodářská. karton 539. Zápis z jednání zástupců KOMPENSY zaslaný Ministerstvu Zahraničních Věcí 11.9.1933, č.j. 46533/Dr.Hl./Vá.

170 AMZV. IV SEKCE národohospodářská. karton 539. Zpráva Kompensy Brno pro Ministerstvo zahraničních věcí o možnostech jugoslávského clearingů z 5.6.1933. č.j. 80022, s. 1-2.

171 Tamtéž, s. 1-2.

Kompensa navrhovala velké množství nových variant jugoslávských dovozů, rudy mědi, bauxitu anebo ovoce, mořské produkty, drůbež a peří, rostlinné výtažky, konopí. Pro Škodovy závody byla ale zajímavá především možnost odebírání železných, bauxitových a měděných rud, které mohla přímo využívat ve svých koncernových společnostech. Nerostné suroviny ale byly i v době clearingových obchodních opatření jednou z mála komodit, kterou byla většina států ochotna dovážet přímo za devizové prostředky, nikoli prostřednictvím clearingů. Jugoslávie měla pro vývoz surovin striktně daný vývozní plán řídicí se kvótami pro jednotlivé státy. Škodovy závody, i s ostatními zbrojařskými podniky se zájmem dovozu jugoslávských rud, žádaly v roce 1933 příslušné jugoslávské úřady prostřednictvím Kompensy o zvýšení vývozních kvót do Československa. Tím by bylo možné zesplatnit zamrzlé škodoväcké pohledávky v Jugoslávii rychleji.¹⁷²

I přes skutečnost, že se dařilo nacházet prostor v jednání mezi Československem a Jugoslávií v případě nových obchodovatelných komodit, jugoslávská vláda stále marně hledala odbyt pro své zemědělské přebytky. Jugoslávii přebývala nejvíce pšenice a kukuřice a v Německu silně postiženém hospodářskou krizí našla svého výrazného partnera. Německo bylo rovněž postiženo propadem světového hospodářství a zároveň potřebovalo své hospodářství zásobovat zemědělskými produkty, kterých se mu zoufale nedostávalo. Za dovoz pšenice, kukuřice a jiných zemědělských produktů z Jugoslávie bylo ochotno Jugoslávii nabídnout strojírenské a průmyslové výrobky, které zde byly žádané. V září roku 1932 oba státy uzavřely dočasnou půlroční obchodní smlouvu na bázi preferenčních nákupů a clearingového obchodu.¹⁷³ Ihned po uzavření obchodní smlouvy mezi Jugoslávií a Německem začaly velké zemědělské vývozy do Německa, ale do Jugoslávie šlo jen malé množství průmyslových výrobků z Německa. Jugoslávské clearingové konto se rychle vůči Německu ocitlo ve velkém přebytku a nedařilo se dovážet německé zboží, které by vzájemné clearingové konto vyvážilo. Z toho důvodu v březnu 1933 rozhovory mezi Jugoslávií a Německem ustaly, obě země zavedly vysoké celní přírážky na vzájemně dovážené zboží a obchodní styk se mezi oběma státy prakticky zastavil.¹⁷⁴

Obchodní výměna mezi Jugoslávií a Německem se nevyvíjela podle Jugoslávských představ a z toho důvodu hledali jugoslávští představitelé zastání u svého stabilního obchodního partnera, kterým bylo Československo. Zde byla situace zcela opačná, protože v

172 AMZV. IV SEKCE národohospodářská. karton 539. Zpráva Kompensy Brno pro Ministerstvo zahraničních věcí o možnostech jugoslávského clearingů z 5.6.1933. č.j. 80022, s. 3-4.

173 JANČÍK. Německo a Malá dohoda, s. 33.

174 Tamtéž, s. 34.

Československu nebyl o jugoslávské zemědělské přebytky takový zájem, měl naopak československý clearingový účet opakovaně aktivní saldo s Jugoslávií. V červenci roku 1933 překročilo již 200 milionů dinárů a proto generální ředitel Privilegované akciové společnosti pro vývoz zemědělských produktů Najdanović jednal se zástupci Bělehradského vyslanectví Československa o poskytnutí mimořádného lombardního úvěru 20 až 30 milionů korun na dovoz jugoslávské pšenice ze sklizně roku 1933.¹⁷⁵

Škodovy závody měly na zemědělských dovozech z Jugoslávie zvláštní zájem, protože za jugoslávské zemědělské dovozy měly být placeny jejich pohledávky u jugoslávského ministerstva financí. Z toho důvodu jednaly s Ministerstvem financí Československa o možnostech participace na platbách plynoucích z dovozů jugoslávských zemědělských produktů do Československa. Jednání mezi Škodovkou a československým ministerstvem financí probíhala zhruba rok. 24. října 1934 byla podepsána dohoda, podle které mohly být Škodovým závodům propláceny jugoslávské pokladniční bony. Bony byly vypláceny z prostředků konsorciálního účtu zřízeného pro výplaty nevypacených jugoslávských bonifikací znějících na jméno Škodových závodů.¹⁷⁶ Jako platby se z Jugoslávie se dovážely především pšenice, kukuřice a živí vepři anebo vepřové produkty jako sádlo nebo kůže. Dovozy z jugoslávské strany měla na starost právě Privilegovaná akciová společnost pro vývoz zemědělských produktů.

V polovině roku 1935 se Škodovým závodům podařilo s Jugoslávií po několikaletých jednáních konečně uzavřít smlouvu, podle které došlo ke konverzi starých škodováckých pohledávek. Škodovy závody již nemuseli stát před problémem, že z celkových jugoslávských vývozu do Československa plynula jen určitá část na zesplatnění jejich zamrzlých pohledávek. Podle nové smlouvy byla určena jasně výše jugoslávských zemědělských dovozů, která odpovídala potřebám Škodových závodů. Nově mělo být Škodovce placeno clearingem pouze 75 % z hodnoty objednaného zboží a zbylých 25 % mělo být placeno ve volných devizách.¹⁷⁷ K částečnému placení ve volných devizách přistoupila Jugoslávie ze dvou důvodů. Zbrojní materiál ze Škodových závodů nutně potřebovala k zamýšlené modernizaci vlastní armády a platby v devizách za zbrojní materiál byly na mezinárodní scéně běžnou praxí i v době

175 AMZV. IV SEKCE národohospodářská. karton 539. Zpráva z jednání obchodního referenta vyslanectví Československa v Bělehradu s gen. ředitelem Najdanovićem Privilegované akciové společnosti pro vývoz zemědělských produktů Jugoslávie z 31.7.1933. č.j. 89012.

176 AMZV. IV SEKCE národohospodářská. karton 539. Zpráva Ministerstva financí Československa Škodovým závodům o možnosti proplacení pokladničních bonů Jugoslávie z 8.5.1945, č.j. 54 695/1935 – IIB/5a.

177 PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 69/413. nezařazeno. Smlouva o konverzi bonů z 27.7.1935, č.j. 4141 Dův.-pres./předn.1935.

bilaterálního clearingového obchodního styku. A za druhé proto, že hospodářská situace v Jugoslávii i ve světě se pozvolna zlepšovala.

Podle nové dohody platila Jugoslávie Škodovým závodům clearingem nejen svou pšenicí a kukuřicí. Nově také byly do vzájemného platebního styku zařazeny suroviny jako měď, olovo a zinek, které se daly přímo uplatnit v provozech Škodových závodů. Významnou roli hrál i dovoz tabáku, o který se oficiálně starala Československá tabáková režie, a která vyplácela Škodovým závodům předem sjednanou hodnotu z Jugoslávií dovezeného tabáku. Pomocí tabáku byly Škodovým závodům propláceny především zamrzlé pohledávky z 20. let.¹⁷⁸ O veškeré vyúčtování a převod plateb se starala ministerstva financí jak na československé, tak jugoslávské straně.

Clearingový režim obchodování představoval pro Škodovy závody jediné možné východisko z tíživé hospodářské situace první poloviny 30. let. Československý stát se stal pro Škodovku v době clearingového obchodování s Jugoslávií partnerem i rivalem zároveň. Na jedné straně zvyšovala vláda celní opatření v dovozu jugoslávských zemědělských produktů, čímž snižovala objem obchodovaného zboží mezi Československem a Jugoslávií. Jako výsledek uvalených celních sazeb přicházely z Jugoslávie nižší platby za zboží zakoupené u Škodových závodů. Zároveň ale poskytovala československá ministerstva podporu Škodovce i jiným exportérům při hledání řešení zesplatnění jejich pohledávek u jugoslávské vlády.

178 AMZV. IV SEKCE národohospodářská. karton 539. Zpráva Ministerstva financí Československa o úhradě anuity konvertovaných bonů království Jugoslávie pro Škodovy závody z 13.12.1935. č.j. 140.949/1935-IIB/5a.

5 Dohoda o konsolidaci nesplatných jugoslávských bonů z roku 1935

Škodovy závody uzavřely s Jugoslávií v průběhu 20. let několik velkých zbrojních kontraktů. Uzavřené kontrakty měly původně nastavenou splatnost na několik let, protože byly financovány prostřednictvím úvěrů poskytnutých jugoslávské vládě. Vinou zhoršené hospodářské situace počátku 30. let trpěla Jugoslávie nedostatkem prostředků a z toho důvodu docházelo ke zpoždění při placení těchto úvěrů. Roku 1932 vyhlásilo jugoslávské ministerstvo financí bankrot státních financí. S tímto faktem zamrzly platby objednané zboží u Škodových závodů úplně. Škodovka společně s československou vládou se snažili najít v této situaci řešení. Možnost představovalo zavedení clearingového režimu, kterým se zesplatnila alespoň část starých jugoslávských závazků vůči Škodovým závodům. Bohužel řešení pomocí clearingů nebylo pro Škodovku dostačující, protože platby za staré objednávky neprobíhaly dostatečně rychle. Změnu přinesla až vyjednaná konsolidace starých zamrzlých jugoslávských bonifikací a jejich převedení na bonifikace nové.

V červenci roku 1935 se Ministerstvo financí Jugoslávie dohodlo s Ministerstvem financí Československa a Škodovými závody na konsolidaci bonů vydaných jako platby za dodávky zbrojního materiálu z druhé poloviny 20. let. Součástí nové dohody bylo i zaplacení pohledávek za výzbroj dodanou československým Ministerstvem národní obrany z doby Karlova puče v letech 1923 a 1924. Spolu se zesplatněním starých pohledávek se došlo k dohodě na novém způsobu financování budoucích objednávek jugoslávských nákupů zbrojního materiálu u Škodových závodů. Původně uzavřené smlouvy z konce 20. let zněly na dodávky především dělostřeleckého materiálu ze Škodových závodů, který byl k červnu 1935 již z velké části dodán jugoslávské armádě. Kvůli dlouhé době splatnosti pomocí jugoslávských státních bonifikací zůstávala větší část peněžních prostředků za dodané zboží nesplacena. U materiálu dodaného Jugoslávii v letech 1923-24 v době puče Karla Habsburského v Maďarsku, nebyly dokonce platební podmínky stanoveny vůbec. Z důvodu špatné hospodářské situace z počátku 30. let měla navíc Jugoslávie problémy s dodržáním plateb za již objednané zboží. Konsolidace stávajících jugoslávských bonů a nastavení nových platebních podmínek bylo již od počátku 30. let ožehavým tématem.

Vyřešení otázky těchto tří bodů bylo důležitou součástí budoucího obchodního styku mezi jugoslávským státem a Škodovkou. Nová dohoda o konsolidaci dosud nesplacených bonů, tedy závazků které měla Jugoslávie vůči Škodovým závodům a Československu, se stala velmi

důležitou předehtou pro budoucí objednávku v řádu stovek milionů korun. Bez uzavření smlouvy upravující platební podmínky by nebylo možné mezi československými zbrojními podniky a jugoslávským státem uzavírat nové objednávky na nákup výzbroje k chystané modernizaci jugoslávské armády. Škodovy závody si ujednáním o vyrovnání stávajících dluhů otevíraly cestu k dalšímu z velkých kontraktů na dodávky zbrojního, především dělostřeleckého, materiálu směřujícího do Jugoslávie.¹⁷⁹ Nový kontrakt se mezi Škodovými závody a Jugoslávií projednával prakticky společně s připravovanou konsolidací starých bonů.

Faktem že jugoslávské státní finance dospěly v roce 1932 do bodu, kdy nebyla Jugoslávie schopná splácet své závazky, velmi trpěla především plzeňská Škodovka. Nesplacené pohledávky, které evidovaly Škodovy závody vůči jugoslávskému státu, byly součástí 2 velkých objednávek uzavřených v průběhu 20. let. Jednalo se o objednávku uzavřenou roku 1928 znějící na dodávky dělostřeleckého materiálu a příslušné munice v hodnotě 840 milionů korun. Se započítáním úroků byla hodnota poskytnutého úvěru 1 145 469 231 korun.¹⁸⁰ Nesplacená hodnota objednávky v polovině roku 1935 přesahovala necelých 670 milionů korun. Z této částky představovala hodnota nezaplaceného zboží 430 milionů korun a zbytek neproplacené úroky z vydaných bonifikací.¹⁸¹ Na objednávku z roku 1928 byly původně vydané bonifikace se splatností do roku 1938, ale v důsledku špatné hospodářské situace Jugoslávie platby těchto bonifikací prakticky zamrzly v roce 1932.

Druhou dosud nesplacenou pohledávkou byla dodávka pušek a munice z dob takzvaného Karlova puče v hodnotě více jak 76 milionů korun z let 1923 a 1924. Tu provedly Škodovy závody na přání československé vlády jako přátelskou pomoc malodohodovému partnerovi, jímž se Jugoslávie stala. Podle vojenských konvencí podepsaných mezi Československem a Jugoslávií v roce 1921 byla dohodnuta vzájemná vojenská pomoc při postupu proti společnému nepříteli. Tím bylo myšleno především Maďarsko.¹⁸² Jugoslávii dodalo Československo 80 500 pušek a 94 000 000 patron ze zásob Ministerstva národní obrany, kterému následně stejné množství materiálu dodaly Škodovy závody.¹⁸³ Ty za ně také

179 PAŠ. KARLICKÝ 164/2982. nezařazeno. Smlouva o konverzi bonů z 27.7.1935. č.j. 4141 Dův.-pres./předn.1935. s. 1.

180 PAŠ. GR – ZB - ZBROJNÍ. karton 175. nezařazeno. Smlouva k objednávce z 1.12.1928.

181 PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 69/413. nezařazeno. Nástin konverze 7% pokladních bonů Království Jugoslávie z 23.3.1935, s. 1.

182 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 76.

183 To byl již ověřený postup, který se také v budoucnu několikrát opakoval. Ke stejnému kroku se přistupovalo vždy, pokud požadoval jeden z malodohodových spojenců, tedy Jugoslávie nebo Rumunsko, dodat zbrojní materiál urgentně a Škodovy závody nebyly schopné dodací podmínky splnit. Ministerstvo národní obrany dodalo zboží ze svých zásob a Škodovy závody poté dodaly MNO odpovídající zboží poté, co jej vyrobily. K takovému kroku se ovšem mohlo přistoupit pouze tehdy, pokud objednaný materiál byl stejných parametrů,

obdržely odpovídající jugoslávské bony. Hodnota dodaného materiálu činila 57 404 378,80 Korun a úroky z nezaplacené částky byly k 30. červnu 1935 vyčísleny na dalších 18 667 825 korun.¹⁸⁴ V případě objednávky z bod Karlova puče nebyly původně stanoveny platební podmínky vůbec. Dodávka zbraní a střeliva byla myšlena především jako akt dobré vůle ze strany Československa svému novému partnerovi v zahraniční politice. Tím že pohledávky převedl Československý stát na Škodovku za dodání stejného množství materiálu se zříkal odpovědnosti za jeho zaplacení. Škodovy závody však tuto pohledávku evidovaly jako nedobytnou od poloviny 20. let. Jejím zaplacením se měly urovnat staré sporné pohledávky československého státu, respektive Škodových závodů, pro Jugoslávii.¹⁸⁵

Od roku 1932, kdy Jugoslávie vyhlásila státní bankrot, začaly Škodovy závody spolu s Československem hledat způsob, jak platby opět obnovit. Jediným způsobem, který ale přicházel v té době v úvahu byl bilaterální obchodní styk založený na clearingové obchodní směně. Jugoslávie potřebovala do zahraničí vyvážet velké množství svých zemědělských přebytků, které ale nebylo Československo schopné ani ochotné v potřebné míře přijímat. Potřeba nové platební dohody ale začínala být stále větší i díky silící pozici Německa v zahraniční politice. Německo mělo na rozdíl od Československa velký zájem na dovozu zemědělských produktů z Jugoslávie, protože těch se jejímu hospodářství nedostávalo. Za dovoz jugoslávských zemědělských přebytků pomocí clearingu bylo Německo ochotno Jugoslávii poskytovat průmyslové výrobky, ale i investiční celky, které zde byly tolik žádané. Bonusem pro Jugoslávii bylo i to, že Německo nabízelo za dovážené zboží vyšší ceny než byl jejich celosvětový průměr.¹⁸⁶ Škodovým závodům, jako podniku myslícímu na svůj zisk, byla tak situace velmi příznivě nakloněna. Českoslovenští vládní činitelé potřebovali oslabit silící vliv Německa na Jugoslávii a Jugoslávie v čele s knížetem Pavlem hledala možnosti vyzbrojení své armády. V obou případech byly Škodovy závody ochotny pomoci a proto pro ně nebyl problém přistoupit na následující dohodu.

Dosud nesplacené bonifikace za obě objednávky, které evidovalo finanční oddělení Škodových závodů, měly být převedeny na bonifikace nové. Jednalo se o kapitálové a úrokové pokladniční bony nesplacené do 1. července 1935 spolu se 7% úroky z prodlení a dalšími dluhy na účtu Škodových závodů. Nově měly být staré bony převedeny na nové pokladniční bony s

jako materiál v zásobách Ministerstva národní obrany.; ŠŮLA. Podnikání a podnikatelé v dějinách východních Čech, s. 184.

184 PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 71/416. nezařazeno. Aktová noticka z jednání mezi Škodovými závody a Ministerstvem financí z 31.7.1935.

185 PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 69/413. nezařazeno. Nástin konverze 7% pokladních bonů Království Jugoslávie z 23.3.1935, s.2.

186 JANCÍK. Třetí Říše a rozklad Malé dohody, s. 70-71.

5% úročením a s počínající splatností od 15. prosince 1935 a končící 15. července 1960. Nově vydané konsolidované bony byly kryty dovozem jugoslávského tabáku do Československa. O vývoz tabáku se staralo Ředitelství Monopolů Království Jugoslávie a jeho dovozem byla pověřena československá tabáková režie. Původně se počítalo s dovozem 3 milionů tun jugoslávského tabáku v odhadované hodnotě 45 milionů korun ročně. Vždy po 5 letech mělo dojít k upravení dováženého množství podle potřeb československé tabákové režie.¹⁸⁷

Tyto závazky v podobě bonů týkajících se objednávky podepsané v roce 1928 mezi Škodovými závody a Ministerstvem vojska a námořnictva měla Jugoslávie uhradit pomocí nově vydaných bonů. V případě objednávky z roku 1928 se nesplacené závazky Jugoslávie v létě 1935, společně s úroky za staré bony, vyšplhaly na sumu 668 milionů korun. Po započtení veškerých úroků z prodlení a dalších poplatků a srážek byla celková nesplacená hodnota objednávky v létě 1935 stanovena na 932 273 241 korun.¹⁸⁸ Nejednalo se ale pouze o dluh vůči Škodovým závodům, ale také vůči Zbrojovce Brno, která se na dodávkách materiálu uzavřených smlouvou z roku 1928 podílela. Nově vydané bony měly být opět splatné ve 2 pololetních splátkách ročně stejně jako tomu bylo v případě konsolidovaných bonifikací. Spláceny měly být 25 let. První bony byly splatné již 15. prosince 1935 a poslední splátka byla smluvně dohodnuta na 15. prosince 1960. Nově vydané bony byly označeny jako bony série D a byly kryty Národní bankou Království Jugoslávie. Za jejich proplácení vlastníků bonů ručilo na československé straně Ministerstvo financí Československa, které se staralo o distribuci plateb věřitelům.¹⁸⁹

Druhou otázkou dohody bylo proplacení pohledávek vzniklých v době Karlova puče v letech 1923 a 1924 za dodávku 80 500 pušek a 94 000 000 patron ze Škodových závodů v hodnotě 57 milionů korun. Materiál dodalo Ministerstvo národní obrany jugoslávskému Ministerstvu vojska a námořnictva ze svého eráru a Škodovy závody dodaly následně materiál československému Ministerstvu národní obrany po jeho vyhotovení. Tato objednávka nebyla však nikdy zaplacená a proto hodnota pohledávky spolu s úroky z prodlení dosáhla v létě 1935 hodnoty 104 364 192 korun.¹⁹⁰ Na původní hodnotu objednaného zboží 57 milionů korun byly

187 Jednalo se o bony vydané Ministerstvem financí Jugoslávie v roce 1928 s jejichž pomocí byla hrazena částka za objednávku u Škodových závodů z téhož roku.; PAŠ. KARLICKÝ 164/2982. nezařazeno. Smlouva o konverzi bonů z 27.7.1935. č.j. 4141 Dův.-pres./předn.1935, s. 2.

188 PAŠ. KARLICKÝ 164/2982. nezařazeno. Dopis Ministerstva národní obrany Československa Ministerstvu vojska a námořnictva Jugoslávie o uzavření smlouvy o konsolidaci bonů z 27.7.1935.

189 Za dosud nesplacené kapitálové bony vydané podle smluv z 1.12.1928 dlužila Jugoslávie k 1.6.1935 Škodovým závodům a Zbrojovce Brno přibližně 435 500 000 korun a na úrokových bonech dlužila i po započtení tabákové režie do poloviny roku 1935 dalších zaokrouhleně 242 600 000 korun.; PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 71/416. nezařazeno. Opis zprávy Ministerstva financí Československa o konsolidovaných jugoslávských bonifikacích z 31.8.1935, s.1.

190 Tamtéž, s.2.

vydány nové bony série C se splatností 12 let po ročních splátkách a kryté především dovozem jugoslávské pšenice a kukuřice, ale i jiného jugoslávského zboží. Škodovým závodům byly bony série C propláceny v devizách. Na úroky z této pohledávky v hodnotě přes 47 milionů korun byly vydány nové bony série A splatné ve 20 měsíčních splátkách od 15.7.1935 do 15.3.1937. Nově vydané bony ze série A byly propláceny ve volně směnitelných dinárech, které sloužily v následujících 2 letech ke krytí dovozů jugoslávského zboží do Československa.¹⁹¹

Zajímavý byl poměr kapitálu, ceny objednaného zboží a úroků, z nezaplacených škodovackých pohledávek za Jugoslávií objednané zboží. V případě objednávky z období Karlova puče byla původní cena zboží 57 404 378,80 korun a veškeré vypočtené úroky z této částky se po 12 letech v roce 1935 vyšplhaly na 46 959 813,20 korun. Činily tedy v poměru s původní hodnotou objednaného zboží 81,8 % jeho původní hodnoty. V případě velkého zbrojního úvěru z roku 1928, na kterém se podílely dodávkami především Škodovy závody a Zbrojovka Brno, zůstalo k 1. červenci 1935 nesplaceno zboží v hodnotě 482 213 700 korun. Vypočtené úroky z dosud nesplaceného zboží dosáhly dalších 450 059 541 korun. V tomto případě musela Jugoslávie zaplatit navíc 93,3 % z dosud nesplacené hodnoty objednávky. Jugoslávie tedy zásluhou špatné celosvětové hospodářské situace zapříčiněné Velkou hospodářskou krizí musela zaplatit za své objednávky téměř dvojnásobnou sumu než byla hodnota objednaného zboží.

Pro Škodovy závody ale podobné prodlení představovalo naopak výpadek v platbách téměř 3 roky a původní platební podmínky musely být prodlouženy o více jak 10 let oproti původnímu plánu. Úvěr z roku 1928 měl být podle původního plánu splacen do roku 1938, ale již od roku 1932 platby za tuto objednávku začínaly docházet se zpožděním. Teprve v roce 1935 začala Jugoslávie s řádným splácením jeho druhé poloviny. Před výpadkem plateb byly odeslány platby jen za necelou polovinu původně objednaného zboží v hodnotě 840 milionů korun. Vedení Škodových závodů tak konsolidací bonů vyřešilo velmi palčivou záležitost, protože zboží bylo Jugoslávii již dodáno, ale platby z Jugoslávie přišly jenom za část dodaného zboží. Konsolidace starých bonů a nová platební dohoda s Jugoslávií představovala pro Škodovku konec tříletých obav z toho, že za zboží nebude nikdy zaplaceno.

V době nastupující zbrojní konjunktury, která se v polovině 30. let hlásila plně o slovo a v zoufalé snaze Československa upevnit svou slábnoucí pozici v Malé dohodě se stala dohoda o konsolidování starých pohledávek Škodových závodů zásadním posunem umožňujícím další velké objednávky Zbrojního materiálu z Jugoslávie. Podmínkou Jugoslávie ke konsolidaci

191 PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 69/413. nezařazeno . Smlouva o konverzi bonů z 27.7.1935, č.j. 4141 Dův.-pres./předn.1935, s. 3.

svých starých nesplácených závazků bylo poskytnutí dalšího velkého úvěru ze strany Škodových závodů na nákup výrobků z jejích dílen.

6 Mechanismus uzavírání smluv ve 30. letech na příkladu objednávky 42 kamionů z roku 1936

Zbrojní konjunktura se na hospodaření zbrojního oddělení i celého koncernu Škodových závodů promítla celkovou vytížeností jejich výrobních kapacit. Rozmach zbrojení v druhé polovině 30. let koresponduje i s řešením problematické finanční situace škodovického významného zahraničního odběratele, Jugoslávie. Jugoslávie byla od krachu státních financí v roce 1932 v dlouhodobé neschopnosti dostát svým zahraničním platebním závazkům. Až v polovině roku 1935 se podařilo po dlouhých vyjednáváních mezi Škodovými závody a představiteli jugoslávského a československého státu najít uspokojivé řešení. Proplácení starých zamrzlých pohledávek bylo vyřešeno pomocí konverze starých nesplatných jugoslávských bonifikací za nové. Refinancování bylo ale podmíněno poskytnutím dalšího úvěru na nákup zbrojního materiálu od Československých společností ve výši 700 milionů korun. Hlavní objem poskytnutého úvěru na sebe strhly právě Škodovy závody, téměř 500 milionů korun.¹⁹²

Díky smlouvě o konverzi starých bonifikací za nové a poskytnutím nového úvěru garantovaného československou vládou se otevírali Škodovým závodům nové možnosti zakázek pro Jugoslávii. Financování budoucích objednávek měly mezi sebou již Škodovy závody a Jugoslávie vyřešeno. Otázkou zůstávalo už jen to, za jaký materiál utratí Jugoslávie poskytnuté prostředky určené k modernizaci vlastní armády. Po sjednání velkého zbrojního úvěru na 700 milionů korun z roku 1935 bylo nutné dojednat přesné znění smluv na konkrétní zbrojní materiál s jugoslávskou armádou. Jednalo se o smlouvy znějící na objednávky velkého množství materiálu najednou, ale i na objednávky rozsahem menší. Jugoslávská armáda a námořnictvo objednávali zbrojní materiál podle toho, co bylo v danou chvíli nejvíce zapotřebí. Nejvíce však od Škodových závodů objednávali děla, příslušenství a náhradní díly k nim, příslušnou municii a také vozový park od vozidel pro důstojnictvo, až po nákladní vozidla a tahače převážející již zmíněný zbrojní materiál.¹⁹³ Jugoslávie tedy od koncernu Škodových závodů objednávala prakticky celou škálu jimi vyráběného a ozkoušeného válečného materiálu.

Nicméně je potřeba podotknout, že ne všechny kontrakty uzavírané na dodávky zbrojního materiálu ze Škodových závodů do Jugoslávie měly stejnou formální podobu. Postup při uzavírání a následném formálním řešení smluv zůstával stejný, ale každý obchod měl svá

192 PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 69/413. nezařazeno. Smlouva o konverzi bonů z 27.7.1935, č.j. 4141 Dův.-pres./předn.1935.

193 PAŠ. KARLICKÝ 71/1475. nezařazeno. Seznam dodávek dělostřeleckého materiálu Škodových závodů do Jugoslávie v letech 1928-1941, zpracovaný pro potřeby nového řískoněmeckého vedení podniku v roce 1941.

specifika. Popsaný správní postup na objednávce 42 kamionů byl shodný pro všechny smlouvy uzavřené ve 30. letech. Finální podobu uzavřeného kontraktu ale ovlivňovaly především dvě důležité skutečnosti. Zda byl kontrakt uzavřen přímo na zbrojní materiál, jakým byly zbraně a munice. Anebo zda byl uzavřen na objednávky jiného materiálu používaného v armádě, jakým byly například zmíněné automobily. Druhým kritériem byla otázka ceny, která měla být za dodávku zaplacená. Podle odhadované ceny objednaného zboží se pak postupovalo dále při vyjednávání zkušebních a předávacích podmínek.

Mechanismus uzavírání smluv ve 30. letech se ale ve všech případech řídil, až na pár odlišností, stejnými principy a vždy bylo postupováno podle stejných pravidel. V obdobném duchu jako smlouva na nákladní automobily z 25. září 1936, kterou si v této kapitole rozebereme podrobněji, se nesly i ostatní smlouvy na zbrojní materiál dodávaný Škodovými závody do Jugoslávie. Podíváme se i na případné rozdíly s ostatními objednávkami, v jejichž případě bylo postupováno odlišně. Ostatní zakázky Škodových závodů, na než byly čerpány peníze ze 700 milionového úvěru, ale i objednávky z první poloviny 30. let, se řídily obdobnými pravidly co se týče platebních podmínek za objednaný materiál. Stejný byl i formální postup při jejich uzavírání. Konkrétní sumy, testování výrobků i dodací termíny se vždy samozřejmě lišily podle charakteru objednaného materiálu a jeho množství.

Škodováký export do spojeneckých zemí Malé dohody se ve 30. letech silně opíral o československou legislativu. Československý stát se od počátku 30. let, tedy od doby kdy začala hospodářská krize plně naléhat na domácí podniky, staral o podporu vývozu produkce důležité pro strategické státní zájmy. Mezi tyto státní zájmy samozřejmě spadala i snaha o vyzbrojení svých spojenců ve střední Evropě a československá politika zaměstnanosti. Od poloviny roku 1931 proto přebíral československý stát záruky za vývozní úvěry domácích podniků.¹⁹⁴ Prvním legislativním krokem v tomto směru byl zákon číslo 121 sbírky z 16. července roku 1931. Díky §8 zákona bylo možné získat státní záruky na vývozní úvěry poskytované na důležité vývozy národohospodářské.¹⁹⁵ Do této kategorie samozřejmě spadaly i zbrojní kontrakty Škodových závodů. O poskytnutí záruk rozhodoval vždy ministr, do jehož resortu spadalo dané zboží. V případě zbraní a zbrojního materiálu o poskytování záruk rozhodoval Ministr národní obrany. Vývoz válečného materiálu byl nejen v zájmu koncernu, ale i v zájmu československé vlády. Ta potřebovala dodávky zbrojního materiálu svým spojencům k unifikování výzbroje

194 SEKANINA. Kdy nám bylo nejhůře?, s. 74-75.

195 Česko. Národní shromáždění. Zákon ze dne 16.7.1931 o podpoře zahraničního obchodu. č. 121 Sb. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1931. částka 56. §8. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1931/056-1931.pdf>> .

malodohodových armád i k získání potřebného hospodářského a politického vlivu v Jugoslávii a Rumunsku. V rámci zákona 121 vznikl i Fond pro pojišťování vývozních úvěrů při Ministerstvu průmyslu, obchodu a živností. Do něho musely Škodovy závody přispívat každoročně 0,5 % z celkové pojištěné hodnoty. Na druhou stranu měly své vývozní úvěry pojištěny pro případ nenadálých událostí.¹⁹⁶ Za poměrově nepatrnou sumu k velikosti vlastního exportu do zahraničí měly Škodovy závody státem garantován bezproblémový přísun plateb za své zboží.

Škodovy závody užívaly při uzavírání kontraktů veškerou dostupnou podporu ze strany československého státu. Ihned po vstupu zákonů k podpoře československého vývozu v platnost, začal plzeňský podnik nabídnutou podporu využívat. Veškeré smlouvy z 30. let se tedy opíraly o již zmíněnou státní podporu. Smlouva na dodávku kamionů z 25. září roku 1936 tomu nebyla výjimkou a je z ní jasné patrné, do jaké míry byla státní podpora pro Škodovy závody důležitá.

6.1 Důležité formality, potřebné k bezproblémovému plnění zakázek

Objednávka zněla na 42 třinápravových kamionů typu 6ST6 včetně příslušenství a náhradních dílů, určených k trakci světlometů rovněž dodávaných Škodovými závody. Cena objednaného materiálu byla 6,3 milionu korun a 1 dodatečné sady náhradních dílů v hodnotě 215 tisíc korun. S cenou 6,515 milionu korun kalkulovala smlouva jako s cenou finální. Na základě zadání smlouvy nebylo možné žádné další navýšení ceny ze strany Škodových závodů ani v případě, že by Škodovka musela celý koncept svého výrobku přepracovat a navýšily se tak její náklady. Byla to formulace poněkud přísná z pohledu Škodových závodů. Tato klauzule byla do smlouvy přidána již při jejím podpisu, kdy ještě nebyl dohotoven první prototyp výrobku, ale byly známy jenom jeho přibližné specifikace. Stanovení finální ceny za objednané zboží ještě před schválením konečného výrobku bylo velmi specifické a dále v této kapitole si vysvětlíme z jakého důvodu byla smlouva formulována tímto způsobem. Náklady na další úpravy podle přání zákazníka nesl tedy plzeňský podnik. Ve lhůtě deseti měsíců od uzavření smlouvy, tedy do 25. července 1936, měly Škodovy závody vyrobit a poskytnout k přezkoušení před zkušební komisí první prototyp svého nákladního automobilu.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Tamtéž, §3. §4. §5.

¹⁹⁷ Oficiální označení objednávky bylo Pov.I.T.Br.. 5166 z 15./9.36. Celková hodnota objednaného materiálu byla 6 515 000 korun, ale po odečtení taxy 1,5%, kterou si účtovala jugoslávská vláda byla hodnota objednávky 6

Po podepsání smlouvy v září 1935 následovala vzájemná výměna záruk za splnění smluvních podmínek mezi československým Ministerstvem národní obrany, jugoslávským Ministerstvem vojska a námořnictva a Škodovými závody. Stejný postup se uplatňoval u všech objednávek uzavřených na nákup zbrojního materiálu dodávaného do Jugoslávie a byl spojen s legislativní podporou domácích podniků poskytovanou československou vládou. Smlouvu mezi sebou oficiálně uzavíralo jugoslávské Ministerstvo vojska a námořnictva a Ministerstvo národní obrany. Ministerstvo národní obrany ve smluvním vztahu hrálo především roli garanta, ale veškerá vyjednávání o ceně a podobě výrobků probíhalo přímo mezi jugoslávskou armádou a představiteli Škodových závodů. Ministerstvo národní obrany bylo garantem dodržování smluvních vztahů ze strany Škodových závodů a dodržování platebních podmínek ze strany Jugoslávie. Československo zároveň Škodovce zprostředkovávalo platby za dodaný materiál jugoslávské armádě.

20. ledna 1937 v rámci poskytování státní podpory vydalo Ministerstvo národní obrany státní záruku jugoslávskému Ministerstvu vojska a námořnictva. Československé ministerstvo ručilo za dodržení podepsané smlouvy ze strany Škodových závodů. Ve vydané záruce se zavazovalo jugoslávskému ministerstvu ihned proplatit deset procent z hodnoty objednávky, pokud by byla jugoslávská strana oprávněna ve smyslu smlouvy takové plnění požadovat za nedodržení smluvních podmínek ze strany Škodových závodů.¹⁹⁸ Částku až do hodnoty 615 000 korun mělo podle záruky vyplatit Ministerstvo národní obrany jugoslávské vládě na požádání. Podle ujednání mezi Ministerstvem národní obrany a Škodovými závody, ale nesměla československé vojenské správě a tedy i československému státu vzniknout z vydání záručního listu žádná hmotná ani peněžní škoda. Z toho důvodu československé Ministerstvo národní obrany žádalo Škodovku o vydání podobného záručního listu, který vydalo jugoslávskému ministerstvu. Pokud by žádalo jugoslávské Ministerstvo vojska a námořnictva vyplacení částky do hodnoty 615 000 korun a československé Ministerstvo národní obrany muselo požadovanou částku vyplatit, pak musely Škodovy závody tuto výplatu Ministerstvu národní obrany ihned v hotovosti uhradit.¹⁹⁹ Československá vláda měla na průběhu obchodů se zbrojním materiálem svým malodohodovým partnerům velký zájem a podobné poskytování záruk plynulo vždy

417 275 korun.; PAŠ. ZBROJNÍ JUGO SMLOUVY. karton 89. nezařazeno. Objednávka z 25.9.1935 mezi Ministerstvem Vojska a Námořnictva Království Jugoslávie a Akciovou společností dříve Škodovými závody v Plzni z 25.9.1935. 2.č. 82-16-1306.1313, s. 1-2.

198 PAŠ. GR - ZBROJNÍ. karton 174. nezařazeno. Dopis československého Ministerstva národní obrany jugoslávskému Ministerstvu vojska a námořnictva ohledně vydání záruk za objednávku K.Pov. I.T. Broj. 5166 z 20.1.1937. č.j. 1144 dův.pres.odp.předn./1937.

199 PAŠ. GR - ZBROJNÍ. karton 174. nezařazeno. Dopis československého Ministerstva národní obrany Škodovým závodům ohledně vydání záruk za objednávku K.Pov. I.T. Broj. 5166 z 20.1.1937. č.j. 1144 dův.pres.odp.předn./1937.

přímo přes ministra daného resortu. Korespondenci se v takových případech věnoval sám Ministr národní obrany, v tomto případě František Machník,²⁰⁰ a osobně dopisy schvaloval a podepisoval.

Škodovy závody odpověděly ministerstvu obratem a vydaly vlastní záruční prohlášení pro Ministerstvo národní obrany. V něm se zavazovaly požadované vyplacené záruky proplatit ministerstvu ihned a v hotovosti. V případě jakéhokoliv sporu o plnění podmínek smlouvy měly Škodovy závody ihned do sporu s jugoslávskou stranou vstoupit jako účastníci. V takovém případě by se spor dále dořešil výhradně mezi Škodovými závody a Jugoslávií. Československý stát měl zůstat stranou a nést žádné nepříznivé důsledky sporu o neplnění smluvních podmínek ze strany Škodových závodů a veškerá újma měla následovat pouze plzeňský podnik.²⁰¹ Stejný postup se vzájemnými výměnami záruk mezi Československem, Jugoslávií a Škodovými závody byl součástí každé uzavírané smlouvy. Po dojednání kontraktu před jeho plněním vždy následovala korespondence stejného charakteru. Jednalo se o důležitý byrokratický krok, díky kterému dosáhly Škodovy závody na státní záruky pro podporu svého vývozu do Jugoslávie.

Součástí smlouvy byly také přejímací a zkušební podmínky, jež musely Škodovy závody splnit. V opačném případě mohly očekávat z jugoslávské strany sankce za neplnění smluvních podmínek. Pokud by technická komise shledala na vozidle nedostatky, Škodovka by je musela odstranit a nový prototyp opět předat zkušební komisi k přezkoušení a posouzení. Vše prováděl podnik vždy na vlastní náklady až do momentu, kdy byl zákazník s finální podobou výrobku spokojen. Po konečném schválení prototypu, anebo po schválení úprav, které na něm byly provedeny, měl být první vyrobený kus vzat jako model. Podle prvního prototypu jako vzoru probíhala výroba zbylých 41 objednaných vozidel. Ty měly být dány do výroby ihned po schválení finálních úprav na prvním vzorovém vozidle. Do 19 měsíců po schválení prototypu mělo být vyrobeno dalších 8 kusů a ty opět převzaty odbornou technickou komisí. Po bezproblémovém přijetí první části dodávky měly být do výroby vzaty zbylé kusy a postupně dodávány jugoslávské straně. Škodovy závody nesly odpovědnost za výrobky až do chvíle jejich předání v Bělehradu. Pokud by při přepravě vznikla jakákoliv škoda, musely by Škodovy závody záadu na své náklady odstranit. Garanční doba na veškerý dodávaný materiál z dílen

200 Československá politická scéna v meziválečném období byla typická častým střídáním vlád a s tím i ministrů. Ve 30. letech byly Ministry národní obrany Karel Viškovský (20.2.1929-29.9.1932), Bohumír Bradáč (29.9.1932-4.6.1935), František Machník (4.6.1935-22.9.1938), Jan Syrový (22.9.1938-16.3.1939).

201 PAŠ. GŘ - ZBROJNÍ. karton 174. nezařazeno. Dopis Škodových závodů Ministerstvu národní obrany o převzetí záruk za záruky, které vydalo Ministerstvo národní obrany Ministerstvu vojska a námořnictva za objednávku Škodových závodů K.Pov. I.T. Broj. 5166 z 26.1.1937. č. D 16/332.

Škodových závodů byla stanovena na jeden rok od převzetí materiálu jugoslávskou stranou.²⁰² Stejným způsobem se postupovalo při všech objednávkách pro jugoslávskou armádu a námořnictvo. Testování hlavně u zbraňových systémů probíhalo obecně déle než v případě vozidel. Ty musely být dostatečně ozkoušeny než jugoslávská výběrová komise schválila jejich objednávku a zadání do výroby. Na kvalitu testovaných výrobků kladla zkušební komise vždy velký důraz a výrobky byly často vráceny k přepracování i opakovaně.

V případě 42 kamionů ale testování prototypu probíhalo ke spokojenosti Škodovky pouze s menšími úpravami a připomínkami z Jugoslávské strany. Prototyp byl sice schválen poměrně brzy, ale po dohodě s vedením Škodových závodů nebyl převzat do výzbroje jugoslávské armády ihned jak bylo stanoveno ve smlouvě, ale byl Škodovce vrácen k dopracování do finální podoby. Po dohodnutých úpravách byl první vyrobený prototyp dodán do Jugoslávie až spolu s ostatními vozidly v jedné z hromadných dodávek. Vozidlo neslo po konečných úpravách označení 6ST6L-D a celá objednávka byla dodána do prosince roku 1938. Všechna vozidla byla nakonec dodána téměř najednou v období podzimu a zimy roku 1938. 7 kusů bylo dodáno v září, 15 kusů v říjnu a po 10 kusech v listopadu a prosinci 1938.²⁰³

6.2 Podoba plateb za Jugoslávií objednaný materiál u Škodových závodů

Přestože fyzické předání nákladních vozidel Jugoslávii proběhlo až v roce 1938, byly platby za objednávku dohodnuty již od následujícího roku po uzavření smlouvy a poslední platby za objednávku měla Jugoslávie provést až v létě roku 1942. Jugoslávií nakupovaný materiál byl vždy financován poskytnutými úvěry přes Škodovy závody. Čím vyšší byla suma poskytnutého úvěru, tím delší byla jeho splatnost. Platby Škodovým závodům hradila jugoslávská vláda prostřednictvím jugoslávských pokladničních kapitálových a úrokových bonů podle dohody z roku 1935 o konsolidaci a vydávání nových bonů. V první polovině 30. let probíhaly platby přes bonifikace starého typu podle smlouvy z roku 1928.²⁰⁴ Platby pomocí bonů starého typu ale v počátku 30. let zamrzly a musely být v roce 1935 přeměněny na bony nové. Podle nového ujednání zněly bonifikace na jméno Škodových závodů a byly vydávány

202 PAŠ. ZBROJNÍ JUGO SMLOUVY. karton 89. nezařazeno. Objedávka z 25.9.1935 mezi Ministerstvem Vojska a Námořnictva Království Jugoslávie a Akciovou společností dříve Škodovými závody v Plzni z 25.9.1935. 2.č. 82-16-1306.1313, s. 3-4.

203 PAŠ. KARLICKÝ 147/2712. nezařazeno. Přehled dodacích lhůt objednávek vozidel, stav ke dni 21.3.1938. Jugo. Rum. 4.III.38.

204 PAŠ. ZBROJNÍ JUGO SMLOUVY. karton 89. nezařazeno. Koncept smlouvy mezi Ministerstvem národní obrany a Královstvím SHS z 3.7.1928 o dodávce válečného materiálu. Dův.čís.5955.

jugoslávským ministerstvem financí. 25% hodnoty vydaných bonifikací bylo propláceno ve volných devizách a zbylých 75 % v naturálních dodávkách elektrolytické mědi, měkkého olova, čistého zinku anebo jejich slitin. Ty jugoslávská vláda objednávala u domácích hutí a poté dodávala Škodovým závodům. Pokud jugoslávská vláda nedodala celých 75% hodnoty bonu v určených surovinách, mohla rozdíl doplatit ve volných devizách.²⁰⁵

Za jugoslávské bonifikace se nejprve musela zaručit československá vláda, stejně jako v případě dodržování smluvních podmínek. Až po předání záručních listů Ministerstva národní obrany vydalo jugoslávské ministerstvo financí příslušné bonifikace na jméno Škodových závodů. Tyto bonifikace měly již stanovené platební podmínky z roku 1935. Do roku 1935 se vydávaly jugoslávské státní bonifikace podle vzorů určených smlouvou z roku 1928. Pro každou novou objednávku se však vydávaly bonifikace s jedinečným označením podle předem schválených kategorií a znějících na hodnotu odpovídající potřebám dojednaného kontraktu. Na objednávku 42 kamionů bylo vydáno celkem 15 jugoslávských bonů na celkovou částku 6 615 000 korun,²⁰⁶ ponížených o 1,5 % jugoslávskou státní daň. Škodovy závody tedy po odečtení jugoslávské státní taxy obdržely za objednané zboží 6 417 275 korun.²⁰⁷

Splátky z Jugoslávie probíhaly přesně podle nasmlouvaného harmonogramu a finanční oddělení Škodových závodů nehlásilo žádné potíže. K polovině roku 1938 byly Škodovým závodům ze strany Jugoslávie proplaceny již první 4 bony v hodnotě 1 604 376,75 korun pomocí jugoslávského clearingů a devizových prostředků.²⁰⁸ Z toho je patrné, že finanční zdraví Jugoslávie se ke konci 30. let opět zlepšilo a byla znovu schopna splácet své závazky. Škodovy závody ale museli již touto dobou čelit rostoucí konkurenci v podobě německých zbrojních zakázek a pronikání německého vlivu do jugoslávského hospodářství.

Objednávky uzavřené v první polovině 30. let naopak trpěly problémy se zpoždujícími se a zamrzajícími platbami. Jugoslávie měla vinou špatné hospodářské situace a převládajícímu clearingovému způsobu obchodování nedostatek volných deviz. Objem dodaného zbraňového materiálu do Jugoslávie byl z toho důvodu v první polovině 30. let mnohem nižší. Odpovídal aktuální situaci při řešení dodatečných dovozů jugoslávského zboží do Československa. Bez

205 PAŠ. GR – ZB - ZBROJNÍ, karton 180. nezařazeno. Dopis Ministra financí Dr. Kalfuse Škodovým závodům o přejímání státních záruk za objednávky Škodových závodů z 5.10.1937. č.j.81.364/37-IIB/5b.

206 PAŠ. GR - ZBROJNÍ, karton 174. nezařazeno. Dopis Škodových závodů Ministerstvu národní obrany o převzetí záruk za záruky, které vydalo Ministerstvo národní obrany Ministerstvu vojska a námořnictva za objednávku Škodových závodů za bezproblémové proplácení vydaných jugoslávských státních bonifikací u objednávky K.Pov. I.T. Broj. 5166 z 26.1.1937. č. D 16/331.

207 PAŠ. GR - ZBROJNÍ, karton 174. nezařazeno. Přehled plateb a dodacích podmínek objednávky K.Pov. I.T. Broj. 5166 ze 17.6.1937. 7/545.

208 PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 70/414. nezařazeno. Přehled obchodů projednávaných a vyřizovaných s Jugoslávií ze 4.5.1938. č. D/9680.

jugoslávských dovozů neměly Škodovy závody jiný způsob, jak ze své zboží dostat od Jugoslávie zaplacené. Konsolidace bonů z roku 1935 sebou přinesla i nové jugoslávské objednávky. Z hodnoty poskytnutého úvěru 700 milionů korun na sebe soustředily Škodovy závody objednávky v přibližné hodnotě 500 milionů. Na jaře 1938 již měla Jugoslávie téměř celý úvěr vyčerpan a zjišťovala, zda by nebylo možné jej rozšířit za stejných podmínek, jako byly dohodnuty v létě 1935.²⁰⁹

6.3 Odlišnosti jednotlivých objednávek

Objednávku 42 kamionů od Škodových závodů jsem zařadil záměrně z toho důvodu, že se od většiny uzavíraných kontraktů lišila ve dvou důležitých bodech. Jedním z nich byl fakt, že smlouva byla uzavřena přímo mezi Škodovými závody a Jugoslávií. Takový postup byl ve 30. letech velmi výjimečný. Častěji uzavíraly smlouvy ministerstva Československa a Jugoslávie, přestože jednání o podobě dodaného materiálu probíhala mezi jugoslávskou armádou a Škodovkou přímo. Druhým rozdílem byla výše finální ceny objednaného zboží. Ta byla většinou stanovena až po shodě na všech úpravách jež Škodovy závody na produktu provedly a nikoli před finální podobou dodávaného zboží.

Jak již bylo řečeno, hlavní rozdíl při uzavírání smluv na dodávky zbrojních výrobků Škodových závodů do Jugoslávie, a do zahraničí obecně, byl ve zúčastněných stranách uzavřené smlouvy. Výše zmíněnou objednávku na 42 kamionů mezi sebou uzavřely přímo Škodovy závody a jugoslávské Ministerstvo vojska a námořnictva. Takto smlouvu obě strany formulovaly především proto, že jejím předmětem nebyly přímo zbraně a munice, ale pouze vozidla bez výzbroje. Smlouva pouze na dodávku nákladních kamionů nebudila nežádoucí rozruch u podniků, se kterými měly Škodovy závody uzavřeny monopolní smlouvy týkající se zbraní, ani u zahraniční zbrojní konkurence. Pokud se jednalo o objednávky objemově i významově menší a netýkající se zbraňového materiálu, uzavíral je plzeňský podnik s Jugoslávií přímo bez prostřednictví československého Ministerstva národní obrany. Stejně jako v případě objednávky 42 kamionů. Postupovalo se tak ale pouze ve výjimečných případech, kdy Jugoslávie na objednávku spěchala a předmětem objednávky nebyl zbrojní materiál. Jugoslávská armáda ale většinou objednávala přímo související zbrojní materiál nebo jeho

209 PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 71/416. nezařazeno. Aktová noticka pro pana generálního ředitele Ing. Vamberského o dodávce 47mm protitankového kanónu A5 do Jugoslávie z 4.5.1938. D/9716.

součástí. Pokud tedy objednávala jugoslávská armáda nebo námořnictvo zbraňový materiál, munici nebo její součásti, anebo adaptaci či opravy dříve zakoupených zbraňových systémů, uzavíraly se smlouvy vždy mezi Ministerstvem národní obrany republiky Československé a Ministerstvem vojska a námořnictva království Jugoslávie.²¹⁰

Pokud Jugoslávie objednávala zbraně a munici z dílen Škodových závodů, nehrála příliš roli finální hodnota objednaného zboží. Takové smlouvy mezi sebou vždy uzavírala příslušná ministerstva. Klauzulí o zhotoviteli výrobků v dané smlouvě se teprve určovaly Škodovy závody jako podnik, jemuž případně výroba daného produktu. Po uzavření smluv znějících na zbrojní materiál mezi Československem a Jugoslávií vydalo československé Ministerstvo národní obrany výnos, kterým pověřilo Škodovy závody výrobou objednávky.²¹¹

Jednání o finální podobě výrobků však probíhala vždy mezi představiteli Škodových závodů a představiteli jugoslávské armády přímo. Ministerstvo národní obrany vstupovalo do smluv pouze jako prostředník a garant. Tímto způsobem se v meziválečném období skrývaly objednávky vyráběné u tuzemských zbrojovek. Například brněnská Zbrojovka tímto způsobem postupovala aby nebyly patrné její skutečné zbrojní vývozy do zahraničí kvůli konkurenčním podnikům. S nimi měla často uzavřené kartelové dohody bránící ji v dojednaných obchodech.²¹² Podobným způsobem postupovalo i vedení Škodových závodů, ale motivací bylo spíše utajit skutečnou výši vývozu zbraní do zahraničí. Objednávky zbrojního materiálu do Jugoslávie byly uskutečňovány právě přes Ministerstvo národní obrany. Při uzavírání smluv prostřednictvím Ministerstva národní obrany bylo pro zahraniční konkurenci i ostatní zahraniční vládní i nevládní subjekty těžší získat přesné informace o tom, jakého objemu dosahují skutečné koncernové dodávky.²¹³

Dalším rozdílem mezi smlouvami byla formulace o finální podobě ceny ještě před dohodou o konečném produktu. V tomto ohledu opět objednávka 42 kamionů představuje

210 Tak tomu bylo například u smlouvy z 30.3.1933 MNO-11 na objednávku zbrojního materiálu v hodnotě 11 027 000 korun.; PAŠ. GR – ZB - ZBROJNÍ. karton 175. nezařazeno. Text objednávky z 30.3.1933. Strogo.Pov. A.T. č. 177.

211 Ministerstvo národní obrany Československé republiky vydávalo objednávací výnosy, které zasílalo jak Škodovým závodům, aby podnik věděl, že byl objednávkou oficiálně pověřen. Tak i Jugoslávskému Ministerstvu vojska a námořnictva, aby to mělo přehled, že jimi objednaný materiál jde u Škodových závodů oficiálně do výroby. Například u smlouvy z 30.7.1936 Přísl.Dův. A.T. č.6839 na dodávku zbrojního materiálu v hodnotě 53 275 920 korun.; PAŠ. ZBROJNÍ JUGO SMLOUVY. karton 89. nezařazeno. Objednávací výnos Ministerstva národní obrany zasláný Ministerstvu vojska a námořnictva a k rukám Škodových závodů 21.9.1936. č.j.5739 dův.přes.odb.předn.1936

212 FRANĚK. Dějiny koncernu brněnské Zbrojovky, s.22.

213 KARLICKÝ. Svět okřídleného šípku, s. 127.

výjimku. Fakt formulování konečné ceny ještě před odsouhlasením konečného prototypu udávala především nižší hodnota objednávky, zhruba 6,5 milionu korun pokud jde o objednávku 42 kamionů. V případě větších zbrojních kontraktů probíhaly zkoušky materiálu a úpravy podle přání zákazníka ještě před podepsáním smlouvy s konečnou sumou. Často docházelo ke zdoluhavým jednáním o podobě a množství materiálu

Tak tomu bylo například u 47 mm protitankových děl pro jugoslávskou armádu. Její představitelé projevíli zájem o tyto děla v roce 1937 po inspekci ministra Mariće. Tomu imponovaly děla ráže 37,2 mm zavedené do výzbroje československé armády. Generálnímu štábu jugoslávské armády však připadal jejich výkon slabý a rozhodl pro větší ráži 47 mm. Škodovy závody začaly zjišťovat situaci, zda je možné na tyto děla poskytnout případný další úvěr Jugoslávii, protože touto objednávkou by byl úvěr z roku 1935 na 700 milionů korun přečerpan.²¹⁴ Otázka financování se však ukázala jako lichá, protože Jugoslávie měla již od června roku 1935 objednány u Škodových závodů protiletcká děla stejné ráže 47 mm. Jejich dodávky měly začít již začátkem roku 1938, ale zkušební komise nebyly stále spokojeny s jejich parametry. Nakonec bylo rozhodnuto, že rezervované prostředky zhruba ve výši 170 milionů korun budou uvolněny a namísto protiletckých děl budou Jugoslávii dodány podobná protitanková děla v hodnotě okolo 100 milionů korun.²¹⁵

Z předchozího příkladu je jasně patrné, že představitelé Škodových závodů byli v tomto ohledu velice opatrní. Ujednání o finální ceně ještě před schválením finálního výrobku jako u dodávky 42 kamionů značí, že byl ze strany československé vlády vyvíjen tlak i na uzavírání potenciálně nevýhodných smluv. Takto nevýhodné smlouvy byly prostředkem, jak získat co největší počet zbrojních kontraktů směřujících do Jugoslávie. V přehledu škodovackého zbrojního oddělení z května 1938 je finální cena 42 automobilů Škoda 6ST6L-D kalkulována na přibližných 10 milionů korun.²¹⁶ Tato cena je zhruba o 3,5 milionu korun vyšší, než na jakou zněla smlouva. Jak je patrné, Škodovy závody takto malé obchody s ne přímo zbrojním materiálem často dotovaly ze svých prostředků. Samotný podnik i českoslovenští představitelé se tak snažili zajistit pro Škodovku lepší pozici při vyjednáváních o důležitých zbrojních kontraktech za desítky až stovky milionů korun, které byly ve hře. Malé zakázky nebyly pro

214 PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 71/416. nezařazeno. Aktová noticka o příjezdu jugoslávské generálské komise do Československa za účelem zhlédnutí zkoušek 47mm protitankového kanónu typu A5 z 14.5.1938. D/ 10332.

215 PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 71/416. nezařazeno. Aktová noticka pro pana generálního ředitele Ing. Vamberského o dodávce 47mm protiletckého děla Z3 do Jugoslávie z 5.5.1938. D/9717.

216 PAŠ. G.Ř. - SKŘIV. 70/414. nezařazeno. Zpráva zbrojního oddělení Škodových závodů a projednávaných a vyřizovaných obchodech s Jugoslávii ze 4.5.1938. Z odd. Zbrojovka. D/9680.

podnik příliš ekonomicky zajímavé a záměrem Škodových závodů bylo uzavírat větší kontrakty znějící na delší dobu, které by naplnily její výrobní kapacity.

Na velkých kontraktech byly škodovické marže mnohem zajímavější a tyto kontrakty také zajišťovaly dostatečnou vytíženost výrobních kapacit. Malé kontrakty, jak už to bývá, představovaly spíše nutnost, jejímž prostřednictvím se podniku otevíraly pomyslné dveře k zajímavým a velkým zbrojním zakázkám. V době zbrojní konjunktury 2. poloviny 30. let pak Škodovy závody rozhodně netrpěly nedostatkem objednávek. Vývoz zbrojního materiálu z Československa se v tomto období pohyboval okolo 25% celkového světového zbrojního exportu a Škodovy závody se na tomto čísle podílely zhruba jednou polovinou.²¹⁷

²¹⁷ PŮLPÁN. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990, s. 163.

7 Snaha Škodových závodů o budování pobočných závodů v Jugoslávii v druhé polovině 30. let

Ve 20. a 30. letech bylo hospodaření Škodových závodů ovlivňováno působením státních orgánů Československa. Především zbrojní oddělení plzeňského podniku bylo se státní správou prakticky v neustálém kontaktu při zprostředkování a platbách objednávek pro československé vojsko nebo pro vojska československých malodohodových partnerů. Československá vláda a armáda se snažily prosadit unifikaci výzbroje celého bloku Malé dohody.²¹⁸ Armády všech tří států tvořících malodohodový svazek, tedy Československo, Jugoslávie a Rumunsko by byly, v případě prosazení úplné unifikace, vyzbrojeny stejnými zbraněmi a používajícími totožné střelivo. Pokud by došlo v případě vojenského konfliktu se třetí stranou ke zhoršení zásobovacích podmínek, mohly armády bez problému se zásobováním působit i na území svých spojenců.

Velení československé armády mělo v případě propuknutí konfliktu reálné obavy, že budou jeho hlavní zbrojní podniky, především Škodovy závody, příliš zranitelné. Jejich poškození anebo přímo ovládnutí nepřítelem, by oslabilo bojeschopnost československé armády. Velmi výstižně se vyjádřil v březnu roku 1938 generál německé Luftwaffe Bodenschatz. Při svém setkání s jugoslávským vojenským attaché mu sdělil, že by bylo bláhové se spoléhat na československý zbrojní průmysl. V případě konfliktu Československa s Německem by byl prý velmi rychle ochromen.²¹⁹ Generál Bodeschatz nastínil jugoslávské vládě, že německá armáda má jistě plány k rychlému vyřazení československých zbrojovek z provozu. Stejný problém si samozřejmě uvědomovalo i vedení samotné československé armády. Blízkost k hranicím významných zbrojních podniků byla asi největším problémem pro bojeschopnost domácí armády v případě konfliktu. Škodovy závody se nacházely velmi blízko Německých hranic a Zbrojovka Brno byla velmi blízko hranic Rakouských a Maďarských.

Otázka pomoci s budováním zbrojního průmyslu na území Jugoslávie vyvstala již z počátku 20. let. Československé zbrojní podniky si pohrávaly s myšlenkou budování jugoslávského zbrojního průmyslu již v roce 1922. Škodovy závody měly v úmyslu společně se Zbrojovkou Brno a francouzským Schneiderem kapitálově vstoupit a dobudovat některý z jugoslávských podniků zaměřených na těžký průmysl. Výběr správného podniku se však jevil problematickým, protože žádný podnik v Jugoslávii neměl z počátku 20. let předpoklady k

²¹⁸ FRANĚK, Dějiny koncernu brněnské Zbrojovky, s. 25.

²¹⁹ GAJAN, Koloman, ed. a KVAČEK, Robert, ed. Germany and Czechoslovakia: 1918-1945: documents on German policies. Praha. Orbis. 1965, 171 s.

dobudování provozů sloužících i zbrojní výrobě. Potenciální investice by byla příliš vysoká a její návratnost nebyla jistá. Škodovka dala tehdy přednost upevnění vlastního postavení na jugoslávském trhu se zbrojním materiálem na úkor snahy budování zdejších průmyslových podniků.²²⁰

V průběhu 20. let a v první polovině let 30. myšlenka budování zbrojních závodů v Jugoslávii téměř zapadla. Ke konci 20. let byla Škodovka spokojena se svým postavením na zdejším trhu po sjednání stamilionových kontraktů na dodávky vlastního materiálu. Z počátku 30. let pak trápily Škodovku spíše problémy se zamrzlými platbami z Jugoslávie. Její vedení nemělo příliš zájem na jednání o dalších velkých kontraktech, dokud se nevyřeší problém s nesplatnými jugoslávskými úvěry. Nový impuls přinesla až zbrojní konjunktura druhé poloviny 30. let a pronikání německé konkurence na jugoslávský trh.

Jugoslávii byla v roce 1926 učiněna nabídka Škodovým závodům, na zbudování téměř celého státního jugoslávského průmyslu. Ten nebyl na světově konkurenční úrovni a potřeboval zahraniční kapitálovou účast na budování vlastních provozů. Škodovy závody podle mínění jugoslávských vyjednavců nabídly ale příliš vysoké ceny. Jugoslávii se jednání Škodových závodů nezamlouvalo a od jednání se ustoupilo. Škodovým závodům bylo jugoslávskými představiteli jejich jednání ve 30. letech často vyčítáno.⁴ I to byl důvod, proč se Jugoslávie při jednáních o budování zbrojních podniků v dtuhé polovině 30. let klonila na stranu německých firem. Chtěla ukázat československým zástupcům, že je možné jejich dodávky bez problému nahradit německými.

Československá zahraniční politika sledovala německé snahy o získání co největšího podílu na jugoslávském trhu s obavami. Posílení pozic Německa v Jugoslávii totiž znamenalo oslabení pozic Československa. I přes novou platební dohodu mezi Škodovkou a Jugoslávii z roku 1935 bylo pronikání německé konkurence na jugoslávský trh evidentní. Z toho důvodu se českoslovenští představitelé začaly znovu zajímat o možnosti budování jugoslávského zbrojního průmyslu. Ze strany československé zahraniční a obranné politiky se jednalo o jasný kalkul. Díky zbudovaným podnikům na území svých malodohodových partnerů by byla dostatečně zajištěna unifikace výzbroje malodohodových armád. Zároveň by se tím oslabil sílící vliv Německa a jeho firem ve spojeneckých zemích Československa.²²¹

220 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 59.

221 AMZV. IV SEKCE národohospodářská. karton 483. Dopis Ministerstva národní obrany Ministerstvu zahraničních věcí o dodávkách výzbroje do Jugoslávie z 20.9.1935. spis.č. 121509. č.j. 7349-Taj.hlšt./I.odděl.1935.

7.1 Kontrakty ke zbudování zbrojních podniků v Zenici a Sarajevu

V roce 1935 začala Jugoslávská vláda znovu jednat o možnostech nového úvěru od Československa. Jednalo by se o nový úvěr, nad rámec úvěru z léta 1935. Československé vyslanectví v Bělehradu jednalo s ministerským předsedou Stojadinovićem v prosinci roku 1935 o možnostech zbudování vojenské továrny v Zenici. Stojadinović se v rozhovoru s vyslancem zmínil, že jugoslávská strana bude v tomto ohledu nakloněna československým podnikům, nehledě na nabídky zahraniční konkurence a veškerým problémům s konkurencí spojených.²²² Ideou zlepšení malodohodové spolupráce v oblasti průmyslu byla i možnost kapitálových účastí československých podniků v Jugoslávii a Rumunsku. Rumunsko a Jugoslávie by do Československa dovážely více svých surovin a polotovarů odměnou za kapitálové účasti československých firem ve zdejších průmyslových odvětvích. Suroviny se i v době hospodářské krize obchodovaly za devizy a nabídka jejich vyšších dovozů v době zbrojní konjunktury musela být jistě zajímavá. Podniky, jež by se měly na budování průmyslových odvětví svých malodohodových partnerů podílet, odrazovala ale jejich vysoká státní ochranná politika.²²³

Nový úvěr chtěla Jugoslávie na nákup dalšího zbrojního materiálu od československých zbrojovek a na dostavbu podniku v Zenici. Možnost dostavby nového provozu v Zenici se týkala zbudování válcovny plechů a vysoké pece, kde se daly vyrábět například měděné dutinky pro potřeby zbrojního průmyslu. Z nich se vyráběly nábojnice pro různé ráže. Rozšíření provozu v jugoslávské Zenici a dobudování nových provozů s dodáním strojního vybavením mohlo být zajímavé právě pro Škodovy závody. Ty disponovaly dostatečnými technologiemi, aby se mohly zakázky účastnit. Vedení Škodových závodů ale příliš ochoty nejevilo. Investice do nového podniku zaměřeného na zbrojní výrobu v Jugoslávii znamenala budování vlastní konkurence.²²⁴ Škodovy závody byly v době zbrojní konjunktury druhé poloviny 30. let interesovány především ve výrobě a prodeji zbraní z vlastních provozů. Nové investiční celky nepředstavovaly v porovnání s přímými dodávkami zbrojního materiálu finančně příliš zajímavou alternativu.

Československé finanční kruhy v čele s Jaroslavem Preissem se, zároveň s neochotou Škodovky, nestavěly pozitivně k poskytnutí finančních prostředků na další velký úvěr Jugoslávii. Bály se rentability splácení z jugoslávské strany, protože musela již splácet nové

222 AMZV. IV SEKCE národohospodářská. karton 483. Zprávy československého vyslanectví v Bělehradu o dodávkách kulometů a vojenské továrně Zenice z 16.12.1935. č.j.161.211/II-i 1935.

223 SLÁDEK. Malá dohoda 1919-1938, s. 179.

224 KARLICKÝ. Svět okřídleného šípů, s. 218.

objednávky československým zbrojovkám z roku 1935 a staré závazky z 20. let. Zároveň malodohodová součinnost v 2. polovině 30. let vykazovala velké nedostatky co se týká spolupráce mezi Československem a Jugoslávií. Finanční instituce předpokládaly, že nová zakázka již zhoršující se vztahy nespasí. Dokonce i československé Ministerstvo národní obrany již s rostoucí hrozbou ze strany Německa a Maďarska začínalo upřednostňovat dodávky pro vlastní potřebu namísto pro své malodohodové spojení.²²⁵ Generální ředitelství Škodových závodů vyjádřilo stav Malodohodové spolupráce celkem výstižně: „*Budova Malé dohody sice stojí, ale je na spadnutí, zvláště od té doby, co se Jugoslávie sblížila se státy, které jsou proti Společnosti národů.*”²²⁶

Jednání o budování nových provozů v Zenici se táhlo několik let a zájem o zakázku projevila i zahraniční konkurence. Jugoslávie z důvodu liknavosti v přístupu Československa začala upřednostňovat německou konkurenci. Škodovy závody byly orientovány hlavně na výnos z přímých zbrojních dodávek. Těch měla Škodovka v této době dostatek a dávala jim přednost před kapitálovými účastmi v zahraničí. Jugoslávie nesla nelibě přístup Škodových závodů. I kvůli aktivní obchodní bilanci, kterou měla Jugoslávie s Německem zásluhou velkých dodávek svých zemědělských přebytků, bylo rozhodnuto upřednostňovat německé společnosti v zakázkách na budování vlastního průmyslu.²²⁷ Dodávky strojů z Německa by pomohly Jugoslávii snížit zahraničně-obchodní bilanci, kterou s Německem dlouhodobě měla.

V roce 1937 probíhal oficiální konkurz na zařízení pro továrnu v Zenici. Do konkurzu se přihlášily Škodovy závody, italsko-německé konsorcium firem Cossela a Pauling a německá společnost Krupp. Německá společnost Krupp silně podporovaná vlastním státem nabídla sice zastaralé vybavení, ale za nejnižší cenu a soutěž vyhrála. Jugoslávské Ministerstvo vojska a námořnictva tedy vyhlásilo vítězem soutěže německý Krupp a chystalo se s ním podepsat smlouvu v hodnotě 300 milionů dinárů. To se ovšem nelíbilo československým ministerstvům zahraničních věcí a národní obrany. Obávaly pronikání německého vlivu do klíčových oblastí jugoslávského zbrojního programu. Brzy se ale ukázalo, že německá vláda není ochotna Kruppu poskytnout potřebné finance a samotná firma jich sama neměla dostatek.²²⁸ Krupp neměl tedy jak zakázku dovést do zdárného konce a otázka dobudování provozu v Zenici byla do budoucna i nadále otevřená. Českoslovenští představitelé ale dostali významnou lekci a celá záležitost je přinutila k vyšší ostražitosti v jednání s Jugoslávií.

225 JANČÍK. Třetí říše a rozklad Malé dohody, s. 147-149.

226 Tamtéž, s. 157.

227 JANČÍK. Německo a Malá dohoda, s. 105.

228 JANČÍK. Třetí říše a rozklad Malé dohody, s. 172-174.

V březnu 1938 hlásilo již vyslanectví Československa v Bělehradu po jednání s generálním ředitelem národní banky Protićem, že nyní by byla dobrá chvíle zúčastnit se kapitálově v Zenici. Rozšíření by si vyžádalo již dříve zmíněnou částku 300 milionů dinárů. Jugoslávie navrhovala, aby se zakázky zúčastnily Škodovy závody spolu s francouzským Schneiderem. Škodovce se Schneiderem nabízela jugoslávská vláda odkup svých akcií v hodnotě 100 milionů dinárů. Zbýlých 200 milionů dinárů by společnosti zainvestovaly prostřednictvím dodávek zařízení. Tím by byly německé společnosti definitivně vyřazeny ze hry. Ministerskému předsedovi Stojadinovićovi rovněž situace vyhovovala. Potřeboval oslabit sílící pozice Německa v Jugoslávii a prostřednictvím francouzské účasti na dodávkách pro Zenici by si na svou stranu naklonil Francii s Anglií. Celou záležitost však vyslanectví nejdříve muselo projednat s premiérem Stojadinovićem a generálním ředitelem jugoslávské Státní hypoteční banky Gjurićem.²²⁹

Škodovy závody nabízely v červenci roku 1938 konkrétní vybavení pro továrnu v Zenici. Nabízely stroje a zařízení pro lisovnu stěel, kovárnu a hrubovnu dělostřeleckého materiálu. Hodnota Škodovkou nabízeného vybavení byla přibližně 22 milionů korun. Druhou část vybavení a budovy pro střelovku a stroje na výrobu granátů měla dodat firma Schneider. Hodnota materiálu od firmy Schneider byla dalších 23,5 milionu korun. Ceny byly kalkulovány však bez dopravy a montáže. Celkovou cenu kalkulovaly obě společnosti na zhruba 55 milionů korun. Nicméně francouzský Schneider slíbil dodat ofertu k posouzení až na podzim téhož roku.²³⁰ Po podepsání Mnichovské dohody se pozornost Škodových závodů i Schneidera upnula k jiným zájmům a objednávka na strojní vybavení již nebyla naplněna.

Další velkou rozjednanou objednávkou zůstávala reorganizace a rozšíření výrobního programu muniční továrny v Sarajevu. Škodovy závody se měly na modernizaci podniku podílet dodávkami strojního vybavení k výrobě a obrábění munice. Inženýr Skála hlásil v červenci roku 1938 z Jugoslávie, že se stále jedná o finální ceně. Škodovy závody již dodaly prvních 200 kusů zapalovacích strojů pro muničku v Sarajevu a vyčkávaly jak se dále bude situace s objednávkou vyvíjet.²³¹ Jednání trvala ještě následujícího půl roku. 11. února 1939 hlásilo vyslanectví Československé republiky v Bělehradu, že objednávka ve výši 200 milionů

229 AMZV. IV SEKCE národohospodářská. karton 483. Zpráva vyslanectví Československa v Bělehradu o možnosti kapitálové účasti v Zenici z 1.3.1938. č. 32.514 1938.

230 PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 70/414. nezařazeno. Aktová noticka pro pana presidenta Ing. Hromádka z 13.7.1938, s. 2-3.

231 Tamtéž, s. 4.

dinárů bude přisouzena Škodovým závodům k vyřízení. Vyslanectví považovalo přiřazení zakázky Škodovce za velký úspěch československého průmyslu v Jugoslávii.²³²

V muniční továrně v Sarajevu se měla vyrábět především munice pro škodovské typy dělostřeleckých zbraní. V první etapě navrhovala Škodovka začít s výrobou deseti typů munice o rážích 47 až 150 mm. K jejich výrobě bylo zapotřebí nejen strojové vybavení z dílen Škodových závodů, ale i potřebná dokumentace a licence k jejich výrobě. Škodovy závody souhlasily s poskytnutím potřebných výkresů a technické dokumentace spolu s prodejem licencí. Zároveň s poskytnutím výkresů by byl do sarajevské továrny vypraven tým expertů, který by jugoslávské vládě pomohl s montáží a zaškolením tamních pracovníků. Expertní tým by řídil v místě výroby produkci prvních 20 000 kusů každého z typů munice a výlohy za expertní tým by nesla Jugoslávská strana. Cenu strojního vybavení kalkulovaly Škodovy závody pro výrobu munice na 80 milionů korun. Licence a technická dokumentace k výrobě munice a potřebných zapalovačů vycházela na dalších 54,4, milionu korun.²³³

Škodovy závody, přemýšlely v roce 1937 i o investici do jugoslávských nalezišť nerostných surovin. Konkrétně se jednalo o koupi dolu na antimonovou rudu. Dostatečné množství antimonových derivátů získával koncern již ze slovenských dolů v Čučmě, kde byly získávány jako vedlejší produkt těžby zlata. V roce 1937, tedy v době zbrojní konjunktury, se ale antimonová ruda a produkty z ní stávaly dobrým obchodním artiklem. Jednalo se totiž o důležitou složku pro výrobu munice a Škodovka si tak chtěla zajistit dostatečný přísun strategické suroviny a možného výhodného obchodního artiklu. Tato investice by ale nutně znamenala další investice do chemického zařízení, které by umožnilo dále zpracovávat rudu na její deriváty. Koncernové společnosti Škodových závodů byly orientovány ale především na metalurgické a ne chemické zpracování rud. Z toho důvodu by v případě investice do dolů musela Škodovka zbudovat i zařízení k rafinaci vytěžené rudy. Proto kalkulace prostředků na investici příliš stoupaly.²³⁴ Škodovka v danou chvíli nevěděla, zda je naleziště antimonové rudy v Jugoslávii dostatečně bohaté. Nakonec od celého záměru upustila právě pro jeho nedostatečnou rentabilitu

232 AMZV. IV SEKCE národohospodářská. karton 483. Zpráva vyslanectví v Bělehradu Ministerstvu zahraničních věcí v Praze o zařízení muniční továrny v Sarajevu z 11.2.1939. č. 127/dův./39.

233 PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 69/413. nezařazeno. Aktová noticka pro pana generála Terzibašiče o rozšíření muniční výroby ve vojenském závodě v Sarajevu z 3.8.1938. D/15189.

234 PAŠ. G.Ř. - MODRÝ 17/195. nezařazeno. Aktová noticka pro pana ředitele Ing. Hromádku o koupi dolu na Antimonovou rudu z 11.11.1937.

7.2 Menší zakázky na jednotlivé strojní vybavení a prodej licencí s důrazem na dodávky pro jugoslávskou Kragujevac

Jednání o zakázce pro továrnu v Zenici se protáhla na několik let. Stejně jako tomu bylo u standardních objednávek na zbrojní materiál, i u objednávek na menší investiční celky se postupovalo rychleji. V případě objednávek pro továrnu v Kragujevací se nepostupovalo způsobem jediné velké objednávky. Objednávky vybavení, součástek a licencí byly rozděleny do několika menších smluv, znějících na jednotky nebo desítky milionů korun. První smlouvu uzavřelo Ministerstvo národní obrany a Ministerstvo vojska a námořnictva v polovině roku 1936. Smlouva z 20. června roku 1936 zněla na dodávku válcovacího zařízení mosazných plechů a zařízení pro výrobu měděných prstenů v hodnotě 11 milionů korun. Objednávka měla být placena jugoslávskými kapitálovými a pokladničními bony jak tomu bylo dohodnuto ve smlouvě o nových platebních podmínkách z roku 1935. Státní záruky za objednávku opět přebíralo Ministerstvo národní obrany. Jediným rozdílem oproti zbrojním kontraktům byla výše státních záruk. Ministerstvo národní obrany ručilo za objednávku ve výši 60% hodnoty fakturovaného materiálu.²³⁵

Smlouva byla v létě 1936 uzavřena, ale nedošlo dosud k předání záruk a splacení kauce ze strany Škodových závodů. Na řadu přišla otázka plateb za dodávku a s ní jugoslávská strana navrhla ještě připojit dodatek k objednání dalšího zařízení k pro čištění a moření kožených pásů. Součástí ceny nové objednávky bylo i zaškolení personálu k obsluze dodaných strojů. Dodatkovou smlouvu uzavřelo 31. března 1937 opět Ministerstvo národní obrany a Ministerstvo vojska a námořnictva s novou cenou 13 303 750 korun.²³⁶ S platbami za objednávku se ale i přes neschválení původní podoby smlouvy začalo již roku 1936. Hodnota dodaného vybavení Škodovkou 12,3 milionu korun. Zbýlý 1 milion byl Škodovce Jugoslávii vyplacen jako 6% úrokové výnosy z vydaných bonů.²³⁷

Dodávky za tuto objednávku proběhly bez výraznějších problémů a veškeré objednané zařízení bylo do továrny v Kragujevací dodáno do 1. prosince 1937. Posledním zařízením dodaným bylo doobjednávané zařízení pro čištění a moření kožených pásů. Nicméně při montáži a spouštění výroby se montéři a inženýři Škodových závodů menším problémům

235 PAŠ. GR - SKŘIV 69/413. nezařazeno. Dopis ministra financí Kalfuse Škodovým závodům o poskytnutí státních záruk za smlouvu 85-343 z 4.10.1937. č.j. 393/37 - IIB/5b.

236 PAŠ. GR - ZB - ZBROJNÍ. karton 202. nezařazeno. Dodatková smlouva Pov.R.Br.401 k objednávce 85-343 z 21.3.1937 zasláná vyslanectvím v Bělehradu Škodovým závodům. Zbr./16. 704.

237 Hodnota objednávky byla jako vždy vyšší, ale bylo nutné z její hodnoty odečíst kvitanční taxu v hodnotě 1/2% hodnoty objednávky a smluvní taxu v hodnotě 1% z ceny objednávky. Celkem 188 434 korun.; PAŠ. GR - ZB - ZBROJNÍ. karton 202. nezařazeno. Finanční plán plateb za objednávku 85-343 zasláný finančnímu řediteli Voráčkovi z vyslanectví v Bělehradu 18.2.1938. Fin.-Sk./Čý./č.101.82.

nevyhnuli. I po dodávce požadovaného zařízení pro válcovnu ještě nebyla zcela hotová budova, ve které se mělo zařízení nacházet. Stejně tak nebyl hotový přívod elektřiny, což znemožňovalo ozkoušení dodaných strojů. Spuštění strojů se tedy muselo odsunout z jara roku 1938 až na léto. Ostatní strojní vybavení pro slévárnu a výrobu mosazných tyčí již fungovalo bez problému.²³⁸

Zajímavé je, že platby za tuto objednávku probíhaly i v době protektorátu a po rozpoutání Druhé světové války. Finanční oddělení Škodových závodů hlásilo zaplacení pohledávky 20. května 1940. Splacením posledních kapitálových bonů a předáním zpět státních záruk za tuto objednávku poskytnutých mohlo finanční oddělení celou objednávku uzavřít.²³⁹

Pro továrnu v Kragujevac probíhala jednání o dodávkách strojního vybavení po malých zakázkách. Smlouva I. byla, jak jsme viděli na předchozím případě, úspěšně uzavřena a naplněna. Od roku 1938 probíhala mezi Škodovými závody a Jugoslávií jednání o dodávkách dalšího zařízení. Novou smlouvu uzavřely 16. října 1939 již přímo Škodovy závody s Ministerstvem vojska a námořnictva bez prostřednictví Ministerstva národní obrany. Za doby protektorátního vedení Škodových závodů a protektorátní vlády již nemělo zapotřebí skrývat zbrojní zakázky před zahraniční konkurencí. Německo již vědělo, jaké vybavení přesně Škodovka do Jugoslávie dodává a povolovala vyvážet jen menší investiční celky a téměř žádný zbraňový materiál. Dodávka strojního vybavení pro výrobu zapalovačů VT, časovacího prachu vz.25 a další strojní vybavení a náradí pro jugoslávskou Kragujevac nepřipadalo říšskoněmeckému vedení podniku nebezpečné. Hodnota objednávky byla necelých 5,7 milionu korun a dalších 1,2 milionu dinárů stálo vyslání odborného týmu ze Škodových závodů do Kragujevace k zaškolení tamních pracovníků.²⁴⁰

V konkurenci německých společností sice československý průmysl získával důležité kontrakty na budování jugoslávského průmyslu. Nicméně tyto kontrakty začaly být projednávány příliš pozdě. Československý zbrojní průmysl zaznamenal důležitá vítězství v boji s německou konkurencí, ale již nezůstal čas k jejich naplnění v rámci samostatného Československa. Od roku 1938 československé Ministerstvo národní obrany již dávalo přednost dodávkám pro svou vlastní potřebu i na úkor zbrojních dodávek pro Jugoslávii. Dodávky průmyslových celků a strojních zařízení pro zahraniční státy byly v době přípravy na budoucí konflikt odsunuty až na pozadí urgentních potřeb domácí armády. Vedení Škodových

238 PAŠ. G.Ř. - SKŘIV 69/413. nezařazeno. Kontrolní zpráva pro generální ředitelství o vývoji dodávek zařízení pro továrnu v Kragujevac z 8.2.1938. 8-6-1-320-G-IX-87-30.000.

239 PAŠ. GŘ – ZB - ZBROJNÍ. karton 202. nezařazeno. Přípis finančního oddělení generálnímu ředitelství o splacení pohledávek za I. objednávku pro Válcovnu v Kragujevac z 24.6.1940. Zbr/29.481.

240 PAŠ. GŘ – ZB - ZBROJNÍ. karton 196. nezařazeno. Interní sdělení Škodových závodů od zbrojního oddělení k finančnímu oddělení o zařizování továrny v Kragujevac z 28.12.1939. č. D/15888.

závodů vnímalo jednání veskrze negativně i přesto, že jednání s Jugoslávií nebylo vždy jednoduché a bylo s ním spojeno mnoho obtíží. Opouštění jugoslávských zakázek a neumožnění poskytnutí dalšího úvěru na nákup zbrojního materiálu pro Jugoslávii, brala Škodovka jako opouštění pracně získaných pozic.²⁴¹

Do podepsání Mnichovské dohody 30.9.1938 a rozpadu meziválečného Československa nedošlo k naplnění větších dodávek průmyslových celků ze Škodových závodů do jugoslávských podniků. Jednání o kapitálové účasti v hodnotě stovek milionů dinárů v továrně v Zenici nebo Sarajevu však pokračovala i za Druhé republiky. Nicméně ani v tomto období nedošlo k jejich naplnění. Velké kontrakty na zbudování nových provozů zbrojního průmyslu zůstaly pouze na papíře. Reálně dodány byly pouze menší dodávky jako ty pro továrnu v Kragujevaci. Menší investiční celky anebo prodej licencí k výrobě produktů licencovaných Škodovými závody, ale vyráběných v provozech v Jugoslávii probíhal v průběhu celých 30. let. Velké dodávky zablokovala neochota československých finančních institucí poskytnout Jugoslávii úvěr k nákupu strojního vybavení a neochota československé vlády přejmout za tyto úvěry záruky.²⁴²

241 JANČÍK. Třetí říše a rozklad Malé dohody, s. 182-183.

242 KARLICKÝ. Svět okřídleného šípů, s. 219.

Závěr

Škodovy závody byly zavedeným zbrojním podnikem ještě před vznikem samostatného Československa v roce 1918. Díky tomu měly v meziválečném období velký potenciál stát se největším zbrojním podnikem ve střední Evropě. Snaha Československa o stmelení spojeneckého paktu Malé dohody pomocí unifikace výzbroje všech tří malodohodových armád, zajišťovala Škodovým závodům dostatek zakázek. Československo se ale muselo potýkat s rozdílnými hospodářskými zájmy států Malé dohody. Spolupráce mezi Československem a Jugoslávií byla ve 20. a 30. letech pouze tak účinná, jak se dařilo oběma státům ekonomicky spolupracovat. Lépe řečeno, jak se dařilo československým vládám vyhovět jugoslávským požadavkům na hospodářské ústupky z československé strany. Vyzbrojování jugoslávské armády československými zbrojními podniky stálo Československo mnoho práce a ústupků. Byl to ale jeden z nejúčinnějších prostředků, jak přimět jugoslávskou vládu ke spolupráci v rámci Malé dohody.

Jugoslávie byla pro Škodovy závody zákazníkem problematickým. Na jednu stranu jevila značný zájem o nákupy zbraní a munice z dílen Škodovky. Na druhou stranu ale již v průběhu 20. let, a především v průběhu let 30., trpěla nedostatkem prostředků k financování modernizace vlastní armády. Škodovy závody tedy nemohly prodávat zbrojní materiál za devizové prostředky jako tomu bylo zvykem na mezinárodní scéně. Škodovy závody musely jugoslávské vládě na tyto nákupy zajistit úvěr, ze kterého Jugoslávie hradila nákup škodováckých zbraní.

Potřebné úvěry pro jugoslávské nákupy ve 20. a 30. letech nebyly schopny Škodovy závody zajistit z vlastních prostředků. Československé banky nebyly ochotné financovat úvěry ve výši stovek milionů korun kvůli špatnému stavu jugoslávských financí a tím i špatné platební morálce jugoslávské vlády. Do hry tedy vstupovala československá vláda, která se stávala garantem sjednaných obchodů mezi Škodovými závody a Ministerstvem vojska a námořnictva Jugoslávie. Československo poskytovalo na sjednané úvěry záruky československým bankám, že budou tyto úvěry Škodovce zaplacený. Zároveň se zavazovalo jugoslávské vládě, že budou kontrakty ze strany Škodových závodů naplněny. Záruky za uzavírané objednávky šly dokonce tak daleko, že smlouvy mezi sebou uzavírala ministerstva obrany a vojska a námořnictva. Škodovým závodům byly objednávky ministerským výnosem pouze předány ke zpracování.

Tím byla pro československé banky zajištěna dostatečná záruka k poskytnutí úvěrů Škodovým závodům na výrobu Jugoslávii objednaných zbraní.

Bez státních záruk by jistě Škodovy závody na úvěry v řádů stovek milionů korun neměly šanci dosáhnout. V průběhu 20. let poskytly Škodovy závody Jugoslávii úvěry v přibližné výši 300 a 800 milionů korun. Ve 30. letech poskytla Škodovka Jugoslávii další úvěr okolo 500 milionů korun. Za všechny tyto zbrojní úvěry ručil československý stát. Stinnou stránkou úvěrových nákupů byla ale i jejich delší splatnost. Úvěry poskytnuté ve 20. letech začínaly být splatné až v následující dekádě. Vinou celosvětové hospodářské krize počátku 30. let přestala Jugoslávie za své závazky řádně splácet. Špatná platební schopnost jugoslávské vlády poškozovala Škodovku, protože měla zbrojní materiál pro jugoslávskou armádu z velké části vyrobený a expedovaný. Jugoslávie však za tento materiál přestala platit a tím dostala Škodovy závody do krizové situace. Ty raději přestaly výrobky do Jugoslávie expedovat, protože nebylo jisté jestli za ně někdy dostanou zaplacené. Vysoké úvěry sjednané za přispění československá vlády přinášely Škodovce vysoký zisk. Zároveň ale představovaly pro plzeňský podnik vysoké riziko v případě nenadálých situací.

Československo se snažilo v období hospodářského úpadku počátku 30. let poskytovat domácím exportním podnikům součinnost při prodeji jejich výrobků v zahraničí. Těchto výhod využívaly i Škodovy závody. O zbrojní materiál Škodových závodů byl v Jugoslávii stále zájem, ale Jugoslávie za něj neměla jak zaplatit kvůli nedostatku devizových prostředků. Hlavním tématem ve spolupráci mezi Škodovými závody a československou vládou se stala snaha o získání prostředků ke splácení poskytnutých úvěrů. Československo zavedlo s Jugoslávii clearingový obchodní styk, který umožňoval získat jen omezenou výši finančních prostředků. Českoslovenští exportéři proto inkasovaly platby, jejichž splatnost se stále prodlužovala. Škodovy závody měly mezi československými společnostmi výsadní postavení. Ministerstvo financí Československé republiky zřídilo mimořádný clearingový účet pro potřeby Škodových závodů. Tím se snažila domácí vláda zajistit Škodovce rychlejší přísun za zamrzlé pohledávky v Jugoslávii. Škodovy závody se snažily získat další prostředky i nad rámec již probíhajících plateb formou soukromého clearing. Ani tato možnost ale nepřinášela Škodovým závodům výši prostředků kryjících splátky jugoslávských zbrojních úvěrů

Do podepsání nové platební dohody mezi Škodovkou a Jugoslávii v roce 1935 se však situace příliš nezměnila a úvěry Škodových závodů zůstávaly z velké části nesplaceny. Až nová platební dohoda přinesla znovuzesplatnění škodovackých pohledávek. Československý stát hrál při vyjednáváních o nové platební dohodě opět významnou roli. Veškeré jugoslávské platby šly přes Ministerstvo financí Československa, které je zaúčtovalo přes clearingový obchodní

styk s Jugoslávií. Škodovy závody byly tedy zcela závislé na československých státních institucích, co se týká inkasování plateb za jugoslávské objednávky.

Snaha Československa o utužení malodohodového paktu vedla k usměrňování škodovického výrobního programu, ale i k ovlivnění obchodů uzavřených s jugoslávskou vládou. Československo prostřednictvím brněnské Zbrojovky vnutilo Škodovým závodům dohodu o rozdělení výrobního programu mezi oběma podniky. Škodovy závody z počátku 20. let vyráběly a dodávaly do Jugoslávie i pěchotní zbraně a munici. Podle dohod s brněnskou Zbrojovkou z let 1925 a 1929, ale směly vyrábět ve svých provozech pouze zbraně a munici ráže větší než 25 mm. Výměnou získaly monopolní postavení ve výrobě dělostřeleckých zbraní na českém trhu. V průběhu 20. let ale dodaly Škodovy závody jen do Jugoslávie pěchotní zbraně a munici v hodnotě desítek milionů korun. Dohodou se Zbrojovkou Brno se připravily o lukrativní část své produkce.

Idea unifikace malodohodových armád vzešla z Československa se na hospodaření Škodových závodů projevovala celé meziválečné období. Škodovy závody byly nuceny i ke ztrátovým nabídkám jugoslávské armádě jen za účelem zajištění společné výzbroje. Škodovka často dotovala ze svých prostředků menší zbrojní kontrakty jen z toho důvodu, aby si zajistila výhodné postavení v dalších zakázkách a tím udržela jednotnost výzbroje československé a jugoslávské armády. Ke konci 30. let nabízely Škodovy závody Jugoslávii i participaci na budování jejího zbrojního průmyslu. Na těchto dodávkách však Škodovka přímý zájem neměla a jednala vyloženě na žádost Československa. V době zbrojní konjunktury před druhou světovou válkou bylo pro podnik racionálnější soustředit se přímo na výrobu zbrojního materiálu. Dodávky průmyslových celků nedávaly ekonomický smysl. Ze zbrojních dodávek měl podnik vyšší zisk. Pomocí při budování jugoslávského průmyslu by si navíc plzeňský podnik budoval svou vlastní konkurenci, což pro něj jistě nebylo žádoucí.

Cílem práce bylo zmapovat zbrojní kontrakty Škodových závodů pro potřeby jugoslávské armády. Napojení Škodových závodů na československý stát a jejich společný postup pokud jde o zbrojní dodávky do spojeneckých malodohodových zemích. Československo mělo zájem na vyzbrojení svých spojenců a stmelení spojeneckého svazku. Bylo ochotné k tomu použít veškeré jemu potřebné prostředky. Škodovým závodům do jisté míry československá podpora vyhovovala. Díky podpoře státu dosáhly Škodovy závody na lepší podmínky i na větší objemy objednaného zboží. Tématu zbrojních obchodů Škodových závodů s Jugoslávií a jejich ovlivnění československým státem se dosud věnovalo velmi málo publikací a článků. Věřím, že má práce přinese ucelenější pohled na spolupráci mezi

Škodovými závody a československými vládami ve 30. letech. Zároveň zodpoví otázky, do jaké míry bylo hospodaření podniku státními intervencemi ovlivněno.

Při zpracování tématu zbrojních zakázek v meziválečném Československu je složité najít klíčové materiály. Zbrojní kontrakty uzavíralo oficiálně Ministerstvo národní obrany Československa a Škodovým závodům je předávalo ke zpracování ministerskými dekrety. Smlouvy bývaly označovány pouze čísly a jejich rozlišení je z toho důvodů ztížené. Rovněž platby a dodávky zbrojního materiálu probíhaly nepravidelně a je tedy složité od sebe jednotlivé objednávky rozlišit ve finančních materiálech Škodových závodů. Podnikový archiv Škodových závodů je ovlivněn i nedávným stěhováním do pracoviště v Nepomuku. Jeho fond stále není finálně rozřazen a klasifikován. Bez pomoci magistry Nohovcové, která se několik let stará o roztřídění archiválií, by byla orientace v něm téměř nemožná. Škodovy závody měly velký zájem na obchodu se zahraničím. Pro jejich hospodaření bylo klíčové sledování vývoje mezinárodních vztahů a jeho dopady na jednotlivé státy. Podnikový archiv Škodových závodů je tedy sám o sobě malou sondou do dějin meziválečné Evropy.

Přílohy

Tabulka I: Dodávky dělostřeleckého materiálu a munice Škodových závodů pro jugoslávskou armádu v letech 1926-1940

rok	množství v kusech	zboží	ráže (v cm)
1926	25000	nárazových granátů pro pěchotní kanon	3,7
	300	nárazových granátů pro hmoždíř (krátké dělo)	30,5
1927	900	nárazových granátů pro hmoždíř (krátké dělo)	30,5
1928			
1929	8	protiletadlových děl	7,65
	20016	časovacích granátů pro protiletadlové dělo	7,65
	160	horských děl vzor 28	7,5
	45000	nárazových granátů pro horské dělo vzor 28	7,5
	198	časovacích granátů pro horské dělo vzor 28	7,5
	100	polních kanonů vzor 28	7,65
	44448	časovacích granátů pro polní kanon vzor 28	7,65
	4992	tříštivých granátů pro polní kanon vzor 28	7,65
	40	houfnic	10
	36000	časovacích granátů pro houfnice	10
	3000	nárazových granátů pro těžký kanon	15
	9000	protipancéřových granátů pro těžký kanon	15
	500	nárazových granátů pro hmoždíř	22
	1000	nárazových granátů pro hmoždíř	30,5
	19450	průklepových rozbušek	
	20000	zapalovačů pro různé ráže	
1930	59802	časovacích granátů pro horské dělo vzor 28	7,5
	5000	nárazových granátů pro horské dělo vzor 28	7,5
	50000	tříštivých granátů pro horské dělo vzor 28	7,5
	200	polních kanonů vzor 28	7,65
	42552	časovacích granátů pro polní kanon vzor 28	7,65
	90000	nárazových granátů pro polní kanon vzor 28	7,65
	85008	tříštivých granátů pro polní kanon vzor 28	7,65
	20000	protipancéřových granátů pro polní kanon vzor 28	7,65
	92	protiletadlových kanonů vzor 28	7,65
	73984	časovacích granátů pro protiletadlový kanon vzor 28	7,65
	36000	nárazových granátů pro polní houfnici	10
	16	motorizovaných těžkých kanonů vzor 28	15
	10	motorizovaných hmoždířů vzor 28	22
	550	průklepových rozbušek	
1931	10000	protipancéřových granátů pro polní kanon vzor 28	7,65
	50000	nárazových granátů pro dlouhé dělo	10,5
	500	nárazových granátů pro hmoždíř vzor 28	22
	1000	nárazových granátů pro houfnici	15
	6000	časovacích granátů pro protiletadlový kanon vzor 28	7,65
1932/33	4	motorizované těžké kanony vzor 28	15
1934	20000	časovacích granátů pro polní houfnice vzor 28	10

	25	rezervních košil pro polní kanon vzor 28	7,65
	25	rezervních košil pro protiletadlové dělo vzor 28	7,65
1935			
1936	36	horských děl (s možností zapřažení zvířat)	7,5
	9000	nárazových granátů pro horské dělo	7,5
	5000	časovacích granátů pro horské dělo	7,5
	900	nárazových granátů pro houfnici	30,5
	100	košil pro polní kanon vzor 28	7,65
	25	košil pro protiletadlové dělo vzor 28	7,65
	20000	průklepových rozbušek	
1937	18000	tříštivých granátů	7,5
	4000	časovacích granátů	7,5
	32	protiletadlových kanonů vzor 28	7,65
	16000	časovacích granátů pro protiletadlový kanon vzor 28	7,65
	24	dlouhých děla s možností motorizace	10,5
	3000	protipancéřových granátů pro dlouhé dělo	10,5
	1800	časovacích granátů pro dlouhé dělo	10,5
	7200	nárazových granátů pro dlouhé dělo	10,5
	500	nárazových granátů pro hmoždíř	22
	4000	nárazových granátů pro protitankový kanon	3,72
	61	zaměřovacích dalekohledů	
	10	Jednoduchých dálkoměrů	
	8	bojových vozidel s jedním hlavním kanonem	3,72
1938	1000	protipancéřových granátů pro těžký kanon	15
	48	těžkých houfnic	15
	16000	nárazových granátů pro těžkou houfnici	15
	8000	protipancéřových granátů pro těžkou houfnici	15
	140	Jednoduchých dálkoměrů	
	39	zaměřovacích dalekohledů	
	3	kombinované dálkoměry	
	4000	protipancéřových granátů pro protitankové dělo	,
1939	100	pěchotních kanonů	3,72
	39992	protipancéřových granátů pro pěchotní kanon	3,72
	25000	nárazových granátů pro pěchotní kanon	3,72
	235	protitankových děl s možností motorizace	4,7
	121334	protipancéřových granátů pro protitankové dělo	4,7
	40445	nárazových granátů pro protitankové dělo	4,7
	4	protiletadlové kanony vzor 28	7,5
	40000	průklepových rozbušek	
	23	kombinovaných dálkoměrů	
1940	12	protitankových děl s možností motorizace	4,7
	10008	protipancéřových granátů	3,72
	60000	průklepových rozbušek	
	21000	nárazových rozbušek	
	36	protiletadlových kanonů vzor 28	7,5
	49000	časovacích granátů pro protiletadlový kanon vzor 28	7,5
	1000	cvičných granátů pro protiletadlový kanon vzor 28	7,5

	27	kombinovaných dálkoměrů	
	4	zařízená velitelská stanoviště	
	40	náhradních vyměnitelných hlavní	7,5
	80	protiletadlových kanonů vzor 28	7,65
	78000	časovacích granátů pro protiletadlový kanon vzor 28	7,65
	1300	cvičných granátů pro protiletadlový kanon vzor 28	7,65
	20	vzduchoměřících přístrojů	
	140	hlavňových výkovek (nutné dále zpracovat)	
	150	protitankových děl s možností motorizace	3,72
	20000	protipancéřových granátů pro protitankové dělo	3,72
	10000	nárazových granátů pro protitankové dělo	3,72
	15000	nárazových rozbušek	
	90050	kilogramů střelného prachu	
1941	10000	nárazových rozbušek	
	12000	kilogramů střelného prachu	

Zdroj: PAŠ. KARLICKÝ 71/1475. nezařazeno. Sumarizace exportu pro německou okupační správu.

Tabulka II.: Dodávky dělostřeleckého materiálu a munice Škodových závodů pro jugoslávské námořnictvo v letech 1928-1940

rok	množství v kusech	zboží	ráže (v cm)
1928	4	protiletadlový kanon s možností motorizace	8,35
	485	časovacích granátů	8,35
	480	temperovaných granátů	8,35
	240	cvičných granátů	8,35
	1250		3,72
	1200	cvičných granátů	3,72
	4	jednohlavňové protiletadlové kanony	3,72
	1200	časovacích granátů	3,72
	1300	cvičných granátů	3,72
1929	2	palubní kanony	14
	3	protiletadlové kanony	3,72
	400	časovacích kouřových granátů	8,35
	430	tříštivých	3,72
	420	cvičných kouřových granátů	3,72
	5	lodní kanon	15
	700	časovacích granátů	8,35
	600	tříštivých granátů	8,35
	300	cvičných granátů	8,35
1930	4000	časovacích kouřových granátů	3,72
1931	2	palubní protiletadlové kanony	7,5
	750	tříštivých granátů pro palubní kanon	14
	300	cvičných granátů pro palubní kanon	14
	2650	tříštivých granátů	3,72

	2000	cvičných granátů	3,72
	7200	časovacích granátů	4
	3800	tříštivých granátů	4
	600	protipancéřových granátů	8,35
	600	cvičných granátů	8,35
1932/33	4	1-hlavňové palubní lodní kanony se 4-hlavňovým protiletadlovým kanonem	14 a 3,72
	2	1-hlavňové palubní protiletadlové kanony	4
	2	2-hlavňové palubní protiletadlové kanony	4
	2	Jednohlavňové protiletadlové kanony s 2-dvouhlavňovým protiletadlovým kanonem, motorizované	8,35 a 3,72
	1	2-hlavňový palubní protiletadlový kanon	8,35
	2400	časovacích granátů pro protiletadlové kanon	4
	3300	tříštivých granátů pro protiletadlový kanon	4
	1000	časovacích kouřových granátů pro protiletadlový kanon	4
	4000	časovacích granátů pro protiletadlový kanon	8,35
	2000	protipancéřových granátů pro protiletadlový kanon	8,35
1934			
1935			
1936			
1937			
1938	12	palubní lodní kanon	12
	3500	tříštivý granát pro palubní lodní kanon	12
	500	cvičný granát pro palubní lodní kanon	12
	350	cvičný granát pro palubní lodní kanon	14
1939	300	světelná munice	12
	1000	časovacích granátů	8,35
	300	světelná munice	8,35
	2	náhradní hlavňe pro kanon	8,35
	2	náhradní hlavňe pro kanon	9
	12	náhradních hlavňe pro lodní kanon	12
	3	náhradní hlavňe pro kanon	6,6
	18136	kilogramů střelného prachu	
	500	cvičných granátů	8,35
	500	průklepových rozbušek	
	400	prázdných nábojnic (dutinek)	8,35
	4000	prázdných nábojnic (dutinek)	4,7
	4000	roznětek pro granáty	4,7
	2000	prázdných nábojnic (dutinek)	3,7
1940	2500	cvičných časovacích kouřových granátů	3,72
	1000	rozbusek	
	180	kilogramů střelného prachu	
1941	1500	kilogramů střelného prachu	

Zdroj: PAŠ. KARLICKÝ 71/1475. nezařazeno. Sumarizace exportu pro německou okupační správu.

Tabulka III.: Výše fakturovaného obrátu koncernu Škoda v letech 1925-1938 v běžných cenách

Rok	Tuzemsko			Export			Prodej celkem
	zbrojní	mírové	celkem	zbrojní	mírové	celkem	
1925	120 129 190	376 725 300	496 584 490	47 914 308	160 377 619	208 291 927	705 146 417
1926	86 520 568	368 000 936	454 521 504	88 820 681	146 455 414	235 276 095	689 797 599
1927	28 643 260	463 735 633	492 378 893	123 408 672	200 487 682	323 896 354	816 275 247
1928	111 119 513	560 660 611	471 780 124	114 010 567	309 996 853	424 007 420	1 095 787 544
1929	63 946 513	621 358 770	685 305 717	575 214 589	269 556 849	841 771 438	1 527 077 155
1930	176 995 680	668 595 958	845 591 638	559 385 839	229 627 107	789 012 946	1 634 604 584
1931	134 945 920	600 174 492	725 660 412	259 117 600	211 576 853	470 694 453	1 206 354 865
1932	80 954 483	417 064 492	498 018 568	67 316 977	88 851 417	156 168 394	654 186 962
1933	77 539 722	334 822 152	410 361 874	92 986 028	91 378 286	184 364 314	594 726 188
1934	288 754 937	282 589 717	575 344 654	89 440 202	128 126 102	217 566 304	789 910 958
1935	452 453 059	289 501 869	741 954 928	104 635 858	226 967 078	331 602 936	1 073 557 864
1936	253 826 301	253 079 619	506 905 920	324 791 900	172 122 750	496 914 650	1 003 820 570
1937	479 954 556	336 683 907	816 638 463	628 152 719	266 565 175	894 717 894	1 711 356 357
1938	611 794 653	408 915 622	1 020 710 275	682 493 542	273 811 481	946 305 023	1 977 015 298

Zdroj: KARLICKÝ, Vladimír. Svět okřídleného šípů: koncern Škoda Plzeň 1918-1945, s. 598

Prameny a literatura

Nevydané prameny

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky

- 1) Fond: IV. sekce, národohospodářská, kartony 483, 538, 539

Národní archiv Praha

- 1) Fond: Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností, kartony 5, 6
- 2) Fond: Hospodářská rada Malé dohody, karton 2

Státní oblastní archiv v Plzni – Podnikový archiv Škoda

- 1) Generální ředitelství - VAŘ - 68/257 ,3/11
- 2) Generální ředitelství - ZB - ZBROJNÍ, kartony 175, 180, 196, 202
- 3) Generální ředitelství - ZBROJNÍ, karton 174
- 4) Generální ředitelství - SKŘIV 13/97, 69/413, 70/414, 71/416
- 5) Generální ředitelství - MODRÝ 17/195
- 6) KARLICKÝ - 164/2982, 71/1475, 147/2712, 71/1475
- 7) P SGŘ - Havlíček - Jugoslávie
- 8) ZBROJNÍ JUGO SMLOUVY, karton 89
- 9) 2559-61

Publikované prameny

- 1) Historická statistická ročenka. Federální statistický úřad. Praha: SNTL 1985. 910 s.
- 2) Organizační pakt Malé dohody. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1933. částka 40. č. 106. s. 3. [online]. Dostupný z URL: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1933/040-1933.pdf>.
- 3) Zákon ze dne 22. června 1926 č. 109 jímž se částečně mění zákon o celním sazebníku pro československé území a celní sazebním a vydávají se ustanovení o úpravě obchodních styků s cizinou. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč.

1926. částka 53. s. 1. citace 6. října 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1930/035-1930.pdf>>
- 4) Zákon ze dne 5. června 1930 č. 72 jímž se vláda zmocňuje k zavedení celních přírážek k celním sazbám u některých druhů obilí, mouky a mlýnských výrobků a jímž se zakazovala chemická úprava mouky. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1930. částka 35. s. 1. citace 6. října 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1930/035-1930.pdf>>
- 5) Vládní nařízení ze dne 19. prosince 1921 č. 460 o nové úpravě celních sazeb pro československé celní území. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1921. částka 123, s. 2-3. citace 7. září 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1921/123-1921.pdf>>
- 6) Vyhláška ministra financí (14) ze dne 20.června.1932, kterou se uveřejňuje opatření Národní banky Československé ku provedení dohody sjednanou mezi vládou království Jugoslávie a mezi vládou republiky Československé o úpravě platů z dovozu a vývozu zboží, jakož i z jiných závazků mezi oběma státy č. 93. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1932. částka 32. s. 4-5. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1932/032-1932.pdf>>
- 7) Vládní nařízení ze dne 4. června 1925 č. 111 o částečné úpravě celního sazebníku pro československé celní území. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. Roč. 1925. částka 47. s. 1-2. citace 7. září 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1925/047-1925.pdf>>
- 8) Vládní nařízení ze dne 24.9.1931, kterým se provádí zákon ze dne 16. července 1931. č. 121 Sb. z.a.n.. o podpoře zahraničního obchodu. č. 158, Sb. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1931. částka 73. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1931/049-1931.pdf>>
- 9) Vládní nařízení ze dne 13. července 1934 č. 137 o úpravě obchodu s obilím, moukou a mlýnskými výrobky a některými krmivy In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. Roč. 1934. částka 55. s. 1-15. citace 22. listopadu 2016. [online]. Dostupný z URL:<<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1934/055-1934.pdf>>
- 10) Vládní nařízení ze dne 3. srpna 1934 č. 190 o celních přírážkách k celním sazbám na některé druhy obilí. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. Roč. 1934. částka 66. § 1. s. 1. citace 7. září 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1934/066-1934.pdf>>

- 11) Vládní nařízení ze dne 1. června 1935 č. 120 o celních přírážkách k celním sazbám na některé druhy obilí. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. Roč. 1935. částka 36. § 1. s. 4. citace 7. září 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1935/036-1935.pdf>>
- 12) Vyhláška ministrů financí, průmyslu, obchodu a živností a zemědělství ze dne 13. srpna 1925 č. 179 již se provádí vládní nařízení ze dne 4. června 1925, č. 111 Sb. z.a n. o částečné úpravě celního sazebníku pro československé celní území. § 1 In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1925. částka 73. s. 1. citace 7. září 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1925/073-1925.pdf>>
- 13) Vyhláška ministra financí (14) ze dne 20.června.1932, kterou se uveřejňuje opatření Národní banky Československé ku provedení dohody sjednanou mezi vládou království Jugoslávie a mezi vládou republiky Československé o úpravě platů z dovozu a vývozu zboží, jakož i z jiných závazků mezi oběma státy č. 93. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1932. částka 32. s. 4-5. citace 11. října 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1932/032-1932.pdf>>
- 14) Vyhláška ministrů financí, průmyslu, obchodu a živností a zemědělství ze dne 5. srpna 1933 č. 166 o celní přírážce k celním sazbám na vepřový dobytek. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. roč. 1933. částka 52. s. 10. citace 7. září 2016. [online]. Dostupný z URL: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1933/052-1933.pdf>>

Odborná literatura

- 1) BYSTRICKÝ, Valerián - DEÁK, Ladislav. Európa na prelome: diplomatické a politické vzťahy v rokoch 1932-1933. 1. vyd. Bratislava: Pravda, 1974. 432 s.
- 2) DEÁK, Ladislav. Zápas o strednú Európu 1933-1938: politicko-diplomatické vzťahy. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1986. 287 s.
- 3) FRANĚK, Otakar. Dějiny koncernu brněnské Zbrojovky. Díl 2. Zbraně pro celý svět: (zahraniční obchod zbraněmi a municí koncernu brněnské Zbrojovky mezi dvěma válkami). Brno: Blok. 1970. 195 s.
- 4) GAJAN, Koloman. ed. a KVAČEK, Robert. ed. Germany and Czechoslovakia: 1918-1945: documents on German policies. Praha. Orbis. 1965. 171 s.

- 5) HARNA, Josef. Krize evropské demokracie a Československo 30. let 20. století: (srovnávací sonda). Vyd. 1. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006. 183 s. ISBN 80-7286-104-2.
- 6) CHYLÍK, Jindřich. Vývoj zahraničního obchodu v našich zemích. Vydání první. V Praze: Jednota k povzbuzení průmyslu v Čechách, 1947. 66 s.
- 7) JAKUBEC, Ivan. Československý průmysl a racionalizace 1918-1938. In VALENTA. Jaroslav - VORÁČEK. Emil - HARNA. Josef. Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze 5.-8. října 1998. 1. díl. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky. 1999. 367 s. ISBN 80-85268-99-X.
- 8) JANČÍK, Drahomír. Třetí říše a rozklad Malé dohody : hospodářství a diplomacie v Podunají v letech 1936-1939. Praha: Karolinum. 1999. 270 s. ISBN 80-7184-800-3.
- 9) JANČÍK, Drahomír. Německo a Malá dohoda: hospodářské pronikání Německa do Jugoslávie a Rumunska v první polovině 30. let. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1990. 175 s. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Monographia; 134/1990.
- 10) JANČÍK, Drahomír - KUBŮ, Eduard. Zahraniční obchod - aktivní či pasivní činitel zahraniční politiky? In VALENTA. Jaroslav - VORÁČEK. Emil - HARNA. Josef. Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze 5.-8. října 1998. 1. díl. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky. 1999. 367 s. ISBN 80-85268-99-X.
- 11) KARLICKÝ, Vladimír. Svět okřídleného šípu : koncern Škoda Plzeň 1918-1945. Plzeň: Paseka. 1999. 651 s. ISBN 80-7185-269-4.
- 12) KLIMEK, Antonín. - KUBŮ, Eduard. Československá zahraniční politika 1918-1938 : kapitoly z dějin mezinárodních vztahů. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku. 1995. 115 s. ISBN 80-85241-88-9.
- 13) KOSTA, Jiří. Zahraniční obchod Československa (1918-1937). In VALENTA. Jaroslav - VORÁČEK. Emil - HARNA. Josef.. Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze 5.-8. října 1998. 1. díl. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky. 1999. 367 s. ISBN 80-85268-99-X.
- 14) KUBŮ, Eduard. - PÁTEK, Jaroslav. Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha: Karolinum. 2000. 439 s. ISBN 80-7184-716-X

- 15) KVAČEK, Robert. Nad Evropou zataženo: Československo a Evropa 1933-1937. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1966. 450 s.
- 16) OLŠOVSKÝ, Rudolf. Světový obchod a Československo 1918-1938. 1. vyd. Praha: SNPL, 1961. 287 s.
- 17) OLŠOVSKÝ, Rudolf a kol. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918-1945. 1. vyd. Praha: SNPL, 1961. 718, [8] s.
- 18) PELIKÁN, Jan - TEJCHMAN, Miroslav. Dějiny Jugoslávie: (1918-1991). 1. vyd. Praha: Karolinum, 1994. 89 s. ISBN 80-7066-939-X
- 19) PŮLPÁN, Karel. Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. 2 sv. (302 s., s. 303-578). ISBN 80-7066-785-0.
- 20) SEKANINA, Milan. Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska. 1. vyd. Praha: Libri, 2004. 143 s. Otazníky našich dějin; sv. 11. ISBN 80-7277-213-9.
- 21) SKŘIVAN, Aleš. K charakteru, rozsahu a zaměření československého vývozu v meziválečném období. *Acta Oeconomica Pragensia*. 2007, 15, 7, s. 367–382.
- 22) SKŘIVAN, Aleš. Zbrojní výroba a vývoz meziválečného Československa. In Ekonomická revue. Ostrava: Vysoká škola báňská - Technická univerzita. 2006. roč. 9. č. 3. s. 19-31. ISSN 1212-3951.
- 23) SLÁDEK, Zdeněk. Malá dohoda 1919-1938 : její hospodářské, politické a vojenské komponenty. Praha: Karolinum. 2000. 297 s. ISBN 80-7184-820-4.
- 24) ŠÁDA, Miroslav. Umlčené zbraně: československá zbrojní výroba 1918-1939. Praha: Naše vojsko. 1966. 253 s.
- 25) ŠŮLA, Jaroslav. Podnikání a podnikatelé v dějinách východních Čech: Sborník příspěvků přednesených na vědecké konferenci konané v Hradci Králové ve dnech 18. a 19. září 2002. Hradec Králové: Ústav historických věd PdF UHK, 2002. Dissertationes historicae 8/2002. ISSN 1211-8176